मध्यमकालीन खर्च संरचना

(आ.व. २०७९/८० - २०८१/८२)

Medium Term Expenditure Framework

(Fiscal Year 2022/23 - 2024/25)

लमही नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

लमही, दाङ, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

२०७९

मध्यमकालीन खर्च संरचना (आ.व. २०७९/८० – २०८१/८२)

प्रकाशक : **लमही नगरपालिका**

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

सर्वाधिकार : प्रकाशकमा

प्रकाशन मिति : २०७९

प्राविधिक सहयोग:

Reorienting Public Finance for SDGs Acceleration and Leveraging Additional Resources in Nepal Project

सम्पर्कका लागि : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

लमही, दाङ, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

फोन नं.: ०८२–५४०८५०

ईमेल: lamahinapa@gmail.com

लमही नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

लमही दाङ

लुम्बिनी प्रदेश नेपाल ।

सम्पर्क ०८२-५४०८५०

प.सं. : २०७८/७९

च.नं. :

मिति : २०७९/४/१२

मन्तव्य

अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ लगायत अन्य सङ्घीय ऐन समेतले सङ्घ तथा प्रदेश सहित स्थानीय तहहरूले अनिवार्यरुपमा मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेसँगै लमही नगरपालिकाले पनि यो दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गरेको छ ।

मध्यमकालीन खर्च संरचनाले जनचाहना र विद्यमान सम्भावनामा आधारित रही विद्यमान समस्याहरूलाई व्यवस्थित रुपमा संबोधन गर्न तर्जुमा गरिने आवधिक योजनालाई वार्षिक योजनासँग जोडी सर्वाङ्गीण विकासको दीर्घकालीन सोचतर्फ उन्मुख गराउने भएकाले मध्यमकालीन खर्च संरचनाको तर्जुमा गर्नु कानुनी दायित्व मात्र नभई नगरपालिका स्वयम्का लागि पनि विशेष महत्व र आवश्यकताको विषयका रुपमा रहेको छ । यसर्थ, यस मध्यमकालीन खर्च संरचनाले यस नगरपालिकाको आवधिक योजना र वार्षिक योजनाका बीचमा पुलको रुपमा कार्य गरी आवधिक योजनाका लक्ष्य उद्देश्यहरू हासिल गर्नेतर्फ नगरपालिकाको वित्त व्यवस्थापनलाई डोहोऱ्याउने अपेक्षा गरेको छु ।

मध्यकालीन खर्च संरचना सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन सफल सिद्ध भएको एउटा महत्वपूर्ण औजार भएको नाताले यसले दिगो विकासका लक्ष्यहरूमा प्राथमिकताका साथ लगानी बढाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने अपेक्षा गरेको छु, जसबाट अघिल्लो शताब्दीको उत्तरार्द्धदेखि निरन्तर बढ्दै गएको विपद् तथा जलवायुजन्य जोखिम एवम् विकासशील देशहरूमा देखिने खालका कमजोर प्रकृतिको विकासबाट सिर्जना हुन सक्ने समस्याहरू सम्बोधनका लागि यस खर्च संरचनाले नगरपालिकाले परिचालन गर्ने सार्वजनिक वित्तलाई दिगो विकास लक्ष्य तथा नगरपालिकाका समस्याहरूको सम्बोधन गर्नेतर्फ सही किसिमले अगाडि बढाउन सक्ने अपेक्षा गरेको छु ।

अन्त्यमा, यो दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्न लागी पर्ने सम्पूर्ण कर्मचारी, सघाउने पदाधिकारी, दातृ संस्था तथा विज्ञ टोलीलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

जोगराज चौधरी
(नगर प्रमुख)

जोगराज चौधरी
नगर प्रमुख

लमही नगरपालिका

सम्पर्क ०८२-५४०८५०

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

लमही दाङ

लुम्बिनी प्रदेश नेपाल ।

प.सं. २०७८/७९

च.नं. :

मिति : २०७९/४/१२

मन्तव्य

संघीयताको अवधारणा अनुरूप नेपालको संविधान २०७२ ले स्थानीय तहलाई स्वायत्तता सहित व्यवस्थापिका, कार्यकारी र न्यायिक अधिकारहरूको सुनिश्चितता गरेको छ । जनताको नजिकको सरकारको रुपमा रहेको स्थानीय सरकारले उपलब्ध स्रोत र साधनको अधिकतम परिचालन गरी विकासलाई नतिजामूलक बनाउन अधिकतम प्रयास गर्नुपर्दछ । सिमित स्रोत, साधन तथा क्षमता र पूर्वाधार विकासको न्यून अवस्था र तिव्र विकासको जनचाहना सम्बोधन गर्नु आफैमा कठिन र चुनौतिपूर्ण कार्य हो । विकास प्रक्रियामा विपन्न तथा पछाडि पारिएका वर्ग तथा समुदायको मूलप्रवाहीकरण गरी उनीहरुको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्नु आजको आवश्यकता हो ।

सक्षम, सबल र नागरिकप्रति संवेदनशिल तथा जवाफदेही स्थानीय सरकारबाट मात्रै जनचाहना सम्बोधन हुन सक्दछ । नागरिकको आवश्यकता तथा अपेक्षा सम्बोधनको लागि स्थानीय सरकार अझ बढी सबल, सक्षम र जवाफदेही हुन आवश्यक छ। सहभागितामूलक तथा समावेशी प्रक्रिया बमोजिम नीति, आवधिक योजना, वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमहरु तर्जुमा गर्ने परिपाटिको विकास भएको छ ।

मध्यमकालिन खर्च संरचना आवधिक योजना र दिगो विकासका लक्ष्यहरु हासिल गर्ने एक महत्वपुर्ण औजार हो । सरकारी खर्चमा पारदर्शिता बढाउन, सार्वजनिक निकायलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउन तथा वित्तीय अनुशासन प्रवर्द्धन गर्न यसको प्रयोग अपरिहार्य रहेको छ । तीनै तहहरुले वार्षिक बजेट तर्जुमा तर्जुमा गर्दा मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्नुपर्ने बाध्यकारी कानुनी प्रावधान रहेकोले लमही नगरपालिकाले उक्त व्यवस्था अनुरुप आगामी ३ वर्षको खर्चसंरचना र आयोजनाहरुको छनौट तथा प्राथमिकिकरण समेत गरी यो मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरेको छ ।

यो मध्यमकालिन खर्च संरचना दस्तावेजले लमही नगरपालिकाको नीति अनुशासनलाई प्रारम्भिक अवस्था देखिनै प्रभावकारी बनाउनमा मद्यत गर्ने अपेक्षा गरिएको छ । अन्त्यमा, यस मध्यमकालिन खर्च संरचना तर्जुमा कार्यमा संलग्न हुने गाउँपालिकाका सबै पदाधिकारी, कर्मचारी र संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रम तथा विज्ञ टोलीलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

.....

लक्ष्मी योगी

नगर उप-प्रमुख

लक्ष्मी योगी
उप-प्रमुख

लमही नगरपालिका
सम्पर्क ०८२-५४०८५०

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

लमही दाङ
लुम्बिनी प्रदेश नेपाल ।

प.सं. : २०७८/७९
च.नं. :
मिति : २०७९/४/१२

प्राक्कथन

दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गरी प्रकाशनमा ल्याउन पाउँदा मलाई निकै खुसीको अनुभूती भइरहेको छ । अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहले सार्वजनिक खर्चको विवरण तयार गर्दा आगामी तीन वर्षमा हुने खर्चको प्रक्षेपणसहितको मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ ले मध्यमकालीन खर्च संरचनामा आगामी तीन वर्षको समष्टिगत वित्त खाका, बजेट तथा कार्यक्रमको खाका र नतिजा खाका समावेश गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । सम्बन्धित सबै कानुनी व्यवस्थाहरूलाई सम्बोधन गर्दै स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ मा आधारित रही तर्जुमा गरिएको हुनाले यस दस्तावेजले स्थानीय तहको कानुनी दायित्व निर्वाह गर्नमा टेवा पुऱ्याउनुका अतिरिक्त नगरपालिकाले सञ्चालन गर्ने बहुवर्षीय आयोजना तथा कार्यक्रमहरूका लागि बजेट सुनिश्चित गर्न समेत महत्वपूर्ण योगदान गर्ने अपेक्षा गरेको छु ।

विगत दशकहरूमा जलवायुजन्य विषमता एवम् विपद्का अन्य घटना, तिनका आवृत्ति तथा सघनता निरन्तर बढ्दै गएको छ र यसको असर यस स्थानीय तहमा पनि निरन्तर बढ्दो रुपमा महसुस गरिएको छ । यी घटनाहरूले दिगो विकासको आवश्यकता र महत्वलाई अझ बढी प्रगाढ बनाउँदै लगेको सन्दर्भमा दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालीन खर्चसंरचना तर्जुमा गर्नु एउटा सान्दर्भिक काम हो भन्ने मलाई लागेको छ।

दिगो विकासको आवश्यकता र महत्व प्रगाढ हुँदै गएको परिप्रेक्ष्यमा संयुक्त राष्ट्रसंघले विश्वको साझा हितका लागि दिगो विकास लक्ष्य जारी गरेको छ र यसको परिपालना गर्ने नेपाल सरकारले पूर्ण प्रतिबद्धता समेत गरेको छ । यसभन्दा बाहेक, दिगो विकास लक्ष्यहरू विश्वका साझा हितका विषय हुनुका साथै स्थानीय सरकारका काम, कर्तव्य, अधिकार तथा जिम्मेवारीसँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित विषयहरू रहेका हुनाले दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालीन खर्च संरचनाको तर्जुमाले यस नगरपालिकाका सम्पूर्ण विकास प्रयासलाई दिगो विकास उन्मुख गराउन महत्वपूर्ण टेवा पुऱ्याउन सक्ने अपेक्षा गरेको छु ।

दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालीन खर्च संरचनाको तर्जुमाबाट यस नगरपालिका मार्फत् खर्च गरिने सार्वजनिक वित्तलाई दिगो विकास लक्ष्य उन्मुख बनाउन सहयोग पुग्ने र दिगो विकास लक्ष्य उन्मुख सार्वजनिक खर्चले विकास प्रयासहरूलाई दिगो बनाउने विश्वास लिएको छु ।

अन्तमा, लमही नगरपालिकाको यस दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालीन खर्च संरचनाको तर्जुमाका लागि सहयोग गर्ने दातृसंस्था संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय विकास कार्यक्रम लगायतका राष्ट्र सङ्घीय निकायहरू, प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने एसडिआइसि एवम् मध्यमकालीन खर्च संरचनाका अन्य विज्ञहरूलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

.....

गेहेन्द्र बहादुर डाँगी
(प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत)
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषयसूची

परिच्छेद एक : परिचय १
१.१ पृष्ठभूमि १
१.२ मध्यमकालीन खर्च संरचनाको अवधारणा १
१.३ मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीको उद्देश्य २
१.४ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाका आधारहरु २
१.५ मध्यमकालीन खर्च संरचना र दिगो विकास लक्ष्य ३
१.६ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा विधि तथा प्रक्रिया ४
परिच्छेद दुई : मध्यमकालीन खर्च संरचना ८
२.१ पृष्ठभूमि ८
२.२ चूनौति तथा अवसर ८
२.३ सोच, उद्देश्य तथा रणनीति ९
२.४ समष्टिगत मध्यमकालीन आर्थिक खाका १०
२.५ मध्यमकालीन नतिजा खाका १०
२.६ मध्यमकालीन बजेट खाका ११
२.७ बजेट विनियोजन र प्रक्षेपणको बाँडफाँट १२
२.८ विषय क्षेत्रगत बाँडफाँट १५
परिच्छेद तीन : आर्थिक क्षेत्र १७
३.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा १७
३.१.१ पृष्ठभूमि १७
३.१.२ समस्या तथा चूनौति १७
३.१.३ सोच १७
३.१.४ उद्देश्य १७
३.१.५ रणनीति १७
३.१.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य १८
३.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान १८
३.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण १८
३.१.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान १९
३.२ सिंचाई १९
३.२.१ पृष्ठभूमि १९
३.२.२ समस्या तथा चुनौति १९
३.२.३ सोच १९
३.२.४ उद्देश्य १९
३.२.५ रणनीति १९
३.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य २०
३.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान २०
३.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण २०
३.२.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान २०
३.३ पशु विकास २०
३.३.१ पृष्ठभूमि २०
३.३.२ समस्या तथा चूनौति २१
३.३.३ सोच २१
३.३.४ उद्देश्य २१
३.३.५ रणनीति २१
३.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य २१
३.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान २२

३.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण २२
३.३.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान २२
३.४ उद्योग तथा व्यापार २२
३.४.१ पृष्ठभूमि २२
३.४.२ समस्या तथा चूनौति २३
३.४.३ सोच २३
३.४.४ उद्देश्य २३
३.४.५ रणनीति २३
३.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य २३
३.४.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान २४
३.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण २४
३.४.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान २४
३.५ पर्यटन विकास २४
३.५.१ पृष्ठभूमि २४
३.५.२ समस्या तथा चूनौति २५
३.५.३ सोच २५
३.५.४ उद्देश्य २५
३.५.५ रणनीति २५
३.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य २५
३.५.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान २६
३.५.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण २६
३.५.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान २६
३.६ बैंक, वित्त तथा सहकारी २६
३.६.१ पृष्ठभूमि २६
३.६.२ समस्या तथा चूनौति २७
३.६.३ सोच २७
३.६.४ उद्देश्य २७
३.६.५ रणनीति २७
३.५.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य २७
३.६.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान २७
३.६.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण २८
३.६.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान २८
३.७ श्रम तथा रोजगारी २८
३.७.१ पृष्ठभूमि २८
३.७.२ समस्या तथा चनौति २८
३.७.३ सोच २९
३.७.४ उद्देश्य २९
३.७.५ रणनीति २९
३.७.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य २९
३.७.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान २९
३.७.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ३०
३.७.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ३०
३.८ गरिबी निवारण ३०
३.८.१ पृष्ठभूमि ३०
३.८.२ समस्या तथा चूनौति ३०
३.८.३ सोच ३१

३.८.४ उद्देश्य ३१
३.८.५ रणनीति ३१
३.८.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ३१
३.८.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ३१
३.८.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ३१
३.८.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ३२
परिच्छेद चार : सामाजिक क्षेत्र ३३
४.१ शिक्षा, कला, भाषा तथा साहित्य ३३
४.१.१ पृष्ठभूमि ३३
४.१.२ समस्या तथा चूनौति ३३
४.१.३ सोच ३३
४.१.४ उद्देश्य ३३
४.१.५ रणनीति ३४
४.१.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ३४
४.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ३४
४.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ३४
४.१.९ अनुमान तथा जोखिम ३५
४.२ स्वास्थ्य तथा पोषण ३५
४.२.१ पृष्ठभूमि ३५
४.२.२.समस्या तथा चुनौती ३५
४.२.३ सोच ३५
४.२.४ उद्देश्य ३५
४.२.५ रणनीति ३६
४.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ३६
४.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ३६
४.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ३७
४.२.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ३७
४.३ खानेपानी तथा सरसफाई ३५
४.३.१ पृष्ठभूमि ३७
४.३.२ समस्या तथा चूनौति ३८
४.३.३ सोच ३८
४.३.४ उद्देश्य ३८
४.३.५ रणनीति ३८
४.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ३८
४.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ३९
४.३.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ३९
४.३.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ३९
४.४ महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग ४०
४.४.१ पृष्ठभूमि ४०
४.४.२ समस्या तथा चूनौति ४०
४.४.३ सोच ४०
४.४.४ उद्देश्य ४१
४.४.५ रणनीति ४१
४.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ४१
४.४.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ४१
४.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ४२

४.४.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ४२
४.५ युवा तथा खेलकुद ४२
४.५.१ पृष्ठभूमि ४२
४.५.२ समस्या तथा चूनौति ४३
४.५.३ सोच ४३
४.५.४ उद्देश्य ४३
४.५.५ रणनीति ४३
४.५.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ४३
४.५.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ४४
४.५.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ४४
४.५.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ४४
परिच्छेद पाँच : पूर्वाधार क्षेत्र ४५
५.१ आवास, भवन तथा शहरी विकास ४५
५.१.१ पृष्ठभूमि ४५
५.१.२ समस्या तथा चूनौति ४५
५.१.३ सोच ४५
५.१.४ उद्देश्य ४५
५.१.५ रणनीति ४५
५.१.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ४६
५.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ४६
५.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ४६
५.१.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ४७
५.२ सडक, पुल तथा यातायात ४७
५.२.१ पृष्ठभूमि ४७
५.२.२ समस्या तथा चूनौति ४७
५.२.३ सोच ४८
५.२.४ उद्देश्य ४८
५.२.५ रणनीति ४८
५.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ४८
५.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ४८
५.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ४८
५.२.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ४९
५.३ जलस्रोत, विद्युत तथा उर्जा ४९
५.३.१ पृष्ठभूमि ४९
५.३.२ समस्या तथा चूनौति ५०
५.३.३ सोच ५०
५.३.४ उद्देश्य ५०
५.३.५ रणनीति ५०
५.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ५०
५.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ५०
५.३.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ५१
६.३.९ जोखिम पक्ष तथा अनूमान ५१
५.४ सूचना तथा सञ्चार ५१
५.४.१ पृष्ठभूमि ५१
५.४.२ समस्या तथा चूनौती ५१
५४.३ सोच ५२

५.४.४ उद्देश्य ५२
५.४.५ रणनीति ५२
५.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ५२
५.४.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ५२
५.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ५३
५.४.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान ५३
परिच्छेद छ : वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन ५४
६.१ वन, भुसरक्ष्ण तथा जैविक विविधता ५४
६.१.१ पृष्ठभूमि ५४
६.१.२ समस्या तथा चूनौति ५४
६.१.३ सोच ५४
६.१.४ उद्देश्य ५४
६.१.५ रणनीति ५४
६.१.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ५५
६.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ५५
६.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ५५
६.१.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान ५६
६.२ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन ५६
६.२.१ पृष्ठभूमि ५६
६.२.२ समस्या तथा चुनौति ५६
६.२.३ सोच ५६
६.२.४ उद्देश्य ५६
६.२.५ रणनीति ५६
६.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ५६
६.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ५७
६.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ५७
६.२.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान ५७
६.३ विपद जोखिम व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तन अनुकुलन ५७
६.३.१ पृष्ठभूमि ५७
६.३.२ समस्या तथा चूनौति ५८
६.३.३ सोच ५८
६.३.४ उद्देश्य ५८
६.३.५ रणनीति ५८
६.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ५८
६.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ५९
६.३.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ५९
६.३.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ५९
परिच्छेद सात : संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र ६०
७.१ नीति, कानून, न्याय तथा सुशासन ६०
७.१.१ पृष्ठभूमि ६०
७.१.२ समस्या तथा चूनौति ६०
७.१.३ सोच ६०
७.१.४ उद्देश्य ६०
७.१.५ रणनीति ६०
७.१.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ६१
७.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ६१

७.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ६१
७.१.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान ६१
७.२ संगठन, मानव संशाधन र सेवा प्रवाह ६२
७.२.१ पृष्ठभूमि ६२
७.२.२ समस्या तथा चूनौति ६२
७.२.३ सोच ६२
७.२.४ उद्देश्य ६२
७.२.५ रणनीति ६२
७.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ६३
७.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ६३
७.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ६३
७.२.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान ६३
७.३ राजस्व तथा स्रोत परिचालन ६३
७.३.१ पृष्ठभूमि ६३
७.३.२ समस्या तथा चूनौति ६४
७.३.३ सोच ६४
७.३.४ उद्देश्य ६४
७.३.५ रणनीति ६४
७.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ६४
७.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ६५
७.३.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ६५
७.३.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान ६५
७.४ तथ्याङ्क, योजना तथा विकास व्यवस्थापन ६५
७.४.१ पृष्ठभूमि ६५
७.४.२ समस्या तथा चूनौति ६५
७.४.३ सोच ६६
७.४.४ उद्देश्य ६६
७.४.५ रणनीति ६६
७.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ६६
७.४.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान ६६
७.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ६७
७.४.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान ६७
अनुसूची १ : मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा सम्बन्धी कार्यदल गठन ६८
अनुसूची २ : मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा आगामी आर्थिक वर्षको बजेट तर्जुमा सम्बन्धी मार्गदर्शन ६९
अनुसूची ३ : तीन आवको खर्च, स्रोतको अनुमान, कार्यक्रम आयोजनागत बजेट, प्राथमिकीकरण र सांकेतीकरण ७६

तालिका सूची

तालिका २.० : मध्यमकालीन समष्टिगत आर्थिक मध्यमकालीन लक्ष्य (प्रचलित मूल्यमा).....९
तालिका २.१: प्रमुख विषय क्षेत्रगत सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ११
तालिका २.२ : त्रिबर्षीय बजेट विनियोजन र प्रक्षेपण (रकम रु. हजारमा).....१२
तालिका २.३ : प्राथमिकताक्रमको आधारमा तीन आर्थिकम वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु. हजारमा) १३
तालिका २.४ : दिगो विकास लक्ष्यको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु. हजारमा) ..१३
तालिका २.५: लैंगिक उत्तरदायी बजेटको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण(रु.हजारमा). १४
तालिका २.६: जलवायु संकेतको बजेटको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण(रु.हजारमा). १४
तालिका २.७ : नगरपालिकाका गौरवका आयोजना १५
तालिका २.८ : आगामी तीन आ.व.को विषय क्षेत्रगत खर्चको बाँडफाटको प्रक्षेपण (रकम रु. हजारमा).....१५

परिच्छेद १ : परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

आवधिक योजनाले लिएका समष्टिगत तथा विषय क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्यहरू हासिल गर्न सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ। सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापन अन्तर्गत विनियोजन कुशलता, कार्यान्वयन दक्षता र वित्तीय सुशासन जस्ता विषय पर्दछन्। मध्यमकालीन खर्च संरचनाले आवधिक योजना र बजेट बीच अन्तरसम्बन्ध कायम गरी सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन सहयोग गर्दछ। यसले स्रोत व्यवस्थापन र अपेक्षित उपलब्धिको खाका समेत प्रस्तुत गर्दछ। मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रमुख उद्देश्य सार्वजनिक स्रोतको बाँडफाँट गरी खर्चको प्रभावकारिता बढाउनु हो। यसले विकास योजनाको लक्षित नतिजा हासिल गर्न स्रोत साधनको प्रभावकारी विनियोजन र परिचालन, पारदर्शी र मितव्ययी खर्च प्रणाली, वित्तीय सुशासन जस्ता पक्षमा सुधार ल्याउन महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ।

आयोजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने खर्चको विवरण र सो रकम कुन कुन स्रोतबाट के कति व्यहोर्ने र खर्च गरिएको रकमबाट प्राप्त हुन सक्ने प्रतिफल र उपलब्धिको प्रक्षेपण गरिएको हुनुपर्ने प्रावधान छ। यसै प्रावधानलाई ध्यानमा राखी यो मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गरिएको छ। यो खर्च संरचना तर्जुमा गर्दा कार्यक्रम तथा आयोजनाको प्राथमिकीकरण गर्ने आधारहरू परिमार्जन गरी वस्तुगत रूपमा पन्ध्रौं योजना तथा दिगो विकास लक्ष्यहरू हासिल गर्ने दिशामा कार्यक्रम/आयोजना उन्मुख छ, छैन भन्ने मुख्य आधारमा प्राथमिकीकरणको निश्चित मापदण्ड बनाइएको छ। समग्र विकासका विषय क्षेत्रहरूलाई ५ क्षेत्रमा विभाजन गरी मापदण्डहरूमा सबै क्षेत्रले पुऱ्याउनु पर्ने ६ वटा सामान्य आधारहरू र विषयक्षेत्र अनुसार दुई वटा क्षेत्रगत आधार तय गरिएका छन् साथै, यस खर्च संरचनामा पहिलो वर्ष वा आर्थिक वर्ष २०७९/८० को हकमा विनियोजित बजेट अनुरूप र त्यसपछिका बाँकी दुई आर्थिक वर्षको हकमा आयोजना कार्यान्वयनको स्थिति, उपलब्ध साधन स्रोत र खर्च गर्ने क्षमतालाई आधार मानी रकम अनुमान गरिएको छ। यसैगरी विभिन्न क्षेत्रमा आगामी तीन वर्षभित्र गरिएको लगानीबाट प्राप्त हुने लक्षित प्रतिफल तथा नतिजा सूचकहरू प्रस्तुत गरिएको छ।

१.२ मध्यमकालीन खर्च संरचनाको अवधारणा

सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनको एक औजारका रूपमा यस खर्च संरचनाले सरकारसँग उपलब्ध सीमित साधन स्रोतको आँकलन गर्ने र त्यसलाई योजनाको प्राथमिकताको क्षेत्रमा मध्यम अवधिको लागि बाँडफाँट गर्ने गर्दछ। यस अन्तर्गत सरकारी स्रोत, राजस्व, आन्तरिक ऋण, वैदेशिक अनुदान तथा ऋणको आँकलन गरी समष्टिगत आर्थिक खाका निर्धारण गरिन्छ। यसैको आधारमा खर्च क्षेत्रगत प्राथमिकता अनुरूप विषयगत मन्त्रालय र सरकारका अन्य निकायहरूको नीति तथा कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्न आवश्यक मध्यम अवधिको बजेट विनियोजन र सङ्घीय संरचनामा सङ्घीय सरकार र प्रदेश सरकारले स्थानीय तहको सरकारलाई उपलब्ध गराउनुपर्ने अनुदान र राजस्व बाँडफाँट सहितको मध्यमकालीन खर्च अनुमानको खाका तयार गरिन्छ। यसरी निर्धारण भएको स्रोतभित्र रहेर मन्त्रालय एवम् निकायहरूले नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनको क्रममा लाग्ने खर्च रकमको अनुमान गर्दछन्। यसमा सम्बन्धित निकायहरूको व्यापक छलफल पछि तीन वर्ष अवधिको बजेटको खाका तयार गरिन्छ।

यो खाका तयार गर्दा बजेटको कार्यान्वयनबाट तीन वर्षमा प्राप्त हुने प्रतिफलको पनि अनुमान गरिन्छ। यसमा पहिला वर्ष बजेट अनुमान हुन्छ भने जुन चाहि बार्षिक बजेटसँग तादम्यता रहन्छ र बाँकी दुई वर्षको (Outer year budget) प्रक्षेपण गरिन्छ। पहिलो वर्ष बजेट कार्यान्वयन भएपछि नयाँ मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरिन्छ। जसमा पहिलो वर्षको प्रगति समीक्षा गरिन्छ भने बाँकी दुई वर्षको विगतमा प्रक्षेपण गरेको अनुमानलाई परिमार्जन गरी एक वर्षका बजेट प्रक्षेपण थप गरिन्छ। यसरी मध्यमकालीन खर्च संरचनामा चक्रीय हिसाबले

प्रत्येक वर्ष तीन वर्षको बजेटको आँकलन गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यसैले यसलाई विकासको आवश्यकता, आयोजना कार्यान्वयनको अवस्था, राजस्व र वैदेशिक सहायताको अनुमान समेतका आधारमा प्रत्येक वर्ष परिमाजर्न गरिनुपर्ने हुन्छ । अत मध्यमकालीन खर्च संरचनाले बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई बढी यथार्थपरक र वस्तुनिष्ठ बनाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ६६ मा नगरपालिकाको प्रमुखको संयोजकत्वमा वजेट अनुमान तथा स्रोत निर्धारण समितिको व्यवस्था गरिएको छ । यसै समितिले मध्यकालीन खर्च संरचना सम्बन्धमा समग्र निर्देशन दिने, आगामी ३ वर्षको समग्र खर्चको प्रक्षेपण गर्ने, प्रक्षेपित कुल स्रोत र खर्चको आधारमा विषयक्षेत्रगत खर्चको सिमा निर्धारण गर्ने कार्य गर्दछ । मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीका लागि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको संयोजकत्वमा विषयगत शाखाका प्रमुखहरू सदस्य र योजना शाखा प्रमुख सदस्य सचिव रहने गरी कार्यदलको व्यवस्था गरिएको छ ।

१.३ मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीको उद्देश्य

यो सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण औजार हो । यसले स्रोत साधनको यथार्थ आकलन गर्ने र त्यसको अधिक्तम उपयोगको लागि प्राथमिकता निर्धारण गरी मध्यमकालीन (त्रिवर्षीय) प्रक्षेपण गर्दछ । यस अन्तर्गत समष्टिगत बजेट तथा नतिजा खाका तयार गरिन्छ । यो चक्रिय हिसाबले प्रत्येक वर्ष तयार गरिन्छ । यसमा खर्च र स्रोत पहिलो वर्षको वास्तविक अनुमान गरिएको छ भने आगामी दुई वर्षको लागि प्रक्षेपण गरिएको छ । चालु वर्षको कार्यान्वयन समीक्षाका आधारमा आगामी २ वर्षको परिमार्जन गर्दै एक वर्ष थप्दै लगिनेछ । यसका उद्देश्य निम्नानुसार छन् :

क) मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई दिगो विकासमैत्री वनाई नेपालले निर्धारण गरेका लक्ष्य सन २०३० सम्ममा प्राप्त गर्न सहयोग गर्ने,
ख) आवधिक योजना र वार्षिक कार्यक्रमबीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्दै विनियोजन कुशलता कायम गर्नु,
ग) योजनाको प्राथमिकीकरण गरी प्राथमिकता प्राप्त योजनामा स्रोत सुनिश्चित गर्नु,
घ) नगरपालिकालाई प्राप्त हुने आन्तरिक तथा वाह्यश्रोतको वस्तुनिष्ठ अनुमान गरी बजेट खाका तयार गर्नु,
ङ) बजेट अनुमानलाई यथार्थपरक बनाउनु,
च) सार्वजनिक खर्चलाई कुशल, प्रभावकारी र नतिजामुखी बनाउनु, र
छ) लगानीबाट प्राप्त हुने नतिजा मापन सहज हुनु ।

१.४ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाका आधारहरु

सार्वजनिक खर्च संरचना तर्जुमा गर्दा संविधानले व्यवस्था गरेका प्रावधानहरु एवम् स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र भित्रका आर्थिक, सामाजिक, वातावरणीय तथा राजनीतिक पक्षसँग सम्बन्धित विभिन्न नीति, ऐन, नियमको कार्यान्वयन तथा दीर्घकालीन योजना, आवधिक योजना, विषयगत रणनीतिक योजना र दिगो विकासको लक्ष्य हासिल गर्ने पक्षलाई ध्यान दिनु आवश्यक छ । सो बमोजिम यस मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा देहायमा उल्लिखित लगायत अन्य पक्षलाई आधार लिइएको छ :

- नेपालको संविधान
- दिगो विकासका लक्ष्यको अवस्था र मार्गचित्र (२०१५-२०३०)
- अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४
- राष्ट्रिय दीर्घकालिन सोच, २१०० तथा पन्ध्रौं राष्ट्रिय योजना (२०७६/७७-२०८१/८२)
- लुम्बिनी प्रदेशको पहिलो आवधिक योजना (२०७६/७७-२०८१/८२)
- नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारको नीति तथा कार्यक्रम (आ.व.२०७७/७८ र २०७९/८०)

- लमही नगरपालिकाको पञ्चवर्षीय आवधिक योजना (२०७८/७९-२०८२/८३)
- लमही नगरपालिकाको अन्य विषय क्षेत्रगत नीति र योजनाहरु
- लमही नगरपालिकाको स्थिति पत्र (प्रोफाईल)

१.५ मध्यमकालीन खर्च संरचना र दिगो विकास लक्ष्य

दिगो बिकास लक्ष्य तीनै तहका सरकारका साझा बिकास एजेण्डा हुन् । विश्वव्यापी रुपमा कुल १७ दिगो बिकास लक्ष्य निर्धारण गरिएको भए पनि नेपालको हकमा भने १६ (लक्ष्य १४ बाहेक) वटा लक्ष्यहरु मात्र सान्दर्भिक रहेका छन् । तसर्थ, नेपाल सरकार तथा लुम्विनी प्रदेशले निर्धारण गरेका आन्तरिक लक्ष्य र सूचकहरु पनि तिनै १६ लक्ष्यहरुसँग मात्रै सम्वन्धित छन् । आम नागरिकको जिबनमा दिगो रुपमा संरचनागत परिवर्तन ल्याएर गरिबी, भोकमरी, शिक्षा स्वास्थ्य र लैंगिक समता तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता आधारभुत बिकास एजेण्डाहरु ती लक्ष्यमा समावेश छन् । यी लक्ष्यहरुको स्थानीयकरण नगरी संघ तथा प्रदेश सरकारको प्रयासबाट मात्र अपेक्षित नतिजा हांसिल गर्न सकिदैन । दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त गर्न स्थानीय तह, प्रदेश र संघीय सरकारहरुले एक आपसमा परिपुरकको रुपमा अर्थपूर्ण सहकार्यमा जोड दिनुपर्ने देखिन्छ ।

दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न नेपालको अन्तराष्ट्रिय प्रतिबद्धता तथा आफ्नै राष्ट्रिय आवश्यकता समेत हो । नेपाल संघीय शासन प्रणालीमा गएपछि यसको महत्व अझ बढेर गएको छ । सङ्घीय शासन प्रणालीमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह सबै सरकारहरुलाई दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गर्न सहयोग पुग्ने आयोजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी सोही अनुरुप आवश्यक बजेट विनियोजन गर्नु आवश्यक छ । यही उद्देश्य पूर्ती गर्न र आगामी वर्षहरुमा दिगो विकासका लक्ष्यहरुलाई स्थानीय नीति निर्माण देखि योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन सम्ममा स्थानीयकरण गर्न सहयोग पुग्ने गरी लमही नगरपालिकाले यस वर्षदेखि दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालिन खर्च संरचना तयार परेर कार्यान्वयनमा ल्याएको छ ।

सार्वजनिक वित्तलाई दिगो विकास लक्ष्य प्राप्ती तर्फ उन्मुख हुने गरी लगानी नगरेसम्म दिगो विकासको अपेक्षित उपलब्धी हासिल नहुने भएकाले दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तीमा सार्वजनिक वित्तको अहम् भूमिका रहेको छ । यसर्थ, स्थानीय तहहरूले दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तीमा योगदान गर्न सार्वजनिक वित्तलाई दिगो विकास लक्ष्यका प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा लगानी गर्नु आवश्यक हुन गएको छ । लगानी बिना दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त हुन नसक्ने र सामाजिक, आर्थिक, भौतिक विकास र वातावरण संरक्षणमा लगानीको मुख्य स्रोत सार्वजनिक वित्त भएकाले स्थानीय तह लगायत प्रदेश र सङ्घ स्तरमा समेत दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तीमा सार्वजनिक वित्तको मुख्य भूमिका रहेको छ । दिगो विकास लक्ष्यको कार्यान्वयनका लागि वार्षिक रुपमा नेपाललाई औसत रु. २०२४.८ अर्ब आवश्यक पर्ने र यसको ५४.८ प्रतिशत सार्वजनिक क्षेत्र, ३६.५ प्रतिशत निजी क्षेत्र, ४.४ प्रतिशत घरपरिवार र ४.३ प्रतिशत सहकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रबाट योगदान हुने प्रक्षेपण गरिएको छ । उपरोक्त तथ्यांकको आधारमा पनि दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तीमा सार्वजनिक क्षेत्र तथा सार्वजनिक वित्तको भूमिका अहम् रहेको देखिन्छ ।

दिगो विकासका लक्ष्य स्थानीयकरण गर्ने क्रममा स्थानीय तहमा तर्जुमा गरिएका आवधिक योजनाले सन् २०३० सम्ममा दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गर्न नेपाल सरकारले गरेको प्रतिवद्धता अनुरुप समष्टिगत तथा विषय क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्यहरू अवलम्वन गर्नु पर्नेछ । त्यसरी निर्धारित लक्ष्य र उद्देश्यहरु हासिल गर्न सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनको औजार मध्यमकालिन खर्च संरचना हो । तसर्थ, मध्ममकालीन खर्च संरचनालाई पनि दिगो विकासका लक्ष्यमैत्री बनाएर दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्ने सिलसिलामा आवधिक योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमबीच सारभुत अन्तरसम्बन्ध कायम गर्न सकिन्छ ।

मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रमुख उद्देश्य प्राथमिकताका आधारमा सार्वजनिक स्रोतको बाँडफाँट गरी अपेक्षित लक्ष्य हासिल गर्नका लागि खर्चको प्रभावकारिता बढाउनु हो । यस अर्थमा पनि लमही नगरपालिकाको

तत्कालिन विकासका आवश्यकताका साथै दीर्घकालमा दिगो विकास लक्ष्यमा आधारित नतिजा समेत हासिल गर्न स्रोत साधनको प्रभावकारी विनियोजन र परिचालन, पारदर्शी र मितव्ययी खर्च प्रणाली, वित्तीय सुशासन जस्ता पक्षमा सुधार ल्याउन दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालिन खर्च संरचनाले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने अपेक्षा गरिएको छ । यसै सन्दर्भमा लमही नगरपालिकाले पनि आफ्नो प्रथम मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई दिगो विकास लक्ष्यमैत्री बनाउने प्रयास गरेको छ । यस खर्च संरचना तर्जुमाको चरणमा राष्ट्रिय योजना आयोगले मार्गदर्शन गरे बमोजिमको ढाँचा तथा प्रक्रियालाई दिगो विकास लक्ष्यको अवधारणासँग एकीकृत गरी प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.६ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा विधि तथा प्रक्रिया

लमही नगरपालिकाले संङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार गरेको (१) "स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना दिग्दर्शन २०७८, (परिमार्जित)", (२) "स्थानीय तहको बजेट तथा कार्यक्रममा दिगो विकास लक्ष्यको सांङ्केतीकरण स्रोत पुस्तिका, २०७९" र (३) "स्थानीयतहको दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्न सहयोगि स्रोत पुस्तिका, २०७९" लाई आधारमानी यो दिगो विकासमैत्री मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरिएको छ । यस मध्यमकालीन खर्च संरचना देहाय बमोजिमको चरण तथा प्रक्रिया अबलम्बन तर्जुमा गरिएको छ :

चरण - १: तयारी चरण

प्रक्रिया १: प्राविधिक सहयोगका लागि परामशदार्ता बिज्ञको परिचालन

यस नगरपालिकाको प्रथम प्रयासको रुपमा आगामी तीन आर्थिक वर्षको लागि मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्न UNDP/PLGSP मार्फत परामर्शदाता नियुक्त गरी परिचालन गरियो । प्राविधिक सहयोग टोलीबाट चालु आवधिक योजना तथा बार्षिक विकास कार्यक्रम समीक्षा विवरण तयार गर्ने, मध्यमकालीन खर्च संरचनाको अवधारणा तथा तयारी प्रक्रियाको बारेमा अभिमुखीकरण गर्ने, स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण समिति र कार्यदललाई आगामी तीन आर्थिक वर्षको स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण गर्ने, विषयगत बजेट सिमा र मार्गदर्शन तयार गर्ने प्राविधिक सहयोग र सहजीकरण गरिएको थियो । यसैगरी विषय उपक्षेत्रगत रुपमा आयोजना तथा कार्यक्रमको विवरण तयार गर्ने, विषयगत नतिजा खाका समेत विषय उपक्षेत्रगत मध्यकालीन खर्च संरचना मस्यौदा तयार गर्ने, विषयगत समितिमा छलफल गर्ने, आयोजना तथा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण र सांकेतीकरण गर्ने, समष्टिगत आर्थिक खाका, नतिजा खाका र बजेट खाका तयार गर्ने, स्रोतको मध्यमकालीन अवधिका लागि बाँडफाँट गर्ने, मध्यमकालीन खर्च संरचनाको दस्तावेज तयार गर्ने र मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई दिगो विकास लक्ष्यमैत्री बनाउने कार्यमा प्राविधिक सहयोग टोलीबाट सहयोग र सहजीकरण गरिएको थियो ।

प्रक्रिया २: नीतिगत, कानूनी दस्तावेज, दिग्दर्शन एवम् अन्य उपयोगी सन्दर्भ सामग्री संकलन तथा समीक्षा

नगरपालिकाको मार्गनिर्देशनमा परामर्शदाताद्धारा स्थानीय तहको योजना, श्रोत प्रक्षेपण र सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित नीति, कानून, दिग्दर्शन र कार्यविधि लगायतका सान्दर्भिक दस्तावेज संकलन एवम् अध्ययन गरियो । परामर्शदाता बिज्ञबाट एक कार्यशाला गोष्ठिको आयोजना गरि मध्यमकालीन खर्च संरचनाको महत्व तथा यसका कानुनि प्रावधान सहित दस्तावेजहरुको अध्ययनबाट मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीका सन्दर्भमा व्यवस्था गरिएका महत्वपूर्ण तथा सान्दर्भिक व्यवस्था पहिचान तथा विश्लेषण गरियो । मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीका सन्दर्भमा अध्ययन एवम् समीक्षा गरिएका प्रमुख सन्दर्भ सामग्री देहाय बमोजिम रहेका छन् :

- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

- अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४
- आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायीत्व ऐन, २०७६ तथा नियमावली, २०७७
- अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण कार्यविधि
- नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारको वित्तीय हस्तान्तरणको अभ्यास
- नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार एवम् सम्बन्धित स्थानीय सरकारको वित्तीय ऐनहरु
- नेपाल सरकारको क्षेत्रगत नीति, कानून, मार्गदर्शन र मापदण्ड
- स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ (परिमार्जित)
- स्थानीय सरकारको बजेट तथा योजना तर्जुमा हाते किताब, २०७७
- नेपाल सरकारको दीर्घकालीन सोच, पन्ध्रौं राष्ट्रिय योजना, प्रदेश तथा नगरपालिकाको आवधिक योजनाहरु
- नेपाल सरकारद्धारा जारी कोभिड १९ प्रतिकार्य एवम् पुनर्लाभ सम्बन्धी निर्देशिका
- नगरपालिकाबाट पारित गरिएका बार्षिक नीति तथा कार्यक्रम र बजेट

प्रक्रिया ३: मध्यमकालीन खर्च संरचनाको ढाँचा, औजार र कार्ययोजना तर्जुमा

स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारी सम्बन्धी दिग्दर्शनमा उल्लेखित विधि, औजार एवम् कार्ययोजना सम्बन्धमा तयारी बैठकको आयोजना गरी छलफल गरियो । छलफलका आधारमा मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारी विधि तथा प्रक्रिया औजार र दस्तावेजको ढाँचाको प्रस्ताव तयार गरियो । साथै, बैठकमा आएका सुझाब तथा पृष्ठपोषणका आधारमा मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारी कार्ययोजना तर्जुमा र परिमार्जन गरियो ।

चरण - २: लेखाजोखा चरण

प्रक्रिया ६: अभिमुखीकरण तथा प्रारम्भिक कार्यशालाको आयोजना

मध्यमकालीन खर्च संरचनाको अवधारणा, ढाँचा, प्रक्रिया, औजार र संस्थागत व्यवस्थाको सम्बन्धमा सरोकारवालासँग छलफल गरी साझा बुझाइ तयार गर्ने उद्देश्यले २०७९ ज्येष्ठ २० गते एक दिवसीय अभिमूखीकरण तथा प्रारम्भिक कार्यशालाको आयोजना गरियो । सो कार्यशालामा स्थानीय सरकारका निर्वाचित जनप्रतिनिधि, कर्मचारीहरुको सहभागिता रहेको थियो । कार्यशालामा मध्यमकालीन खर्च संरचनाको अवधारणा, विधि तथा प्रक्रिया औजार, संस्थागत व्यवस्था र कार्ययोजना प्रस्तुति गरी यस सम्बन्धमा स्पष्टता तथा बुझाईमा एकरुपता कायम गरियो । सोही कार्यशालाबाट मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा कार्यदल गठन तथा कार्य योजनाको स्वीकृति र यस सम्बन्धमा स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण समिति, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति, विषयगत समिति, कार्यदल र विषयगत शाखाको जिम्मेबारी तथा भूमिका समेत स्पष्ट गरियो । यसका साथै मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा सम्बन्धी कार्यदल गठन गरी आवश्यक कार्य सम्पादन गरियो । कार्यदलको विवरण **अनुसूची १** मा प्रस्तुत छ ।

प्रक्रिया ७: विषयगत समिति तथा शाखासँग परामर्शको आयोजना

चालु आवधिक योजना, विषयगत रणनीतिक योजना र वार्षिक योजनाको उपलब्धि समीक्षाका लागि विषयगत समिति/एकाइसँग परामर्श तथा छलफल गरियो । परामर्शबाट प्रमुख उपलब्धि, चालु आयोजना, सालबसाली आयोजना तथा कार्यक्रम, विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार भएका आयोजना, सम्भाव्यता अध्ययन र लागत अनुमान विवरण तयार गरियो । सो छलफलबाट विषय क्षेत्रगत योजनाको सूची तयार र हरेक आयोजनाको उप-क्षेत्रगत रुपमा श्रोत आवश्यकता निर्धारण गरियो ।

प्रक्रिया ८: श्रोत तथा खर्चको अनुमान र त्रिवर्षिय प्रक्षेपण

राजश्व बाँडफाँड, अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण लगायतका विभिन्न श्रोतबाट उपलब्ध हुने रकमलाई विगत आर्थिक वर्षहरुको श्रोतको उपलब्धताका आधारमा आगामी तीन आर्थिक वर्षको श्रोतको अनुमान तथा प्रक्षेपण गरियो भने आन्तरिक श्रोतलाई राजश्व सुधार कार्य योजना गत आर्थीक बर्षको यथार्थ र चालु आर्थीक बर्षको हाल सम्मको संकलित राजस्व समेतको आधारमा अनुमान तथा प्रक्षेपण तयार गरियो । विगत आर्थिक वर्षहरुको खर्च सहित नगरपालिकाका गौरवका आयोजना, चालु तथा बहुवर्षीय आयोजना र आवधिक, विषयगत क्षेत्र रणनीतिक र गुरुयोजना अनुसारका प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाको कार्यान्वयनमा आवश्यक पर्ने श्रोतलाई मध्यनजर गरी खर्चको अनुमान तथा प्रक्षेपण गरियो । श्रोत तथा खर्च प्रक्षेपणका आधारमा तीन वर्षको बजेट सिमा निर्धारण गरियो । यसरी तयार बजेट सिमा लाई सबै विषयगत शाखामा क्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीका लागि उपलब्ध गराइयो ।

चरण - ३: तयारी चरण

प्रक्रिया ९: क्षेत्रगत योजना तर्जुमा

विषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीका लागि विषयगत शाखासँग छलफल तथा वैठक गरियो । विषयगत शाखा/एकाइका कर्मचारी तथा विषयगत समितिका पदाधिकारीहरुको सहभागिता रहेको छलफलबाट प्रत्येक उप-क्षेत्रका आगामी तीन वर्ष सञ्चालन गरिने आयोजना तथा कार्यक्रमको पहिचान गर्ने, प्राथमिकता निर्धारण गर्ने, लागत अनुमान यकिन गर्ने र आगामी तीन आर्थिक वर्षको लागि स्रोत आवश्यकता निर्धारण गर्ने र स्थानीय रणनीतिक स्तम्भ, प्राथमिकताक्रम, दिगो विकास लक्ष्य, लैंगिक तथा जलवायु संकेतका आधारमा कार्यक्रम तथा आयोजना तथा उप-क्षेत्रको साँकेतीकरण गरियो ।

प्रक्रिया १०: विषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचनाको दस्तावेज तयारी

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शनका आधारमा उप-क्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा तयारीका लागि विषयगत शाखा/एकाइलाई एसडिआईसीका तर्फबाट खटाईएका परामर्शकर्ताको सहयोगमा तथा सहजीकरणमा गरियो । उप-क्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदालाई विषयगत क्षेत्र योजना तर्जुमा कार्यशालाको निष्कर्षको आधारमा तयार गरियो । विषयगत शाखा/एकाइ उप-क्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई एकीकृत गरी विषयगत क्षेत्र मध्यमकालीन संरचना तयार गरियो ।

प्रक्रिया ११: मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा तयारी

मध्यमकालीन खर्च संरचनाको निर्धारित ढाँचामा विषयगत क्षेत्रका मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई एकीकृत गरी मध्यमकालीन खर्च संरचनाको एकीकृत मस्यौदा दस्तावेज तयार गरियो । मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा कार्यदल र बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिसँग रायपरामर्श गरी मध्यमकालीन खर्च संरचनाको उपरोक्त दस्तावेज तयार गरियो । विषयगत क्षेत्र मध्यमकालीन खर्च संरचनाको विवरण, आवधिक योजना, विषयगत क्षेत्र योजना र वार्षिक विकास कार्यक्रम समीक्षाबाट प्राप्त उपलब्धि विवरण तथा आवधिक योजना क्षेत्रगत रणनीतिक र गुरुयोजनाको परिमाणात्मक लक्ष्यलाई आधार लिइएको थियो । मध्यमकालीन खर्च संरचनाको दस्तावेजमा स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ (परिमार्जित) को व्यवस्था बमोजिम समष्टिगत मध्यमकालीन वित्तीय खाका, मध्यमकालीन नतिजा खाका र मध्यमकालीन बजेट खाकाको साथै विषयत क्षेत्रको स्थिति, नतिजा खाका, वित्तीय योजना र कार्यक्रम/आयोजनाको सारांश समावेश गरिएकोछ ।

चरण -४: स्वीकृति

प्रक्रिया १३: मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा प्रस्तुति तथा छलफल कार्यशाला

उल्लेखित प्रक्रियाबाट तयार गरिएको मस्यौदा मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रस्तुति, छलफल तथा आवश्यक सुझाव संकलनका उद्धेश्यले २०७९ ज्येष्ठ २७ गते १ दिने कार्यशाला आयोजना गरिएको थियो । नगरपालिकाको

कार्यपालिका बैठक तथा कार्यशालामा नगर प्रमुख, उपप्रमुख सबै वडाका वडाध्यक्षहरु,कार्यपालिका सदस्यहरु लगायत प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, शाखा प्रमुखहरु तथा सम्बद्ध अन्य कर्मचारीहरुको सहभागिता थियो । उक्त कार्यशालामा मस्यौदा प्रतिवेदनका मुख्य पक्षहरु प्रस्तुति गरि आवश्यक थप सूचना तथा तथ्यांक संकलनका साथै विषयगत क्षेत्र तथा उपक्षेत्रगत मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुको विस्तृत विवरण तयार गरियो । त्यसैगरि विषय उपक्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुको प्राथमिकिकरण तथा सांकेतिकरण समेत गरियो ।

प्रक्रिया १४: मध्यमकालीन खर्च संरचनाको परिमार्जित मस्यौदा तयारी

मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा प्रस्तुति तथा छलफल कार्यशालाका साथै नगरपालिकाका विभिन्न शाखा, उपशाखा र एकाइहरुबाट प्राप्त सुझावहरु समावेश गरी मस्यौदा दस्ताबेजलाई आवश्यक परिमार्जन गरिएको छ । यस क्रममा मस्यौदा दस्तावेजमा नपुग भएका आवश्यक सूचना तथा तथ्यांकहरु विभिन्न शाखाहरुबाट संकलन गर यस परिमार्जित मस्यौदामा समेटीएको छ ।

प्रक्रिया १५: मध्यमकालीन खर्च संरचनाको स्वीकृति

बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिबाट पेश भएको मध्यमकालीन खर्च संरचना उपर कार्यपालिकामा आवश्यक छलफल गरी स्वीकृत पश्चात् अनुमोदनको निमित्त वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमको साथमा नगर सभामा पेश गरी स्वीकृत गरियो ।

परिच्छेद २: मध्यमकालीन खर्च संरचना

२.१ पृष्ठभूमि

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन सम्बन्धी सङ्घीय कानूनले संघ, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारले प्रत्येक आर्थिक वर्षमा आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्रका विषयमा हुने आन्तरिक आम्दानी, वित्तीय हस्तान्तरण र अन्य आम्दानी तथा सार्वजनिक खर्चको अनुमानित विवरण तयार गरी आगामी तीन आर्थिक वर्षमा हुने आम्दानी र खर्चको प्रक्षेपण सहितको मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ। उक्त विवरणमा चालु खर्च, पूँजीगत खर्च र वित्तीय ब्यवस्थाका लागि आवश्यक पर्ने बजेट र स्रोत समेत खुलाउनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था अनुसार यस नगरपालिकाले तय गरेको दीर्घकालिन सोच सहितको प्रथम आवधिक योजना अनुसार प्राथमिकताका क्षेत्रमा स्रोतको विनियोजन सहित बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्न मध्यमकालीन खर्च संरचना आवश्यक रहेको छ।

संविधानले आत्मसात गरेको समाजवाद उन्मुख राष्ट्र निर्माण एवम् नेपाल सरकारले घोषणा गरेको **समृद्ध नेपालः सुखी नेपाली**को दीर्घकालीन सोच अनुरुप तयार चालु पन्ध्रौं योजना, लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजना तथा नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजना नीति तथा कार्यक्रमलाई आत्मसात गर्ने प्रयास गरिएको छ। योजना तथा विकास उपलब्धिको सफलता वित्तीय सङ्घीय ताको कुशल व्यवस्थापन, तीब्र आर्थिक वृद्धि एवम् विकास कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा निर्भर रहन्छ।

सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको लुम्बिनी प्रदेश, दाङ जिल्लास्थित लमही नगरपालिकाले गौरवका आयोजनाका रुपमा परिकल्पना गरेका, दिगो विकास लक्ष्य, राष्ट्रिय लक्ष्य तथा प्रादेशिक लक्ष्यलाई योगदान पुग्ने प्रकृतिका आयोजना तथा कार्यक्रमहरुलाई समावेश गरी मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरेको छ। नगरपालिकाले कृषि, शिक्षा तथा पूर्वाधार विकासलाई दिगो विकासको सोच बनाएको हुँदा त्रिवर्षिय खर्च अनुमानले तिनै क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिएको छ।

२.२ चूनौति तथा अवसर

व्यवस्थित शहरीकरण, सुविधायुक्त र सुरक्षित बसोबास, स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधा, उर्जाको उपलब्धता, र सूचना प्रविधि, कृषि तथा उद्यमको विविधिकरण गरी उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धिका साथै उत्पादनशील रोजगारीमा अभिवृद्धि र जनसाङ्ख्यिक लाभको उपयोग लमही नगरपालीकाको विकासको चूनौतिको रुपमा रहेका छन्। सङ्घीय शासन प्रणाली अनुसार तीनै तहमा निर्वाचित सरकारहरु क्रियाशिल हुनु, नीति, कानून, योजना र मापदण्ड निर्माण भई कार्यान्वयनमा जानु, स्थानीय सरकारहरु बीच दिगो विकास, उत्थानशीलता, समृद्धि र सुशासनका क्षेत्रमा प्रगति हासिल गर्ने दिशामा प्रतिस्पर्धी भावनाको विकास हुनु अहिलेका प्रमुख अवसरहरु हुन्।

वित्तीय सङ्घीयताको मर्म अनुरुप संबिधानमा उल्लेख भएका एकल र साझा अधिकार क्षेत्रबाट राजस्व संकलन गरी प्राथमिकताका क्षेत्रमा लगानी गर्ने, मानव संशाधन र संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्नु र सार्वजनिक खर्चको कुशल, समन्यायिक र नतिजामूलक व्यवस्थापन गरी विनियोजन दक्षता, कार्यान्वयन कुशलता र प्रभावकारी वित्तीय अनुशासन कायम गर्नु समेत चूनौतिपूर्ण छ। लमही नगरपालिकामा स्थानीय विशेषतामा आधारित तुलनात्मक लाभका क्षेत्रको पहिचान, विकास तथा प्रर्वद्धन, योजना निर्माण, सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सुधार, पूर्वाधार विकास, स्थानीय उत्पादनको बृद्धि, रोजगारी र आयआर्जन वृद्धिको माध्यमद्धारा समावेशी स्थानीय अर्थतन्त्र विकास, गरिबी न्यूनीकरण, प्राकृतिक, भौगोलिक, पर्यावरणीय, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधताको उपयोग आदि अवसरहरु सिर्जना भएका छन्।

वैदेशिक रोजगारी तथा अध्ययनबाट फर्किएका युवाको ज्ञान, सीप, अनुभव तथा प्रविधि हस्तान्तरण, वित्तीय सेवा र स्थानीय स्रोत परिचालन गरी नगरपालिकामा उद्यमशीलता विकास, रोजगारी, उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्दै आर्थिक सामाजिक रुपान्तरणको दिशामा अगाडी बढ्ने समेत अवसर सिर्जना भएको छ । यसका साथै कोभिड १९ लगायतका महामारी र अन्य विपद्ले गर्दा अझ बलियो भुकम्प प्रतिरोधात्मक संरचना निर्माण, उत्थानशीलता र वातावरणीय सन्तुलनका दिशामा लगानी वढाउन यसले निर्देश गरेकोछ ।

२.३ सोच, उद्देश्य तथा रणनीति

प्रस्तुत मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच र त्रिबर्षीय आवधिक योजनालाई प्रमुख आधारको रुपमा लिइएको छ । नगर विकासको सोच, लक्ष्य उद्देश्य तथा रणनीतिलाई यस मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समावेश गरिएको छ । आवधिक योजनामा उल्लेख नभएका विवरण नगरपालिकाको विषय क्षेत्रगत रणनीतिक तथा गुरुयोजनाहरुका साथै चालु आर्थिक वर्षको नीति तथा कार्यक्रम, पन्ध्रौ राष्ट्रिय योजना, लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजना एवम् संघ, प्रदेश र नगरपालिकाको विषयगत नीतिले राखेका सोच, उद्येश्य र रणनीति एवम् प्राथमिकतालाई समेत समावेश गरिएको छ । यस मध्यमकालीन खर्च संरचनाको समष्टिगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति देहाय बमोजिम रहेकोछ ।

२.३.१ दीर्घकालीन सोच

लमही नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच देहायअनुसार रहेको छ :

"समृद्धि लमहीको आधार, शिक्षा, कृषि, पर्यटन र पूर्वाधार"

२.३.२ नगर विकासको लक्ष्य

यस नगपालिकाको दीर्घकालीन सोचको आधार योजनाको रुपमा रहेको प्रथम आवधिक योजनामा तय गरिएको नगरको विकासको लक्ष्य देहायअनुसार रहेको छ :

- कृषिमा उच्च उत्पादन र उत्पादकत्व, रोजगारीमूलक पर्यटन तथा उद्योग व्यवसाय, गुणस्तरीय प्राविधिक शिक्षा, स्वास्थ्य सेवामा सहज पहुँच, समावेशी न्यायपूर्ण समाज, दिगो र प्रयोगमैत्री पूर्वाधार, वन तथा जैविक विविधताको संरक्षण, सर्वसुलभ सेवा प्रवाह सहितको सभ्य र समृद्ध नगरपालिकाको निर्माणको आधारशिला तयार भएको हुने छ ।

२.३.३ नगर विकासको उद्देश्य

यस नगरपालिकाको विकासको उद्देश्य देहाय अनुसार रहेका छन् :

१. कृषि तथा पशुपंक्षिपालनको व्यवसायीकरण, औद्योगीकरण, तथा उच्च उत्पादन, उत्पादकत्व र आय आर्जनमा बृद्धि गरी रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना गर्नु ।
२. दिगो पर्यटकीय क्षेत्रको विकास तथा प्रवर्द्धनद्धारा आयआर्जन तथा रोजगारीमा वृद्धि गर्नु ।
३. गुणस्तरीय, व्यवसायिक तथा प्राविधिक शिक्षा तथा स्वास्थ्य क्षेत्रमा सहज पहुँच विस्तार गर्दै समतामुलक समाजको निर्माण गर्नु।
४. नगरपालिकामा जनशक्तिको आकर्षण बढाई नगरपालिकाको आधारशिला तयार पार्नु ।
५. पूर्वाधार विकासलाई गुणस्तरीय तथा वातावरणमैत्री बनाउनु ।
६. पर्यावरणमैत्री नगरपालिका निर्माणका लागि जैविक विविधताको संरक्षण गर्नु ।
७. नगरपालिकाको सेवा प्रवाह प्रणालीलाई सहज, सेवाग्राहीमैत्री र सुलभ बनाउनु ।
८. सिपमूलक कार्यक्रमद्धारा युवालाई उद्यमशील हुन प्रेरित गर्ने र स्थानीयस्तरमा रोजगारी सृजना गर्नु ।

२.३.४ लमही नगरपालिकाको विकासको रणनीति

नगरको विकासको सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न देहाय अनुसारका रणनीतिहरू अबलम्बन गरिएका छन् :

१. अन्तर नगरपालिका समन्वयमा बृहत्तर पर्यटन विकासको खाका कोर्ने ।
२. कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रको विकासका लागि एकिकृत कृषि पशुपंक्षी विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
३. सहकारीको माध्यमबाट ग्रामिण क्षेत्रमा मौद्रिक पहुँच बृद्धि गर्ने ।
४. वडागत विद्यालयलाई समेटेर महाविद्यालयको निर्माण गर्ने ।
५. लमहीलाई सुविधा सम्पन्न स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध केन्द्रको रुपमा विकास गर्ने ।
६. सेवाग्राहीमैत्री पूर्वाधारको विकास गर्ने ।
७. सामुदायिक वन उपभोक्तासँगको सहकार्यमा वन क्षेत्रलाई आयमुलक तथा रोजगार उन्मुख क्षेत्रको रुपमा विकास गर्ने ।
८. सेवाग्राहीमैत्री प्रशासनिक संरचना निर्माण गर्ने र दक्ष जनशक्तिको सेवा उपलब्ध गराउने ।

२.४ समष्टिगत मध्यमकालीन आर्थिक खाका

"समृद्ध नेपाल र सुखी नेपाली" को राष्ट्रिय सोच तथा संकल्प, लुम्बिनी प्रदेशको **"समृद्ध प्रदेश, खुशी जनता"** को सोच र नगरपालिकाको विकासको सोच तथा लक्ष्य अनुरुप आगामी तीन आर्थिक वर्षको मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रमुख लक्ष्य तथा नतिजा सूचक निर्धारण गरिएको छ । सो अनुसार ३ वर्षको समष्टिगत आर्थिक लक्ष्य तालिका **नम्बर २.१** मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.१: समष्टिगत मध्यमकालीन आर्थिक खाका

क्र.सं.	सूचक/लक्ष्य	एकाई	आ.व. २०७७/७८ को यथार्थ उपलब्धि	२०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
					२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
१.	कुल बार्षिक उत्पादन/आय	लाखमा	०	१५९०५	१७०१०	१७५१५	१७५२०
१.१	कृषि क्षेत्र	प्रतिशत	२७	२७	२७	२७	२७
१.२	गैर कृषि (उद्योग र सेवा) क्षेत्र	प्रतिशत	१८	१८	२०	२५	२८
२	औषत पारिवारिक आय	रु. लाखमा	४	४.२५	५	५.५	६
३	उद्योग, व्यापार व्यवसाय	संख्या	४५०	४७०	४८०	४९०	५००
४	औपचारिक क्षेत्रमा रोजगारी सिर्जना	संख्या	१०००	१२००	१५००	१८००	२०००
५	आधारभूत खाद्य सुरक्षाको स्थितिमा रहेका परिवार	प्रतिशत	६०	६५	७०	७५	८०

स्रोत: आवधिक योजना तथा विषयगत विवरण

२.५ मध्यमकालीन नतिजा खाका

पन्ध्रौ योजना, लुम्बिनी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना तथा नगरपालिकाको वर्तमान आवधिक विकास योजनाले लिएको समष्टिगत तथा विषयगत अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी आगामी तीन आर्थिक वर्षको समष्टिगत नतिजा खाका निर्धारण गरिएको छ । सो खाका विगत आर्थिक वर्षहरुको उपलब्धि र चालु आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धिको आधारमा आगामी आ.व. २०७९/८० को लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ । नतिजा खाकाको दोश्रो र तेश्रो वर्षको लक्ष्य वर्तमान आवधिक योजना र विगत वर्षहरुको उपलब्धिको आधारमा निर्धारण गरिएको छ । प्रमुख विषय क्षेत्रगत सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य समेत समष्टिगत नतिजा खाका **तालिका २.२** मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.२: प्रमुख विषय क्षेत्रगत सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

क्र.सं.	सूचक/लक्ष्य	एकाई	२०७८/७९ को यथार्थ उपलब्धि	२०७८/७९ को अनुमानित	मध्यमकालीन लक्ष्य		
					०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२
१	प्रतिव्यक्ति खाद्यान्न उत्पादन (केजी)	के.जी.	१००	१०९	१११	११३	११५
२	आफ्नो आयको दुई तिहाइभन्दा वढी खानामा खर्च गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	३५	३२	३०	२५	२०
३	आफ्नो उत्पादन र वर्षभरी खानपुग्ने परिवार	प्रतिशत	४०	४५	५०	५५	६०
४	कुल खेतीयोग्य भूमिमध्ये वर्षैभरी सिचाइ सुविधा उपलब्ध जमीन	प्रतिशत	२०	२३	२३	२५	२८
५	साक्षरता दर	प्रतिशत	८१	८३	८४	८५	८८
६	आधारभूत तह (१-८) खुद भर्ना दर	प्रतिशत	९६	९७	९८	९९	१००
७	माध्यमिक तह (९-१२) खुद भर्ना दर	प्रतिशत	९५	९७	९८	९९	१००
८	संस्थागत सुत्केरी गराउने गर्भवती	प्रतिशत	९५	९५	९६	९७	९८
९	५ वर्षमुनिको बाल मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्म)	जना	१	१	१	०	०
१०	मातृमुत्यु दर (प्रति लाख जीवित जन्ममा) प्रति १ लाखमा २३४	संख्या	२४	२२	२०	१९	१५
११	औसत आयू	वर्ष	७०	७०	७०	७०	७१
१३	दिगो, सुरक्षित र नियमित सडक यातायात सेवावाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	६८	७०	७३	७५	८०
१४	वन जंगलले ढाकेको क्षेत्र	प्रतिशत	७४	७४	७४	७४	७५
१५	कुपोषण दर	संख्या	९	९	८	७	६
१६	आधारभूत खानेपानी सुविधा पुगेका घरपरिवार	प्रतिशत	९५	९७	९८	९९	१००
१७	विषयगत समितिमा महिला प्रतिनिधित्व	प्रतिशत	३३	३३	३३	३५	३५
१८	भवनसहिंता अनुसार निर्माण आवास घर	प्रतिशत	१५	१७	१९	२३	२५
१९	सुरक्षित आवासमा बसोबास गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	२०	२५	३५	४०	५०
२०	बिधुत सेवा वाट लाभाम्बित जनसख्या	प्रतिशत	९२	९५	९६	९७	१००
२१	इन्टरनेट र इमेल लगायत सूचना प्रविधिमा पहुँच भएका जनसंख्या	प्रतिशत	४०	४०	४२	४५	५५
२३	हरियाली क्षेत्र	प्रतिशत	१७	१७	१७	१८	२०
२४	नगरपालिका को नीति, कानून, निर्णय र सेवा प्रवाहबाट सन्तुष्ट सेवाग्राही	प्रतिशत	७०	७५	७५	८०	८२
२५	कुल बजेटमा आन्तरिक स्रोतको हिस्सा	प्रतिशत	२५	२८	२९	३०	३५
२६	कम्प्युटरमा अभिलेख राख्ने र विद्युतीय माध्यमबाट रिर्पोटिङ गर्ने वडाहरु	संख्या	९	९	९	९	९
२७	नीति, कानून, कार्यविधि र मापदण्ड पालना	प्रतिशत	५०	५५	५७	६०	६५
२८	निर्धारित ढाँचामा त्रैमासिक रुपमा प्रगति तथा खर्चको विवरण पेश गर्ने वडा र शाखा/एकाइ	प्रतिशत	५०	५०	५५	६०	६५

स्रोत: पहिलो आवधिक योजना र विषयगत विवरण

२.६ मध्यमकालीन बजेट खाका

नगरपालिकाको त्रिवर्षीय बजेट खाका तर्जुमा गर्दा प्रथम आवधिक योजनाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र प्राथमिकता सहित वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, दिगो विकास लक्ष्यको मार्गचित्र, क्रमागत तथा विस्तृत अध्ययन भएका आयोजना तथा कार्यक्रम, स्थानीय प्राथमिकता, विनियोजन कुशलता, अनुमान योग्यता र वित्तीय सुशासनलाई मुख्य आधार लिइएको छ। नगरपालिकाको यस मध्यमकालीन खर्च संरचनामा वित्तीय सङ्घीयताको कार्यान्वयन, स्थानीय आर्थिक स्थायित्व र रोजगारी, तीब्र सामाजिक तथा आर्थिक विकास र सन्तुलित विकासका लागि विकास आयोजना तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिइएको छ । माथि उल्लिखित समष्टिगत नतिजा खाका तथा विषय क्षेत्रगत नतिजा प्राप्त हुने गरी खर्च तथा स्रोतको अनुमान गरिएको छ

। यसका साथै कोभिड १९ लगायतका महामारी र जलवायुजन्य विपद् पश्चातको सामाजिक आर्थिक पुनरुत्थानलाई प्राथमिकता दिइएको छ। महामारी र विपद्ले सिर्जना गरेका विकासका अवसरको उपयोग गर्ने गरी विकास कार्यक्रमको तर्जुमालाई प्राथमिता दिइएको छ।

नगर गौरवका आयोजना, चालु तथा विस्तृत अध्ययन भएका, तुलनात्मक लाभका आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि आवश्यक बजेट सुनिश्चित (Earmark) हुने गरी बजेट सिमा र सोको आधारमा विषयगत बजेट खाका तर्जुमा गरिएको छ। क्रमागत कार्यक्रम, आयोजना कार्यान्वयनको अवस्था र आगामी कार्यान्वयन योजनाको आधारमा खर्च गर्न सक्ने क्षमता तथा स्रोतको आवश्यकता एवम् उपलब्धतालाई मध्यनजर गरिएको छ। त्रि-वर्षिय बजेट विनियोजन तथा प्रक्षेपण विवरण **तालिका २.३** मा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका २.३ : त्रिबर्षीय बजेट विनियोजन र प्रक्षेपण (रकम रु. हजारमा)

बजेटका स्रोतहरु	७६/७७ को यथार्थ	०७७/७८ को यथार्थ	०७८/७९ को अनुमान	आय अनुमान र प्रक्षेपण			३ बर्षको जम्मा
				०७९/८० को अनुमान	०८०/८१ को प्रक्षेपण	०८१/८२ को प्रक्षेपण	
राजस्व तथा अनुदान	**५९७१६०**	**९२४८४९**	**११२२२१७**	**१३९८१९२**	**१५३७९२९**	**१६९१७२३**	**४६२७८४५**
आन्तरिक आय	**७६८६८**	**६६०८३**	**२९८३५०**	**३३८०००**	**३७८५६०**	**४२३९८७**	**११४०५४७**
राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय	**९६६५३**	**१४९४९८**	**१५४५५९**	**१६३८२७**	**१७२०१८**	**१८०६१९**	**५१६४६५**
नेपाल सरकार (भ्याट र अन्तशुल्क)	*९०९१९*	*१४१४०७*	*१११५६७*	*१३५१५०*	*१४१९०८*	*१४९००३*	*४२६०६०*
प्रदेश सरकार (सवारी कर, घरजग्गा रजिष्ट्रेशन, मनोरञ्जन कर आदि)	*५७३४*	*८०९१*	*४२९९२*	*२८६७७*	*३०१११*	*३१६१६*	*९०४०४*
रोयल्टी बाँडफाँटबाट प्राप्त राजस्व	**०**	**०**	**०**	**४४**	**०**	**०**	*४४*
वन रोयल्टी				*०*	*०*	*०*	*०*
खानी तथा खनिज रोयल्टी	*०*	*०*	*०*	*०*	*०*	*०*	*०*
पर्वतारोहण रोयल्टी	*०*	*०*	*०*	*०*	*०*	*०*	*०*
विद्युत रोयल्टी	*०*	*०*	*०*	*०*	*०*	*०*	*०*
पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोत	*०*	*०*	*०*	*४४*	*०*	*०*	*४४*
नेपाल सरकार वित्तीय हस्तान्तरण	**३२१२९३**	**५१०११८**	**४७४६१७**	**५८९५००**	**६१८९७५**	**६४९९२४**	*१८५८३९९*
वित्तीय समानीकरण अनुदान	*१४६४००*	*१४३०००*	*१५११००*	*१५९०००*	*१६६९५०*	*१७५२९८*	*५०१२४८*
सशर्त अनुदान	*१७२१०७*	*३४९५४५*	*३१५२१७*	*३८०५००*	*३९९५२५*	*४१९५०१*	*११९९५२६*
समपुरक अनुदान	*२७८६*	*१५७३*	*०*	*२०००० *	*२१००० *	*२२०५० *	*६३०५० *
विशेष अनुदान	*०*	*१६००० *	*८३०० *	*३०००० *	*३१५०० *	*३३०७५ *	*९४५७५ *
प्रदेश सरकार वित्तीय हस्तान्तरण	**१२३४६**	**५४१५०**	**४५७०१**	**१६५९२१**	**१७४२१७**	**१८२९२८**	*५२३०६६*
वित्तीय समानीकरण अनुदान	*४७३८*	*५६५८*	*७१५७*	*८९२३*	*९३६९*	*९८३८*	*२८१३०*
सशर्त अनुदान	*१७९६*	*१७८५०*	*११५४४*	*१३०००० *	*१३६५०० *	*१४३३२५ *	*४०९८२५ *
समपुरक अनुदान	*५८१२*	*२९६४२*	*२०००० *	*१९९९८ *	*२०९९८ *	*२२०४८ *	*६३०४४ *
विशेष अनुदान		*१००० *	*७००० *	*७००० *	*७३५० *	*७७१८ *	*२२०६८ *
अन्य अनुदान	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**	*०*
जनसहभागिता							
नगद मौज्दात	**९००००**	**१४५०००**	**१४८९९०**	**१४०९००**	**१९४१५९**	**२५४२६५**	***५८९३२४***
कुल खर्च	**४०८५५९**	**७७५०००**	**९७३२२७**	**१३९८१९२**	**१५३७९३०**	**१६९१७२३**	**४६२७८४५**
चालु खर्च	२४५४८५	४२५०००	५२५०००	७७८१७२	८५५९८९	९४१५८८	२५७५७४९
पुँजीगत खर्च	१६३०७४	३५००००	४४८२२७	६१९९४६	६८१९४१	७५०१३५	२०५२०२१
वित्तिय व्यवस्था	०	०	०	७४	०	०	७४

२.७ बजेट विनियोजन र प्रक्षेपणको बाँडफाँट

आगामी तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान र प्रक्षेपणको विभिन्न आधारमा गरिएको तुलनात्मक विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ:

क. रणनीतिक स्तम्भको आधारमा बाँडफाँट

आवधिक योजनामा उल्लिखित प्राथमिकताका क्षेत्रलाई समष्टिगत रणनीतिको रुपमा परिभाषित गरी रणनीतिक रणनीतिक स्तम्भको आधारमा आगामी तीन आर्थिक बर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका नम्बर २.४ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.४ : रणनीतिक स्तम्भको आधारमा आगामी तीन बर्षको अनुमान र प्रक्षेपण (रु. हजारमा)

क्र.सं.	रणनीतिक स्तम्भ	संख्या	२०७९/८० को अनुमान		२०८०/८१ को प्रक्षेपण		२०८१/८२ को प्रक्षेपण	
			रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
१	पर्यटन विकास	२	१३९८२	१%	१५३७९	१%	१६९१७	१%
२	कृषि पशुपंक्षी विकास	७	५५९२८	४%	६१५१७	४%	६७६६९	४%
३	सहकारी तथा वित्त	१	६९९१	१%	७६९०	१%	८४५९	१%
४	शिक्षा	३	२०९७२९	१५%	२३०६८९	१५%	२५३७५८	१५%
५	स्वास्थ्य	६	१११८५५	८%	१३८४१४	९%	१६९१७२	१०%
६	पुर्वाधार	१८	५४५२९५	३९%	५९९७९३	३९%	६७६६९०	४०%
७	वन संरक्षण, उद्यम रोजगारी	११	२७९६४	२%	३०७५९	२%	३३८३४	२%
८	दक्ष प्रशासन	१०	४२६४४८	३०%	४५३६८९	२९%	४६५२२४	२८%
	जम्मा	**५८**	**१३९८१९२**	**१००%**	**१५३७९२९**	**१००%**	**१६९१७२३**	**१००%**

ख. प्राथमिकताक्रमको आधारमा बाँडफाँट

कार्यक्रम तथा आयोजनाको प्राथमिकताक्रम बमोजिम तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका नं. २.५ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.५ : प्राथमिकताक्रमको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु. हजारमा)

प्राथमिकताक्रम	आयोजना/ कार्यक्रम संख्या	२०७९/८० को व्यय अनुमान		२०८०/८१ को खर्च प्रक्षेपण		२०८१/८१२ को खर्च प्रक्षेपण	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
पहिलो प्राथमिकता (P1)	३५	५८८३६३	४२%	६४१७२९	४२%	६४९९६५	४८%
दोश्रो प्राथमिकता (P2)	२३	८०९८२९	५८%	८९६१९९	५८%	१०४१७५८	५२%
जम्मा	**५८**	**१३९८१९२**	**१००**	**१५३७९२९**	**१००**	**१६९१७२३**	**१००**

ग. दिगो विकास लक्ष्यको आधारमा बाँडफाँट

दिगो विकास लक्ष्य बमोजिम आगामी तीन आर्थिक वर्षको व्यय अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका नं. २.६ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.६: दिगो विकास लक्ष्यको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु. हजारमा)

संकेत नम्बर	दिगो विकासका लक्ष्यहरु	आयोजना/ कार्यक्रम संख्या	२०७९/८० को व्यय अनुमान		२०८०/८१ को खर्च प्रक्षेपण		२०८१/८२ को खर्च प्रक्षेपण	
			रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
१	गरिबीको अन्त्य	३	६९९१	१%	७६९०	१%	८४५९	१%
२	शुन्य भोकमरी	५	४१९४६	३%	४६१३८	३%	५०७५२	३%
३	स्वस्थ्य जीवन	७	११४३५५	८%	१४११६४	९%	१७३२९७	१०%
४	गुणस्तरीय शिक्षा	३	२०९७२९	१५%	२३०६८९	१५%	२५३७५८	१५%
५	लैंगिक समानता	३	२५४६४	२%	२८००९	२%	२९७०९	२%
६	सफा पानी र स्वच्छता	४	१३९८२	१%	१५३७९	१%	१६९१७	१%
७	आधुनिक उर्जामा पहुँच	२	६९९१	१%	७६९०	१%	८४५९	१%
८	समावेशी आर्थिक वृद्धि र मर्यादित काम	५	२४९५५	२%	२८४४८	२%	३२२९३	२%
९	उद्योग, नविन खोज र पूर्वाधार	१०	२७१९२३	१९%	२७०३२३	१८%	२०३३९२	१२%

संकेत नम्बर	दिगो विकासका लक्ष्यहरु	आयोजना/ कार्यक्रम संख्या	२०७९/८० को व्यय अनुमान		२०८०/८१ को खर्च प्रक्षेपण		२०८१/८२ को खर्च प्रक्षेपण	
			रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
१०	असमानता न्यूनीकरण	१	१००००	१%	१००००	१%	१००००	१%
११	दिगो शहर र समुदाय	२	२५२३९९	१८%	३०६४०१	२०%	४४७९२२	२६%
१२	दिगो उपभोग र उत्पादन	२	१३९८२	१%	१५३७९	१%	१६९१७	१%
१३	जलबायु परिवर्तन अनुकुलन	५	१६९७३	१%	२०५६९	१%	२२८७६	१%
१४	जमीन मुनिको जीवन	०	०	०%	०	०%	०	०%
१५	जमीन माथिको जीवन	२	४०००	०%	२५००	०%	२५००	०%
१६	शान्ति, न्यायपूर्ण र सशक्त समाज	२	३६७०२५	२६%	३८८३२७	२५%	३९३३२६	२३%
१७	दिगो विकासका लागि साझेदारी	२	१७४७७	१%	१९२२४	१%	२११४७	१%
	जम्मा	**५८**	**१३९८१९२**	**१००%**	**१५३७९२९**	**१००%**	**१६९१७२३**	**१००%**

घ. लैंगिक संकेतको आधारमा बाँडफाँट

लैंगिक संकेत बमोजिम तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका नं. २.७ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.७: लैंगिक उत्तरदायी बजेटको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु. हजारमा)

लैंगिक संकेत	आयोजना/ कार्यक्रम संख्या	२०७९/८० को व्यय अनुमान		२०८०/८१ को खर्च प्रक्षेपण		२०८१/८२ को खर्च प्रक्षेपण	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
निर्दिष्ट	१६	१७०१८३	१२%	२०३३२१	१३%	२३७४२६	१४%
सहयोगी	९	२५३१५७	१८%	२७९३०६	१८%	३०८१२७	१८%
तटस्थ	३३	९७४८५२	७०%	१०५५३०२	६९%	११४६१७०	६८%
जम्मा	**५८**	**१३९८१९२**	**१००%**	**१५३७९२९**	**१००%**	**१६९१७२३**	**१००%**

ङ. जलवायु संकेतको आधारमा बाँडफाँट

जलवायु संकेत बमोजिम तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका नं. २.८ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.८ : जलवायु संकेतको बजेटको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु. हजारमा)

जलवायु संकेत	आयोजना / कार्यक्रम संख्या	२०७८/७९ को व्यय अनुमान		२०७९/८० को खर्च प्रक्षेपण		२०८०/८१ को खर्च प्रक्षेपण	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
अत्यन्तै सान्दर्भिक	१२	४६९४६	३%	५११३८	३%	५३२५२	३%
सान्दर्भिक	९	४५४९६	३%	४२५०६०	२८%	५२२४९६	३१%
तटस्थ	३७	१३०५७५०	९३%	१०४२४५९	६९%	१०९३५४९	६६%
जम्मा	**५८**	**१३९८१९२**	**१००%**	**१५१८६५७**	**१००%**	**१६६९२९७**	**१००%**

च. नगरपालिका गौरवका आयोजना

नगरपालिकाले सामाजिक आर्थिक विकास र वातावरण सन्तुलनमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने रणनीतिक महत्वका आयोजनालाई नगर गौरवका आयोजनाको रुपमा प्रस्ताव गरेको छ। नगरपालिका गौरवका आयोजना तथा कार्यक्रमको आगामी आर्थिक वर्ष २०८९/८० को विनियोजन र त्यसपछिका दुई वर्षको प्रक्षेपण तालिका २.९ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.९ : नगरपालिकाका गौरवका आयोजना

क्र.सं.	गौरवका आयोजना	२०७९/८० को व्यय अनुमान	२०८०/८१ को खर्च प्रक्षेपण	२०८१/८२ को खर्च प्रक्षेपण
१.	जखेरा ताल प्रवर्धन आयोजना	२००००	२००००	२००००
२.	५० वेडको अस्पताल स्तरोन्नति आयोजना, वडा नं ५	१७५०००	१७५०००	१७५०००
३.	स्वास्थ्य चौकी मेडिकल अधिकृत र ल्याव व्यवस्थापन कार्यक्रम	५०००	५०००	५०५०
४.	वडा नं ९ मा राप्ती लिफ्टिङ्ग खा.पा. आयोजना वडा नं ९	१२५०	१२५०	०
५.	वसन्तपुर आयोजना, वडा नं १	६०००	७०००	७०००
६.	सित्लापुर खानेपानी आयोजना, वडा नं ७	९०००	१००००	१२०००
७.	टेङ्नैया सडक स्तरोन्नती आयोजना, वडा नम्बर ८	७१०००	७१०००	७१०००
८.	दीसाजन्य लेदो व्यवस्थापन प्रशोधन केन्द्र वडा नं ९	१००००	११०१५	०
	जम्मा	**२९७२५०**	**३००२६५**	**२९००५०**

२.८ विषय क्षेत्रगत बाँडफाँट

विषय क्षेत्रगत रुपमा आगामी तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका नं. २.१० मा प्रस्तुत गरिएको छ। विषय क्षेत्रगत आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट, खर्च तथा स्रोतको अनुमान, कार्यक्रम तथा आयोजनागत बजेट, प्राथमिकीकरण र सांकेतीकरण सम्बन्धी विवरण **अनुसूची ३** समावेश गरिएको छ।

तालिका २.८ : आगामी तीन आ.व.को विषय क्षेत्रगत खर्चको बाँडफाटको प्रक्षेपण (रकम रु. हजारमा)

क्र.स.	विषय क्षेत्र	२०७९/८० को अनुमान			२०८०/८१ को प्रक्षेपक्ष			२०८१/८२ को प्रक्षेपण		
		कूल	चालु	पुँजीगत	कूल	चालु	पुँजीगत	कूल	चालु	पुँजीगत
१	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	२७९६४	५५९३	२२३७१	३०७५९	६१५२	२४६०७	३३८३४	६७६७	२७०६८
२	सिंचाई	१३९८२	१३९८	१२५८४	१५३७९	१५३८	१३८४१	१६९१७	१६९२	१५२२६
३	पशुपंक्षी विकास	१३९८२	८३८९	५५९३	१५३७९	९२२८	६१५२	१६९१७	१०१५०	६७६७
४	उद्योग, व्यापार व्यवसाय	६९९१	६२९२	६९९	७६९०	६९२१	७६९	८४५९	७६१३	८४६
५	पर्यटन तथा संस्कृति	१३९८२	२७९६	१११८६	१५३७९	३०७६	१२३०३	१६९१७	३३८३	१३५३४
६	भूमि सहकारी र वित्त सेवा	६९९१	५५९३	१३९८	७६९०	६१५२	१५३८	८४५९	६७६७	१६९२
७	श्रम तथा रोजगार	३५००	१७५०	१७५०	३५००	१७५०	१७५०	३५००	१७५०	१७५०
८	गरिबी निवारण	३४९१	३४९१	०	४१९०	४१९०	०	४९५९	४९५९	०
९	शिक्षा भाषा कला साहित्य	२०९७२९	१०३४६५	१०६२६५	२३०६८९	११३८०५	११६८८५	२५३७५८	१२५१६९	१२८५८९
१०	स्वास्थ्य तथा पोषण	१११८५५	६९४८४	४२३७१	१३८४१४	९५५३१	४२८८३	१६९१७२	१२२५८८	४६५८४
११	खानेपानी तथा सरससफाई	१३९८२	३४६	१३६३६	१५३७९	०	१५३७९	१६९१७	०	१६९१७
१२	महिला, बालबालिका सामाजिक समाजेशीरण	२७९६४	२७९६४	०	३०७५९	३०७५९	०	३३८३४	३३८३४	०
१३	युवा तथा खेलकुद	६९९१	६९९१	०	७६९०	७६९०	०	८४५९	८४५९	०
१४	आवासभवन शहरी विकास	१५३८०१	०	१५३८०१	१६९१७२	०	१६९१७२	२०३००७	०	२०३००७
१५	सडक, पुल तथा यातायात	३६३५३०	०	३६३५३०	३९९८६२	०	३९९८६२	४३९८४८	०	४३९८४८
१६	विद्युत तथा स्वच्छ उर्जा	६९९१	१०००	५९९१	७६९०	१०००	६६९०	८४५९	१०००	७४५९
१७	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	६९९१	३४९५	३४९५	७६९०	३८४५	३८४५	८४५९	४२२९	४२२९
१८	वन भूसंरक्षण जैविक विविध	६९९१	५७४१	१२५०	७६९०	७१९०	५००	८४५९	७९५९	५००
१९	वातावरण फोहोरमैला व्यवस्थ	६९९१	३९९४	२९९७	७६९०	४४८३	३२०७	८४५९	५४७१	२९८८
२०	विपद् जोखिम व्यवस्थापन जलवायु परिवर्तन	६९९१	४८९४	२०९७	७६९०	५३८३	२३०७	८४५९	५९२१	२५३८
२१	नीति कानून न्याय सुशासन	६९९१	६९९१	०	७६९०	७६९०	०	८४५९	८४५९	०
२२	संगठन, मानव संशाधन र क्षमता विकास	३६००३४	३६००३४	०	३८०६३७	३८०६३७	०	३८४८६७	३८४८६७	०
२३	राजस्व, स्रोत परिचालन	३४९५	३४९५	०	३८४५	३८४५	०	४२२९	४२२९	०
२४	तथ्याङ्क, योजना व्यवस्थापन	१३९८२	१३९८२	०	१५३७९	१५३७९	०	१६९१७	१६९१७	०

क्र. स.	विषय क्षेत्र	२०७९/८० को अनुमान			२०८०/८१ को प्रक्षेपक्ष			२०८१/८२ को प्रक्षेपण		
		कूल	चालु	पुँजीगत	कूल	चालु	पुँजीगत	कूल	चालु	पुँजीगत
	जम्मा कुल	१३९८१९२	६४७१७८	७५१०१४	१५३७९२९	७१६२४०	८२१६८९	१६९१७२३	७७२१८३	९१९५४०

आर्थिक वर्ष २०७९/८० को विनियोजन र पछिल्लो दुई वर्षको प्रक्षेपण विषय क्षेत्रगत नतिजा, विषय क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजनाको विवरण, अपेक्षित उपलब्धि र विषय क्षेत्रगत अनुमानित बजेट **परिच्छेद ३** देखि **परिच्छेद ७** सम्म प्रस्तुत गरिएको छ । यसैगरी कार्यक्रम तथा आयोजनागत बजेट, प्राथमिकीकरण र संकेत **अनुसूची २** मा समावेश गरिएको छ ।

परिच्छेद ३ : आर्थिक क्षेत्र

३.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा

३.१.१ पृष्ठभूमि

लमही नगरपालिका उपयुक्त हावापानी, स्वच्छ वातावरण, सुन्दर र रमणीय क्षेत्र तथा उर्वर भूमिको रुपमा परिचित छ। यस नगरपालिकाका अधिकांश बासिन्दाहरु कृषि पेशामा आबद्ध छन्। समथर र सिंचाई सुविधा पुगेका स्थानका कृषकहरुले कृषि क्षेत्रबाटै राम्रो आम्दानी गरिरहेका छन् भने पहाडी र दुर्गम ग्रामीण ईलाकाका वासिन्दाहरु अझै पनि निर्वाहमुखी कृषि तथा पशुपालन पेशा गरिरहेका छन्। नगर क्षेत्रमा राप्ती नदी तथा अर्जुन खोलावाट नहर निर्माण गरी सिचाई सुविधा उपलब्ध भएकोले कृषि उपजको उत्पादन भइरहेको छ। यस नगरपालिका क्षेत्र भित्र परम्परागत रुपमा धान, मकै, गहुँ, तेलहन तथा दलहन आदीको खेती प्रमुख रुपमा गरिन्छ। आलु, प्याज, गोलभेडा, लसुन, भन्टा, चम्सुर, रायो, सिमी वोडी, बन्दा, काउली, भिण्डी, परवर आदी मुख्य तरकारी वालीको खेती पनि गरिन्छ। नगरपालिकामा कृषि तथा पशुपालन व्यावसायिक फर्महरु करिब ५६० वटा छन् र कृषक समूहहरु ४२ वटा रहेका छन्।

३.१.२ समस्या तथा चूनौति

कृषि योग्य जमिन भए पनि पर्याप्त सिँचाइ सुविधाको अभाव, कृषि तथा पशुपालक कृषकलाई सिप मुलक तालिमको अभावका कारण व्यवसायीक हुन नसक्नु, समयमा खेत तयार पार्न नसक्नु, कृषि कार्य गर्नका लागि कृषि सडकको समस्या, कृषि प्राविधिक नहुनु, आधुनिक कृषि उपकरणको उपलब्धता नहुनु, गुणस्तरीय विउ विजनको समस्या, कृषि उत्पादनको बजारीकरण नहुनु, अव्यवस्थित जमिनको चक्लाबन्दी, तरकारीको मुल्य निर्धारण नहुनु, मलखादको समस्या, सामुहिक खेती प्रणलीको कमी, आदि कृषि क्षेत्रका समस्या हुन्।

नगरपालिकाको सामान्य पुर्वाधारको विकास, सार्वजनिक सुविधाको उपलब्धता भएका समथर र वढि उत्पादकत्व भएका क्षेत्रहरुमा बसाईसराईको चाप बढ्न गई कृषि योग्य जमिन खण्डीकृत हुनु तथा भूउपयोगमा परिवर्तन हुनु, कृषि उत्पादनमा कमी, जमिनको उर्वराशक्तिमा ह्रास, जंगली जनावरहरुबाट खेतीपातीको हानी नोक्सानी, जनचेतनाको कमी, कृषि क्षेत्रमा युवावर्गको आकर्षण कम हुनु, कृषि क्षेत्रका दक्ष जनशक्तिको कमी, पर्याप्त मात्रामा सिंचाई सुविधा उपलब्ध हुन नसक्नु, कृषि क्षेत्रका मुख्य चुनौती हुन्।

३.१.३ सोच

"आत्मनिर्भर नगर अर्थतन्त्रको निर्माण"

३.१.४ उद्देश्य

१. परम्परागत कृषिप्रणालीलाई आधुनिकीकरण, यान्त्रिकीकरण एवम् व्यवसायीकरण गर्दै खाद्यान्न, तरकारी, फलफुलको उत्पादकत्व बृद्धि व्यवस्थित बजारीकरणबाट आर्थिक समृद्धि हासिल गर्नु।
२. पशुपालन व्यवसायको आधुनिकीकरण, विविधिकरण तथा व्यवसायीकरण गर्दै कृषकहरुको दिगो आयश्रोतको रुपमा स्थापित भई गरिवी न्यूनीकरण गर्नु।

३.१.५ रणनीति

१ परम्परागत कृषिप्रणालीलाई आधुनिकीकरण, यान्त्रिकीकरण एवम् व्यवसायीकरण गर्दै खाद्यान्न, तरकारी, फलफुलको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि र व्यवस्थित बजारीकरणबाट आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने।
२. कृषि प्रणालीलाई आधुनिकीकरण गदै उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने।

३.१.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाइ	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
सानास्तरका खाद्य उत्पादकहरूको औसत आय	रु हजार	५०००	६५००	७६००	८६००	९७००
कृषि क्षेत्रमा संलग्न समूह र सहकारी	संख्या	४५	४९	५५	६०	६५
फलफुल खेती गरिएको जमिन प्रतिशत	प्रतिशत	०.१२	१	२	३	३.५
कुल कृषि भूमिमध्ये खेति गरिएको भूमि	प्रतिशत	५६	६२	६५	६७	७०
स्थानीय उत्पादनले ओगटेको तरकारी र अन्य कृषि उपजको अनुपात	प्रतिशत	५०	५५	६५	७०	७५
खाद्यान्न बालीको औसत उत्पादकत्व (प्रति हेक्टर)	मे.टन	३.१५	३.५०	३.६५	३.७०	३.८०
कुल तरकारी उत्पादन	मे.टन	१२४०	१३५०	१४५०	१५००	१६००

३.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा कृषि उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहायअनुसार रहेको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	२७९६४	५५९३	२२३७१	०	१२८५५	११७९०	३३१८	०
२०८०/८१	३०७५९	६१५२	२४६०७	०	१४८९५	१२३८०	३४८४	०
२०८१/८२	३३८३४	६७६७	२७०६८	०	१७१७७	१२९९८	३६५९	०

३.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको कृषि उपक्षेत्रको संक्षिप्त विवरण देहायअन'सार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु. हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	माटो परीक्षण मिनी ल्याव स्थापना वडा न. २ र ४	माटो परीक्षण गर्ने तथा माटो अनुसारको उत्पादन गर्नु	२०७९/८० देखि ०८०/८१ सम्म	३२५०	९ वटा वडाबाट १८० जना अगुवा कृषक लाभान्वित हुनेछन् ।
२	प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना	गहूवाली तथा वाखा र तरकारी पकेट क्षेत्रको विस्तार गर्नु	सालवसाली	१८७५०	२५ जना व्यवसायिक वाखा किसान वढ्ने र गहुँको उत्पादकत्व ५५ मे.ट. प्रति हेक्टर पुग्ने, तरकारीको क्षेत्र विस्तार हुनेछ ।
३	कृषि विकास अन्य कार्यक्रम	कृषि उपजको व्यवसायीकरण, विविधीकरण गरी उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्नु	सालबसाली	७०५५७	३६० जना कृषक व्यावसायिक उत्पादनमा क्रियाशिल हुनेछन् । कृषि उत्पादनमा ३० प्रतिशतले वृद्धि हुनेछ ।

३.१.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

बेरोजगार युवाहरु कृषिमा आधारित व्यवसायिक खेतीमा आकर्षित हुनेछन् । प्रविधिको अभाव, मल, गुणस्तरीय बिउ तथा कृषि सामाग्री, भरपर्दो सिंचाई प्रणाली, कृषि प्रसार, कृषि भूमिको संरक्षण र एकीकृत व्यवस्थापन गर्न नसकिएमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुने जोखिम रहन्छ ।

३.२ सिंचाई

३.२.१ पृष्ठभूमि

लमही नगरपालिकाको आयको मुख्य आधार नै कृषि पेशा भएकाले यसको लागि सिंचाइ सुविधा अत्यावश्यक रहेको छ । यस नगरपालिकाको अधिकांश भू–भाग समथर रहेकोले राप्ती नदी तथा अर्जुन खोलाबाट नहर निर्माण गरी सिंचाई सुविधा विस्तार गर्न सकिने देखिन्छ । खेतीको नयाँ विधि तथा ढाँचाहरूको अभ्यास गर्ने र उत्पादकत्व बढाई खाद्य सुरक्षा तथा गरिबी निवारणमा योगदान पुऱ्याउनु सिंचाईको मुख्य भूमिका रहने हुँदा उच्च प्राथमिकताका साथ सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराउन सिंचाई पुर्वाधारको निर्माण आवश्यकता रहेको छ । यस नगरपालिकाले सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराउन आवश्यक बजेटको व्यवस्था गरी विभिन्न स्थानमा पक्की कुलाको निर्माण कार्यको सुरुवात भइसकेको छ । सिंचाईको अभाव हुन नदिन नगरपालिकाले सबै सम्भावनाको खोजी गरी कार्यक्रम अगाडि बढाएको छ । नगरपालिकामा हाल डिप बोरिङ्ग, स्यालो ट्युवेल, नाला निर्माण, नहर, कुलो जस्ता सिंचाईका माध्यमहरु सञ्चालनमा छन् । लमही नगरपालिकाको अधिकांश भू–भाग समथर रहेकोले कृषि क्षेत्र सिंचाई सुविधको संभावना रहेको छ । राप्ती नदी तथा अर्जुन खोलाबाट नहर निर्माण गरी सिंचाई सुविधा विस्तार गर्न सकिने देखिन्छ ।

३.२.२ समस्या तथा चुनौति

सिंचाईका लागी पक्की कुलाको कमी, भएका सिंचाई आयोजनाहरुको नियमित मर्मत संभार नहुनु, सुख्खायाममा सिंचाई सुविधा पर्याप्त नहुनु, परम्परागत शैलीको सिंचाई प्रविधि अपनाउनु, पानीको स्रोत कम हुदै जानु, तटवन्धको अभावले सिंचाई योजना सुरक्षित नहुनु, सबै वडामा सिंचाई सुविधाको समान वितरण नहुनु, पानीको स्रोतको पहिचान हुन नसक्नु, सिंचाई आयोजना सञ्चालनमा बजेटको अभाव हुनु सिंचाई क्षेत्रका प्रमुख समस्या हुन् ।

३.२.३ सोच

"कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिको मूल आधार: दिगो सिचाईको विकास"

३.२.४ उद्देश्य

१. कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व वृद्धि गर्न भरपर्दो सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराउनु ।
२. प्रविधिमा आधारित नयाँ आयोजनाहरूको विकास सिंचाई सुविधा नपुगेका ग्रामीण क्षेत्रमा सर्वसुलभ सिंचाई सुनिश्चित गर्नु ।

३.२.५ रणनीति

१. कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व वृद्धि गर्न भरपर्दो सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराउने ।
२. खेतीयोग्य जमिनहरुमा प्रविधियुक्त सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराउने ।
३. सिंचाई सुविधा नपुगेका ग्रामीण र भिरालो क्षेत्रमा लिफ्ट तथा अन्य नयाँ प्रविधिमा आधरित सिंचाई प्रणालीको प्रवर्द्धन गर्ने ।
४. साना तथा मझौला सिंचाई आयोजना विकास तथा व्यवस्थापनमा नगरपालिका र समुदायको साझेदारी प्रवर्द्धन गर्ने ।

३.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरणको अगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएकोछ:

सूचक	एकाइ	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
वर्षैभरी सिंचाई सुविधा उपलब्ध भूमि	प्रतिशत	२३	२३	२५	२८	३१
सूचारु सिंचाई आयोजना	संख्या	१५	२०	२२	२५	२८
सिंचाई सुविधामा प्रयोग भएका प्रविधि	प्रकार	३	३	४	५	५

३.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा सिंचाई उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	१३९८२	२७९६	१११८६	०	६४२८	७५५४	०	०
२०८०/८१	१५३७९	३०७६	१२३०३	०	७४४७	७९३२	०	०
२०८१/८२	१६९१७	३३८३	१३५३४	०	८५८९	८३२९	०	०

३.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअन'सार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम /आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	डिप बोरिङ्ग सिंचाई आयोजना, वडा नं ७	सिचाई सुविधा विस्तार गरी कृषि उत्पादन वृद्धि गर्नु	२०७९/०८० देखि २०८०/०८१	१२०००	वडा नं ७ का कुल खेतीयोग्य जमिनको ८० % क्षेत्रमा सिंचाई सुबिधा बिस्तार हुनेछ।
२	सिंचाई संरचना निर्माण तथा मर्मत संभार कार्यक्रम	बर्षभरी सिचाई सुबिधा विकास र विस्तार गर्नु	सालबसाली	३४२७८	कुल खेति योग्य जमिनको १२ % क्षेत्रमा थप सिचाई सुबिधा बिस्तार हुनेछ।

३.२.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

सङ्घीय शासन प्रणाली अनुसार तीन तहको नीति, कार्यक्रम बीच सामाञ्जस्यता, समन्वय र सहकार्यमा कृषी क्षेत्रको पूर्वाधार, प्रविधि तथा सीपको विकास हुनेछ। वेरोजगार युवाहरुलाई कृषिमा व्यवसायमा आकर्षिक हुनेछन्। नयाँ प्रविधि तथा नविनतम सिंचाइ प्रणालीको विकास गरेर सिंचाई व्यवस्थापन गर्न नसकिएमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुने जोखिम रहन्छ।

३.३ पशु विकास

३.३.१ पृष्ठभूमि

पशुपंक्षीपालन लमही नगरपालिकाको प्रमुख आर्थिक गतिबिधि मध्ये एक हो। यस क्षेत्रमा परम्परागत तथा व्यावसायिक रुपमा पशुपंक्षी पालनको अभ्यास भइरहेको छ। गाई-भैसी, बाख्रा, बंगुर, लोकल तथा उन्नत

जातका कुखुरापालनका लागि उपयुक्त हावापानी र बजारको सुबिधा रहेको छ । पशुपंक्षी क्षेत्रको विकासका लागि सरकारीस्तरबाट कार्यालय तथा सेवा केन्द्र सञ्चालन भएका छन् भने निजी क्षेत्रबाट पनि यस्तो सेवा उपलब्ध हुँदै आएको छ । सरकारीस्तरबाट पशु प्रजनन केन्द्र एव मत्स्य विकास केन्द्र स्थापना भई सञ्चालनमा रहेका छन् । उन्नत जातका पशुपंक्षीको (बीउ, चल्ला, पाडा, बाच्छा ईत्यादी) उत्पादन गरेर कृषकहरूलाई सुलभ मूल्यमा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले पशु प्रजनन केन्द्र स्थापना गरिएको छ भने मत्स्य विकास केन्द्र मार्फत व्यावसायिक माछापालन प्रवर्द्धनका कार्यहरु हुँदै आएका छन् ।

मासु तथा दुधजन्य उत्पादनको लागि बजारको सहज उपलब्धता रहेको छ । दूध अण्डा र मासुमा नगरपालिका आत्मनिर्भर उन्मुख रहेको यस नगरपालिकामा गाई-भैंसी, बाखा, बंगुर कुखुरा कालिज आदिको व्यावसायिक उत्पादन वृद्धि हुँदै गएको छ । पशुजन्य उत्पादन (खासगरी दूध, अण्डा, माछा र मासु) को माग समेत बढ्दै गएको छ भने पछिल्ला दिनमा स्थानीय उत्पादनमा आत्मनिर्भरता उन्मुख रहेको छ । नगरपालिका भित्र कृषि तथा पशुपालन फर्महरु करिब ५६० वटा छन् र कृषक समूहहरु ४२ वटा छन । पशुपालन गर्ने कृषकका लागि नगरपालिकाले तालिम, प्राविधिक सहयोग, अनुदान सहयोग प्रदान गर्नुका साथै पशु बिमा र सहुलियत ऋण कार्यक्रम मार्फत् कृषकलाई प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेका छन् ।

३.३.२ समस्या तथा चूनौति

उन्नत नश्लका पशुपन्छी पालन, पशुपंक्षीका लागि बिमा अनुदान, सहुलियतपूर्ण ऋणको व्यवस्थामा कमी हुनुका साथै मासु, दूध, अण्डामा आत्मनिर्भर हुन सकेको छैन । पशुपालन व्यवसायमा युवा उद्यमशीलताका लागि उत्प्रेरणा तथा आकर्षक कार्यक्रमको अभावमा रहेको छ तथा पशुपालन केवल निर्वाहमुखी रहेको छ । पशुआहारका लागि उन्नत दाना तथा डालेघाँसको बीउको कमी रहेको छ । उन्नत जातका पशु (बाखा, भैँसी) को अभाव, व्यवसायिक पशु पालनका लागि लगानी सुरक्षा नहुनु र पशुजन्य उत्पादनको बजारीकरण पशुपालन क्षेत्रका मुख्य चुनौती हुन ।

३.३.३ सोच

"सम्बृद्ध र आत्मनिर्भर नगर निर्माण"

३.३.४ उद्देश्य

१. पशुपालनलाई मर्यादित र सम्मानजनक पेसा र नाफमूलक व्यवसायका रूपमा स्थापित गर्न नगरपालिका , कृषक समूह, कृषि सहकारी र व्यवसायीहरूको क्षमता विकास गर्नु,
२. पशुपालन व्यवसायको आधुनिकीकरण, विविधिकरण तथा व्यावसायीकरण गर्दै कृषकहरुको दिगो आयश्रोतको रुपमा स्थापित भई गरिवी न्यूनीकरण गर्नु,
३. पशुपालन क्षेत्रका मूल्य शृंखलाहरू सबलीकरण गरी रोजगारी र आयआर्जनको अवसर विस्तार गर्नु ।

३.३.५ रणनीति

१. पशुपालन व्यवसायको आधुनिकीकरण, विविधिकरण तथा व्यवसायीकरण गर्दै कृषकहरुको दिगो आयश्रोतको रुपमा स्थापित भई गरिवी न्यूनीकरण गर्ने ।
२. स्थानीय प्रजातिका पशुपन्छीहरूको संरक्षण र संवर्दन गरी मासु एवम् दूध उत्पादन वृद्धि गर्ने ।
३. स्थानीय हावापानी, भूबनोट, प्राकृतिक स्रोत र बजारको आधारमा व्यावसायिक पकेट क्षेत्र निर्माण गर्ने।
४. पशुपंक्षीपालन व्यवसायलाई आधुनिक, व्यवस्थित तथा प्रविधिमैत्री वनाउने ।

३.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना र कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाइ	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
व्यावसायिक पशुपालनमा संलग्न कृषक	संख्या	७५०	७५०	८५०	८७०	८९०
व्यवसायिक फर्मको संख्या	संख्या	५६०	५८५	६१०	६३०	६५०
बार्षिक दुधको उत्पादन दैनिक	केजी	१२००	१५००	१८००	२०००	२५००
बार्षिक मासु उत्पादन दैनिक	केजी	६०००	६५००	७५००	८५००	९५००
बार्षिक अण्डा उत्पादन (हजारमा)	संख्या	३६५००	३७५००	३८६००	३९०००	४१०५०

३.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा पशुपालन उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रकम रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रकम रु. हजारमा)			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	१३९८२	२७९६	१११८६	०	६४२८	७५५४	०	०
२०८०/८१	१५३७९	३०७६	१२३०३	०	७४४७	७९३२	०	०
२०८१/८२	१६९१७	३३८३	१३५३४	०	८५८९	८३२९	०	०

३.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअन'सार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम /आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	व्यावसायिक पशुपंक्षी उत्पादन प्रवर्द्धन कार्यक्रम	पशुपन्छी जन्य उत्पादनमा वृद्धि गरी आत्मनिर्भर बनाउनु	सालबसाली	४५००	पशुपंक्षीजन्य उत्पादन १५% ले बृद्वी हुनेछ।
२	पशुपंक्षी उपचार, प्रसार सूचना, प्रविधि हस्तान्तरण तथा नियमन कार्यक्रम	पशुपन्छी उपचार सेवा, प्राविधिक ज्ञान, प्रविधि विकास र विस्तार गर्नु	सालबसाली	४१७७८	व्यवसायिक कृषक र पशुपंक्षीजन्य उत्पादनमा आधारित व्यवसायमा १२ प्रतिशतले वृद्धि हुनेछ।

३.३.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

तीन तहका सरकारहरुका नीति तथा कार्यक्रम बीच सामाञ्जस्यता, समन्वय र सहकार्यमा पूर्वाधार, प्रविधि तथा सीप विकास हुनेछ। वैदेशिक रोजगारबाट प्राप्त पूँजी पशुपालन व्यवसायमा परिचालन हुनेछ र बेरोजगार युवाहरुलाई कृषिमा आधारित व्यवसायमा आकर्षित हुनेछन्। प्रविधि, पशु प्रसार, चरण क्षेत्र र आहार, पशुपंक्षी उपचारको एकीकृत व्यवस्थापन गर्न नसकिएमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुने जोखिम रहन्छ।

३.४ उद्योग तथा व्यापार

३.४.१ पृष्ठभूमि

महेन्द्र राजमार्गले नगरपालिकाको करिब करिब मध्य भागबाट गएकोले लमही नगरपालिकाको राजर्मार्ग वरपरका व्यक्तिहरुको जिविकोपार्जनको आधार स-साना उद्योग व्यवसाय रहेको छ। राजमर्ग आसपासमा स्थानीय उद्योगी व्यवसायीले घरेलु तथा साना उद्योग संचालन गरी नगर क्षेत्रमा रोजगारीको समेत सिर्जना

गरेको देख्न सकिन्छ । यस्ता उद्योगमा मिनरल वाटर, पोल्ट्री, साबुन, दालमोठ र फर्निचर उद्योगहरु रहेका छन् । एस.एम वि ड्रिङकिङ वाटर एण्ड बेभरेज, स्वर्गद्धारी पोल्ट्री ब्रिडिङ एण्ड एग्रीकल्चर प्रा.लि., आल्मुनीयम उद्योग, ग्रिल उद्योग, जोया स्टील फर्निचर उद्योग, लमही नगरपालिकाका प्रमूख उद्योग व्यवसाय रहेका छन् ।

साविक सतवरिया गा.वि.स.मा रहेका सिमेन्ट उद्योग र सम्राट वालुवा वासिङ उद्योग निर्माणको चरणमा रहेका छन् । उक्त उद्योग संचालनमा आए पश्चात् उक्त क्षेत्रमा उल्लेख्य रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना हुने र वरपरको समग्र आर्थिक क्षेत्रमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ । नगर क्षेत्रवाट प्राकृतिक स्रोत साधनहरुमा मुख्य गरी वालुवा ढुंगा र गिट्टीको निकासी हुने गर्दछ । नगर क्षेत्रमा प्रशस्त मात्रामा खोलानाला रहेकोले यि वस्तुहरुको निकासीलाई व्यवस्थित गर्न सके नगरको प्रमुख आम्दानीको स्रोत बनाउन सक्ने देखिन्छ । नगरको चुरेक्षेत्रमा प्रशस्त वनजंगल भएको हुँदा काठजन्य वस्तुहरुको निकासी पनि नगरको प्रमुख निकासीजन्य बस्तु मध्ये एक रहेको छ ।

३.४.२ समस्या तथा चूनौति

उद्योग व्यवसायको लागि आवश्यक पूर्वाधार विकासमा श्रोत साधनको अभाव, रोजगारमूलक उद्योगहरूको स्थापना हुन नसक्नु, व्यवसायिक सोँचमा कमी हुनु, उद्योग स्थापना र संचालन भन्दा आयात व्यापारमा आकर्षण बढि हुनु, प्रतिस्पर्धी क्षमता र औधोगीक पूर्वाधारको कमी, बजार व्यवस्थापनमा कमी, स्थानीय बासिन्दाको खर्च गर्ने क्षमता कमजोर हुनु आदि औद्योगिक तथा व्यापारिक क्षेत्रका चुनौती हुन् ।

३.४.३ सोच

"आत्मनिर्भर उद्योग, व्यवस्थित व्यवसाय: रोजगारीको दिगो स्रोत"

३.४.४ उद्देश्य

१. स्थानीय उत्पादनमा आधारित उद्योगको प्रवर्द्धन तथा व्यवस्थित व्यवसायको विस्तारबाट रोजगारउन्मुख ग्रामिण अर्थतन्त्रको आधार तयार पार्नु ।
२. उद्योगहरूको स्थापना र उत्पादन वृद्धि गरी व्यापार घाटा, बेरोजगारी र गरिबी न्यूनीकरण गर्नु ।

३.४.५ रणनीति

१. उद्योगहरूको स्थापना र उत्पादन वृद्धि गरी व्यापार घाटा, बेरोजगारी र गरिबी न्त्यूनीकरण गर्ने ।
२. स्थानीय कच्चा पदार्थ र कृषिमा आधारित उत्पादनलाई औद्योगिकरण गरी व्यापक र वृस्तृत तुल्याउने।
३. उद्योगहरुलाई आवश्यक पर्ने पूर्वाधार विकासमा जोड दिने ।

३.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना र कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरणमा उल्लिखित आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ:

सूचक	एकाई	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
उद्योग व्यवसाय क्षेत्रमा रोजगार व्यक्ति	जना	३५००	४५००	५२००	५६००	६२००
नगरपालिकामा दर्ता भएका उद्योग व्यवसायहरु	संख्या	१६५०	१७४४	१७९०	१८५०	१९००
व्यवसाय करबाट संकलित राजस्व	रु.हजारमा	३३०६	५३३८	६५७०	७५६०	७८९०
सञ्चालित औद्यौगिक तथा व्यापार मेला	पटक	०	१	१	१	१
व्यवसायिक क्षेत्रको वार्षिक उत्पादन (कुल मूल्य अभिवृद्धि)	रु. लाखमा	३५०५०	४६०५०	४७०५०	४८०८०	५८०५०

३.४.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा उद्योग तथा व्यापार उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	६९९१	१३९८	५५९३	०	६४२८	५६३	०	०
२०८०/८१	७६९०	१५३८	६१५२	०	७४४७	२४२	०	०
२०८१/८२	८४५९	१६९२	६७६७	०	८४५९	०	०	०

३.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअन'सार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम/आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	लघु, घरेलु तथा साना उद्योग प्रबर्द्धन कार्यक्रम	क्षमता अभिब्रिद्धी, उत्पादकत्व बृद्धी भै स्थानीय अर्थतन्त्रमा योगदान गर्नु	सालबसाली	९३७५	व्यवसायिक क्षेत्रको उत्पादन र रोजगारीमा १२ प्रतिशतले वृद्धि हुनेछ।
२	व्यापार व्यवसाय प्रबर्द्धन कार्यक्रम	अनूकुल वातावरण सृजना गरी गुणात्मक व्यबसाय बृद्धी गर्नु	सालबसाली	१३७६४	व्यवसाय करबाट संकलित राजस्वमा १६ प्रतिशतले वृद्धि हुनेछ।

३.४.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

सङ्घीय शासन प्रणाली अनुसार तीन तह बीच नीति, कार्यक्रम बीच सामाञ्जस्यता, समन्वय र सहकार्यमा औद्योगिक पूर्वाधारको विकास, आधुनिक प्रविधि तथा सीप विकास हुनेछ। समथर भुभाग भएका कारण देशका अन्य स्थानबाट र वैदेशिक रोजगारबाट प्राप्त पूँजी उद्योग तथा व्यवसायमा परिचालन हुनेछ र बेरोजगार युवाहरुलाई कृषि तथा गैर कृषिमा आधारित व्यवसायमा आकर्षिक हुनेछन्। नगरपालिकाको औद्योगिक नीति व्यवसायीमैत्री नहुनु र पूर्वाधारको विकास नभएमा यस्ता उद्योग व्यवसाय संचालनमा समस्या आउन सक्ने छ।

३.५ पर्यटन विकास

३.५.१ पृष्ठभूमि

लमही नगरपालिका क्षेत्र भित्र विभिन्न प्रकारका धार्मिक साँस्कृतिक सम्पदाहरु रहेका छन्। यी स्थलहरु यस नगरका प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरु हुन्। स्थानीय रीतिरिवाज र परम्परा अनुसार यी स्थलहरुमा विभिन्न चाडपर्वहरुमा मानिसहरु आउने गर्दछन्। थारुजातिको मौलिक संस्कृतिले यस क्षेत्रको विशिष्ट साँस्कृतिक पहिचान बोकेको छ। यस नगरपालिकाको वडा नं. ९ मा अवस्थित रिहार मन्दिर नगरको प्रमुख साँस्कृतिक धरोहरका रुपमा रहेको छ। यसका साथै अन्य मन्दिर, मस्जिद तथा ताल तलैयाले लमही नगर भरिपूर्ण छ। जखेरा ताल, राप्ती नदी जस्ता जलाधारले पर्यटकीय सम्भावना बोकेको छ। राप्ती नदीमा रोप वे, ञ्याफटीङ, बोटिङ जस्ता क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न सकिने संभावना छ।

३.५.२ समस्या तथा चूनौति

पर्यटकीयपूर्वाधारको कमी, न्युन बजेट, पर्यटन क्षेत्रमा निजीक्षेत्रको कम चासो, उपलब्ध पर्यटकीय उपजको उचित व्यवस्थापन गरी पर्यटकीय आकर्षण बढाउनु, पर्यटकीय क्षेत्रका चुनौती हुन् । प्राकृतिक सौन्दर्यताले पूर्ण लमही नगरपालिका प्रदेश स्तरकै प्रमुख पर्यटकीय स्थलको रुपमा विकास गर्न सकिने सम्भावना भएको नगरपालिका हो । यस न.पा. ३ नं. वडाको जखेरा ताल र सो वरपरको बस्ती क्षेत्र, जखेरा टोल टिकुलीगढ र फल्कापुर जस्ता स्थानलाई आन्तरिक पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न सकिने देखिन्छ भने लमही न.पा. ३ को फलकापुर र जखेरा जोड्ने कार्य गरी स्थानीय स्तरको पर्यटन विकासमा टेवा पुर्याउन सकिने देखिन्छ । यसका अतिरिक्त नगरपालिकाले पर्यटकीय गतिविधिमा विविधीकरण गरी लमहीलाई पर्यटकीय गन्तव्यका रुपमा विकास गर्न सक्ने देखिन्छ ।

३.५.३ सोच

"दिगो पर्यटन विकास"

३.५.४ उद्देश्य

१. पूर्वाधार विकास गरी पर्यटन व्यवसायलाई रोजगारउन्मुख बनाउँदै आर्थिक उन्नती गर्नु ।
२. लमहीका धार्मिक, सांस्कृतिक तथा ऐतिहासिक कला र सम्पदाहरूको संरक्षण र संवर्द्धन गर्नु ।

३.५.५ रणनीति

१. पर्यटन क्षेत्रलाई अर्थतन्त्रको सम्बाहको रुपमा विकास गर्ने, साथै पर्यटकीय गन्तव्य पहिचान, विकास तथा विविधिकरण गर्न केन्द्रिय र प्रदेश स्तरमा सहकार्य गर्ने ।
२. पर्यटन विकासका लागि उपयुक्त नीतिगत तथा संस्थागत संरचनाको स्थापना गरी परिचालन गर्ने ।
३. संघ तथा प्रदेश सरकारसँगको समन्वय र सहकार्यमा पर्यटन उद्योगको विकास तथा विस्तारका दृष्टिले रणनीति महत्वका पूर्वाधारहरू (सडक, पुल आदि) विकासमा जोड दिने ।
४. रैथाने/स्थानीय कला (गीत नृत्य आदि) संस्कृती (पर्व, महोत्सव आदि) को समुचित व्यवस्थापन र प्रवर्द्धन गर्ने ।
५. पर्यटन उद्योग सम्बद्ध निजी संघसंस्था र अन्य सरोकारवालाहरूसँगको सहकार्यमा पर्यटकीय सेवाको गुणस्तर सुधार तथा प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
७. ऐतिहासिक र पुरातात्विक सम्पदाहरूको संरक्षण र संवर्द्धन गर्ने ।

३.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना र कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरणमा उल्लिखित आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत छ :

सूचक	एकाई	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
लमही भ्रमण गर्ने पर्यटक (बार्षिक)	संख्या, हजारमा	७५	८५	९५	११०	१२०
व्यवस्थित र स्तरीय पर्यटकीय स्थल तथा सम्पदा	संख्या	२	२	३	४	५
व्यवस्थित पार्क/उद्यान, पिकनिक र हाइकिङ स्थल	संख्या	६	६	६	७	८
व्यवस्थित होमस्टे र पर्यटकीय गाउँ	संख्या	१	१	१	१	१
पर्यटकको औसत बसाई अवधी	दिन	२	२	३	४	५

३.५.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा पर्यटन तथा संस्कृती उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय आय व्यय अनुमान देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)			बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)				
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	१३९८२	२७९६	१११८६	०	६४२८	७५५४	०	०
२०८०/८१	१५३७९	३०७६	१२३०३	०	७४४७	७९३२	०	०
२०८१/८२	१६९१७	३३८३	१३५३४	०	८५८९	८३२९	०	०

३.५.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअन'सार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१.	जखेरा ताल संरक्षण तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संस्कृतिको प्रचार प्रसार तथा प्रर्यटन प्रवर्द्धनमा टेवा पुऱ्याउनु	२०७९/०८० देखि २०८०/०८१	३००००	बार्षिक रुपमा ५० हजार पर्यटकले तालको भ्रमण गर्ने छन्
२.	पर्यटन तथा संस्कृती प्रवर्द्धन कार्यक्रम	पर्यटकीय गन्तव्य, सेवा तथा सुबिधाको विकास, विस्तार र स्तरोन्नति गर्नु	सालबसाली	१६२७८	बार्षिक ९०००० पर्यटन भित्रिने छन् ।

३.५.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

अन्तर सरकार, निजीक्षेत्र तथा नागरिक साझेदारीमा पर्यटन पूर्वाधार विकास, पर्यटन प्रवर्द्धन तथा सेवा सुविधाको विकास र विस्तार हुनेछ । वैदेशिक रोजगारबाट प्राप्त पूँजी पर्यटन क्षेत्रको विकास र प्रवर्द्धनमा परिचालन हुनेछ र वेरोजगार युवाहरु पर्यटन व्यवसायमा आकर्षिक हुनेछन् । पर्यटन विकासको लागि आवश्यक स्रोत तथा साधान व्यवस्था तथा अन्तर सरकारी, निजीक्षेत्र र समुदाय बिचमा सहकार्य नभएमा लक्ष्य प्राप्ती जोखिम पूर्ण रहेको छ ।

३.६ भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय सेवा

३.६.१ पृष्ठभूमि

सहकारीको माध्यमबाट विभिन्न स-साना उद्योग तथा व्यवसाय जस्ता आर्थिक गतिविधि मार्फत लमही नगरपालिकाको समृद्धि हासिल गर्न सकिन्छ । यहाँ संचालित विभिन्न सहकारी संस्था मार्फत पूँजी संकलन गरी जनताको दैनिक आवसाथै साना तथा घरेलु उद्योग संचालन गरी आय आर्जन गर्न सकिन्छ । देशको आवश्यकता पुर्ती गर्नुको साथै अर्थतन्त्रलाई चलायमान बनाउन र लगानीलाई मुनाफासँग आवद्ध गर्न वित्तीय परिचालन अत्यावश्यक रहेको छ । वित्तीय परिचालनको माध्यमबाट निजीक्षेत्रको योगदानलाई आर्थिक संवृद्धीमा रुपान्तरण गर्न सकिन्छ । लमही नगरपालिकामा हाल १६ वटा बैंक सञ्चालनमा रहेका छन् । यस नगरपालिकामा ८ वटा विकास बैंक, १ वटा माइक्रोफाइनान्स, ७ वटा लघुवित्त र ४२ वटा सहकारी संस्थाहरु सञ्चालनमा छन् । बैंक, वित्तीय संस्था एवम् सहकारीको संख्या उच्च रहेको भएता पनि अनौपचारिक क्षेत्रबाट हुने कारोवारको उल्लेखनिय रहेको छ । वित्तीय सेवामा महिला र पुरुषको समान पहुँच रहेको छैन । बैंक खाताको

अवस्था हेर्दा ७८ प्रतिशत पुरुषहरूसँग सक्रिय बचत खाता भएको देखिन्छ भने महिलाका हकमा भने ५९ प्रतिशत महिलासँग मात्र खाता रहेको छ ।

३.६.२ समस्या तथा चूनौति

नगरपालिकाको ग्रामिण क्षेत्रमा वैंक तथा वित्तिय संस्थाको पहुँच कमजोर हुनु, कृषकले सहज प्रकृयावाट ऋण प्राप्त गर्न नसक्नु, आमा समुह जस्ता अनौपचारिक रुपमा संचालन भएका मौद्रिक कारोबार गर्ने समूह नगरपालिकाको दायरामा नहुनु, सहकारीको व्यवस्थापन अनुगमन कमजोर हुनु, ग्रामिण क्षेत्रमा विमाको पहुँच कम हुनु, मोबाईल वैंकिङ लगायतका विद्युतिय कारोवारको आधुनिक बैङ्किङ प्रणालीको प्रयोगको दायर साँघुरो हुनु वैंक तथा वित्तिय क्षेत्रका समस्या हुन् । सहकारी संस्थालाई सहकारी नीति अनुरुप संचालन गरी व्यवस्थित गर्न, सहकारी सम्बन्धी ज्ञानको अभाव रहेको, स्थानीयवासीको आयस्रोतमा कमीको कारण बचतमा समस्या भएको, लगानीको लागि पुँजिको अभाव आदि यसका क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

३.६.३ सोच

"नगरबासिमा सहज वित्तिय पहुँच सुनिश्चितता"

३.६.४ उद्देश्य

१. वित्तिय पँहुचलाई व्यवस्थित र दिगो बनाई विपन्न वर्गको पहुँचमा पुऱ्याई आर्थिक तथा सामाजिक विकास गर्नु ।
२. स्थानीय सहकारीहरूको उचित संवर्द्धन, नियमन, व्यवस्थापन र क्षमता विकासका माध्यमबाट वित्तीय साक्षरता, पुँजी निर्माण र उद्यमशीलता विकासमा सहयोग गर्नु ।
३. सहकारी संस्थाको क्षमता विकास र उत्पादनशील क्षेत्रमा परिचालन गर्नु ।

३.६.५ रणनीति

१. सहुलियतपूर्ण कर्जा र अनुदान योजनाहरूको पहुँच वृद्धि गर्न सहजीकरण गर्ने ।
२. लमहीलाई केन्द्र बनाएर स्थापित बैंक तथा वित्तीय संस्थासँग सहकार्य गर्ने ।
३. ग्रामिण समुदायमा बैकिङ पहुँच विस्तार गर्ने ।
४. सहकारी संस्थालाई उत्पादनमुखी बनाई सुशासन कायम गर्ने ।

३.५.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना र कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाई	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	०८०/८१	२०८१/८२
सहकारीको नेतृत्वमा महिला सहभागिता	प्रतिशत	४०	४५	४५	४५	५०
सहकारीको संख्या	संख्या	५३	५५	६०	६५	७०
वित्तीय सेवामा पहुँच	प्रतिशत	६०	६५	७५	८५	९०
सहकारीमा पहुँच भएका घरपरिवार (३० मिनेटको पैदल दूरीमा)	प्रतिशत	७०	७०	७५	८०	८५

३.६.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा भूमि व्यवस्था तथा सहकारी उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	६९९१	१३९८	५५९३	०	१२८६	५७०५	०	०
२०८०/८१	७६९०	१५३८	६१५२	०	१४८९	६२००	०	०
२०८१/८२	८४५९	१६९२	६७६७	०	१७१८	६७४१	०	०

३.६.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	आगामी तीन वर्षको अपेक्षित नतिजा
१	सहकारी तथा वित्तीय सेवा प्रबर्द्धन कार्यक्रम	सहकारीको क्षमता अभिवृद्वी तथा नियमपालनामा वृद्धि गर्नु	सालबसाली	२३१३९	३० प्रतिशत सहकारीको क्षमतामा अभिवृद्धि हुनेछ ।

३.६.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

नगरवासीहरुमा वित्तीय साक्षरताका अवसरहरु उपलब्ध हुने र औपचारिक क्षेत्रबाट मात्र आर्थिक कारोवार हुनेछ । बैंक, वित्तीय संस्था एवम् सहकारी संस्थाहरु उत्पादन र व्यवसायमूलक क्षेत्रमा लगानी केन्द्रित गर्ने स्थानीय उत्पादनको बजारीकरणमा बढी क्रियाशिल हुनेछन् । यस्ता संस्थाहरुको खराब कर्जा न्यून जोखिम भएको हुनेछ।

३.७ श्रम तथा रोजगारी

३.७.१ पृष्ठभूमि

लमही नगरपालिकामा प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रमले १०० दिनको रोजगारी सिर्जना गरेको छ, बेरोजगार यूवाहरुको लागि चालु आ.व. मा ३८० जनाले प्रत्यक्ष रुपमा लाभ लिएका छन् भने लमही नगरपालिकामा करीव १२ हजार बेरोजगारीको तथ्यांक रहेको छ । यस नगरपालिकाका अधिकांस बासिन्दाहरु कृषि क्षेत्रमा निर्भर छन्, अतः कृषि क्षेत्रले आंशिक रोजगारी दिए पनि बर्ष भरी रोजगारिको सुनिश्चितता नहुदा यस नगरपालिकाका युवाहरु अन्य रोजगारीका लागि अवसरको खोजिमा रहेका छन । बजारक्षेत्र र राजमार्ग वरपरका केही व्यक्तिहरु व्यापार व्यवसायमा लागेको देख्न सकिन्छ । केही व्यक्तिहरु साना तथा घरेलु उद्योग संचालन गरी नगरक्षेत्रमा सिमित रुपमा रोजगारी सृजना गरेको देख्न सकिन्छ । यस्ता उद्योगहरुमा मिनरल वाटर उधोग, पोल्ट्री उधोग, साबुन, दालमोठ र फर्निचर उद्योगहरु रहेका छन् । यि उद्योगहरुबाट प्रत्यक्ष रुपमा आठ हजार जनाले रोजगारीको अवसर पाएका छन् भने तेश्रो मुलक तथा भारतमा जाने यूवाहरुको संख्या पनि उल्लेखनिय मात्रामा रहेको देखिन्छ । नगरपालिकाले श्रम तथा रोजगारी शाखाको व्यवस्थापन गरी तथ्यांकहरु अध्यावधिक गर्ने रोजगारीका दिर्धकालिन उपायहरुको अध्ययन गरि कार्यान्वयनको चरणमा रहेको छ ।

३.७.२ समस्या तथा चनौति

कृषि क्षेत्रले आंशिक रोजगारी दिए पनि बर्षभरी रोजगारीको सुनिश्चितता नहुँदा यस नगरका युवाहरु रोजगारीका अवसरहरुको खोजिमा रहेका छन् । वैदेशिक रोजगारी लगायत बाह्यक्षेत्रको रोजगारीमा आकर्षण कायमै रहेको छ । आर्थिक क्षेत्रमा कोभिड १९ जस्ता महामारी र राष्ट्रिय रुपमा आर्थिक गतिबिधिमा देखा परेको सिथिलताका कारण रोजगारीको क्षेत्र संकुचित भएको छ । युवा जनशक्ति विदेश पलायन हुने र स्थानीय उद्योग व्यवसाय अन्यत्रका श्रमिकमा भर पर्नुपर्ने विडम्बनापूर्ण अवस्था रहेको छ । औद्योगिक तथा निर्माण क्षेत्रको मागअनुसार श्रमिक स्थानीय बजारमा उपलब्ध नहुँदा विदेशी (भारतीय) कामदारमा भर गर्नुपर्ने अवस्था

रहेको छ । आवश्यक जनशक्ति विकासका लागि नयाँ प्रविधिको अनुकूल हुने गरी रोजगारमूलक तालिम र क्षमता विकासका अवसरहरुमा कमी रहेको छ ।

३.७.३ सोच

"उत्पादन, रोजगारी र आयमा अभिवृद्धि तथा गरिवी न्युनीकरण"

३.७.४ उद्देश्य

१. श्रम बजारलाई दिगो, समावेशी र मर्यादित बनाउँदै युवा जनशक्तिलाई बजार मागअनुरूपका सिपमूलक तालिम र क्षमता विकास (बुस्टर) कार्यक्रम मार्फत् स्थानीय श्रमबजारमा सहभागी हुने अनुकूल वातावरण निर्माण गर्नु ।

२. संघ प्रदेश र निजीक्षेत्रसँगको सहकार्यमा स्थानीय श्रमबजारका लागि आवश्यक सीप र दक्षताको विषयमा गहन अध्ययन गरी कामदारको माग र आपूर्तिको प्रोफाइल तयार गरी श्रम बजारलाई व्यवस्थित गर्नु ।

३.७.५ रणनीति

१. संघ तथा प्रदेश सरकारसँगको सहकार्यमा स्थानीय श्रमबजारलाई मर्यादित र दिगो बनाउन नीतिगत र संस्थागत सुधार गर्ने ।

२. काम गर्ने उमेरका स्थानीय युवाहरूलाई श्रमबजारमा आकर्षित गर्न क्षमता विकास र जागरण अभियान सञ्चालन गर्ने ।

३. संघ र प्रदेश सरकारको सहकार्यमा श्रमबजारको विस्तृत अध्ययन गरी बजारलाई तथ्यमा आधारित बनाइने

४. रोजगारदाताका संघसंस्थाहरूको सहकार्यमा नगरमा कार्यरत श्रमिकहरूको विस्तृत विवरण सहितको लगत तयार गरी नियमित अद्यावधिक गर्ने ।

३.७.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना र कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाई	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
रोजगार कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालित आयोजना	संख्या	१४	७	८	१०	१२
कार्यक्रमबाट सिर्जित रोजगारी	कार्यदिन	१४४९६	१५६७०	१७५००	१८२००	१९३००

३.७.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा श्रम तथा रोजगार उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	३५००	७००	२८००	०	०	३०८५	४१५	०
२०८०/८१	३५००	७००	२८००	०	०	३०६४	४३६	०
२०८१/८२	३५००	७००	२८००	०	०	३०४३	४५७	०

३.७.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअन'सार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना/उपक्षेत्र	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम	बेरोजगारलाई मौसमी रोजगार प्रदान गरी वार्षिक आयमा वृद्धि गर्नु	सालवसाली	४५००	न्युन आय भएका बार्षिक ३८० जना विपन्नले मौसमी रोजगार प्राप्त गरेका हुनेछन् ।
२	सुरक्षित आप्रावसान कार्यक्रम	सुरक्षित आप्रावसान सम्बन्धी सूचना, जानकारी प्रदान गर्नु तथा सहयोग र समन्वय गर्नु	सालवसाली	६०००	बार्षिक २६१४ जनाले सुरक्षित आप्रावसन सम्बन्धी जानकारी, वित्तीय साक्षरता, मनोसामाजिक परामर्श र सहायता प्राप्त गरेका हुनेछन् ।

३.७.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

रोजगारी सम्बन्धी व्यवहारिक नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा भई कार्यान्वयन हुनेछ । नगरपालिका मा रोजगार सम्बन्धी अल्पकालीन, मध्यमकालीन र दीर्घकालीन योजना तर्जुमा हुनेछ । रोजगार प्रवर्द्धन नीति तथा कार्यक्रममा निरन्तरता नभएका यसबाट अपेक्षा गरिएको नतिजा हासिल नहुने जोखिम रहेको छ ।

३.८ गरिबी निवारण

३.८.१ पृष्ठभूमि

यस लमही नगरपालिकामा ९४३२ घरधुरी मध्ये करीव २० प्रतिशत परिवार ६ महिनाभन्दा कम अवधि मात्र आफ्नै उत्पादनमा निर्भर छन् । यस बाहेकको अवधिका लागी उनीहरु ज्यालामदजुरी तथा अनौपचारिक क्षेत्रमा रोजगारीका लागि जानुपर्ने अवस्था छ । नगरपालिकामा २० प्रतिशत भन्दा बढी जनसंख्या गरिबीको रेखामुनि रहेका छन् भने बेरोजगारी दर ५.१ प्रतिशत रहेको तथ्यांक छ । यस नगरपालिकाका बासिन्दामा गरिबीको अवस्था असाध्यै जोखिमपूर्ण रहेकाले नगरपालिकाको तर्फबाट बिशेष नीतिगत कार्यक्रमको आवश्यकता छ । समग्रमा देशको गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या घटेको भए तापनि शहरी तथा ग्रामीण एवम् विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र र सामाजिक समूह बिचको खाडल अझै पनि उच्च रहेको देखिन्छ । गरिबी न्यूनीकरणको राष्ट्रिय लक्ष्य, पन्ध्रौ योजनाको लक्ष्य, उद्देश्य तथा दिगो विकासका लक्ष्यहरु मध्ये लक्ष्य नम्बर १ प्राप्तिका लागि तीनै तहका सरकारहरु यस नगरपालिकामा क्रियाशिल रहेका छन् ।

३.८.२ समस्या तथा चूनौति

यस नगरपालिकामा ठुला, मझौला तथा साना उद्योग तथा ब्यवसायहरु रहेता पनि औपचारिक रोजगारीका क्षेत्रहरु न्युन रहेका छन् । विपन्न अवस्थामा रहेका बेरोजगार ब्यक्तिहरु सिप तथा दक्षता हासिल गर्न सकेका छैनन् । सिप तथा रोजगारमुलक तालिम प्रदान गर्ने निकायहरु शहर केन्द्रित भएकोले सहज सेवा दिन सकेका छैनन् । गरिबीले आर्थिक विपन्नता, सामाजिक वहिष्करण, राजनीतिक असमानता र दुर्वलतालाई प्रतिबिम्वित गरेको छ । लमही नगरपालिका जस्तो साक्षरता दर ८३ प्रतिशत तथा जनजातीको बाहुल्यता भएको नगरपालिका सामाजिक समावेशीकरणको दृष्टीकोणले कमजोर मानिएको यस नगरपालिकामा स्थानीय सिप, पूँजी र प्रविधिमा पहुँच भएका स्वदेशी उद्यमीहरूको निमित्त स्वरोजगार प्रवर्द्धन गर्नु, सहकारितालाई गरिवी निवारणका कार्यक्रममा आबद्ध गर्नु, औपचारिक वा संगठित क्षेत्रमा संयुक्त लगानीमा आधारित उद्योगको माध्यमबाट दक्ष जनशक्तिलाई रोजगारीका अवसरहरू उपलब्ध गराउनु तथा प्रतिस्पर्धाको आधारमा सुरक्षित बैदेशिक रोजगारी प्रवर्द्धन गर्नु जस्ता चुनौतीहरु रहेका छन् ।

३.८.३ सोच

"स्थानीय उत्पादन र रोजगारीमा अभिवृद्धिद्धारा गरिबी न्यूनीकरण र आर्थिक अवस्थामा सुधार"

३.८.४ उद्देश्य

१. गरिबी निवारणसँग सम्वन्धित कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नु ।
२. गरिब वर्ग लक्षित सीप विकास तथा रोजगारी सिर्जना गर्नु ।

३.८.५ रणनीति

१. महिलाको रोजगारीलाई सुरक्षित र व्यवस्थित बनाउने ।
२. उत्पादनमूलक रोजगारी तथा अवसरहरूको विकास गर्ने ।
३. क्षमता विकास, उत्पादकत्व वृद्धि, न्यायोचित वितरण र समतामूलक विकासमा जोड दिने ।
४. पहिचान भएका गरिब लक्षित गरिबी निवारण योजना, कार्यक्रम तथा परियोजना तर्जुमा एवम् कार्यान्वयन गर्ने ।

३.८.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना र कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाई	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
प्रतिव्यक्ति खाद्यान्न उत्पादन	के.जी.	१००	१०९	१११	११३	११५
आफ्नो आयको दुई तिहाइ भन्दा वढी खानामा खर्च गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	३५	३२	२९	२५	२०

३.८.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा श्रम तथा रोजगार उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	३४९१	६९८	२७९३	०	०	३४९१	०	०
२०८०/८१	४१९०	८३८	३३५२	०	०	४१९०	०	०
२०८१/८२	४९५९	९९२	३९६७	०	०	४९५९	०	०

३.८.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधी, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना/उपक्षेत्र	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	स्वरोजगार प्रवर्द्धन तथा गरिवी निवारण कार्यक्रम	गरिबीको रेखामुनी रहेका घरपरिवारको पहिचान, संरक्षण तथा आर्थिक सशक्तीरण गर्नु	सालवसाली	१२६४०	बार्षिक १०० घरपरिवार संरक्षण र सहयोग प्राप्त गरी गरिबीको रेखाभन्दा माथिको आम्दानी प्राप्त गर्ने छन्

३.८.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

गरिबी निवारण सम्बन्धी व्यवहारिक नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा भई कार्यान्वयन हुनेछ । नगरपालिकामा गरिबी निवारण सम्वन्धी अल्पकालीन, मध्यमकालीन र दीर्घकालीन योजना तर्जुमा हुनेछ । गरिबी निवारण नीति तथा कार्यक्रममा निरन्तरता नभएमा यसबाट अपेक्षा गरिएको नतिजा हासिल नहुने जोखिम रहेको छ ।

परिच्छेद ४ : सामाजिक क्षेत्र

यस परिच्छेद अन्तर्गत स्वास्थ्य, शिक्षा, खानेपानी, सरसफाई, महिला, बालबालिका र सामाजिक समावेशीकरण, युवा तथा खेलकुद जस्ता उप-क्षेत्रहरुको पृष्ठभूमि, समस्या तथा चूनौति, लक्ष्य, रणनीति, नतिजा खाका, त्रिबर्षीय खर्च तथा स्रोत अनुमान, आयोजना तथा कार्यक्रम र पूर्वानुमान तथा जोखिम पक्षहरु समावेश गरिएको छ ।

४.१ शिक्षा, कला, भाषा तथा साहित्य

४.१.१ पृष्ठभूमि

लमही नगरपालिकाको ५ नं. वडामा रहेको देउखुरी क्याम्पसमा स्नातक तहमा मानविकी, शिक्षाशास्त्र र व्यवस्थापन संकायका विषयको र स्नात्तकोतर तहमा शिक्षा विषयको अध्ययन अध्यापन हुने गरेको छ । ३ नं. वडामा रहेको स्वर्णिम क्याम्पसमा व्यवस्थापन संकायको पढाई हुने गरेको छ । यस बाहेक नगरपालिकामा १० वटा माध्यामिक विद्यालय, ७ वटा आधारभूत तह, प्राथमिक तह १० वटा २ वटा प्राविधिक शिक्षालय, २ वटा मदरसा र १ वटा गृहणी महिला विद्यालय रहेका छन् । नगरपालिकामा जम्मा २७ वटा सामुदायिक विद्यालयहरू र २१ वटा संस्थागत विद्यालयहरु सञ्चालनमा रहेका छन । नगरपालिकाको कुल साक्षरता दर ८३.३३ प्रतिशत रहेको छ ।

४.१.२ समस्या तथा चूनौति

शिक्षा क्षेत्रका समस्यामा शिक्षण सिकाई क्रियाकलापमा कठिनाई, विद्यार्थी संख्या अनुसार शिक्षक दरबन्दिको अभाव, निजि शिक्षकको न्यून पारिश्रमिक, विद्यार्थीहरुको उमेर र संख्या अनुसार भौतिक संरचनाको कमी, विद्यालयको भौतिक संरचनाको नियमित मर्मत संभार र संरक्षण गर्न गाह्रो हुनु, बालबालिकाको लागि स्कुलको वातावरण वालमैत्री नहुनु, बालमैत्री, महिला मैत्री र अपाङ्गमैत्री विद्यालयको कमी, विद्यार्थी शिक्षक अनुपात न्युन हुनु आदी रहेका छन् । विद्यालयमा खानेपानी तथा शौचालयको समस्या, पुस्ताकालय, विज्ञान प्रयोगशालाको उचित व्यवस्थापन नुहुन, वडागत जनघनत्वका आधारमा विद्यालयको व्यवस्था हुन नसक्नु, शिक्षकको लागि पुर्नताजगी तालिमको अभाव, मध्यम तथा निम्न आय भएका र आदिवासि, जनजाति परिवारका बालबालिकाहरुका लागि विद्यालयमा शैक्षिक सामाग्रीको अभाव हुनु शिक्षा क्षेत्रका अन्य समस्या हुन् । विद्यालयमा शिक्षकले नियमित पठनपाठनमा ध्यान नदिनु र नियमित उपस्थित पनि नहुनु अभिभावकले निरन्तर अनुगमन र निरिक्षण नहुनु हुनु, विद्यालयमा अनुगमनको कमी, शिक्षकको मनोवलमा कमी हुनु, गुणस्तरीय शिक्षा नहुनु, अभिभावकमा दायित्व बोध नहुनु, बालबालिकाको शारिरिक मानसिक विकासका लागि खेलमैदानको अभाब हुनु, परम्परागत अध्ययन अध्यापन पद्धतिका कारण राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय माग अनुसारको शिक्षा उपलब्ध गराउन नसक्नु, परिवर्तित अवस्थामा शिक्षा प्रणाली व्यवसायिक र उत्पादनमुखी हुन नसक्नु, रोजगार उन्मुख पाठ्यक्रमको विकास गर्न नसक्नु, शिक्षा क्षेत्रका प्रमुख चुनौती हुन् ।

४.१.३ सोच

"गुणस्तर र सीपयुक्त शिक्षा प्रविधि मैत्री ज्ञान, शिक्षित नागरिक समृद्ध लमहीको शान"

४.१.४ उद्देश्य

१. सामुदायिक विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर वृद्धि गर्नु ।
२. प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षाको विस्तार गर्नु ।
३. मध्यस्तरको मानव संशाधनको विकास गर्नु ।

४.१.५ रणनीति

१. शैक्षिक संस्थाहरुमा पूर्वाधारलाई थप गुणस्तरीय र सुविधायुक्त तथा मानव संसाधनलाई क्षमतावान बनाउने ।
२. गुणस्तरीय, जिवनउपयोगी र रोजगारीमूलक शिक्षामा जोड दिँदै शिक्षालाई ज्ञान, सीप, प्रविधिमा आधारित बनाउने।

४.१.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना र कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाई	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
पूर्व प्राथमिक तहको खुद भर्ना दर	प्रतिशत	६८	७३	८५	९५	९९
प्राथमिक तह खुद भर्ना	प्रतिशत	८५	८७	९०	९३	९६
माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर (९ देखि १२)	प्रतिशत	४७	५२	५७	६२	६५
१५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहको महिला साक्षरता दर	प्रतिशत	९५	९५	९६	९८	९९
विद्युत्मा पहुँच भएका विद्यालयहरू	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००
इन्टरनेटमा पहुँच विद्यालयहरू	प्रतिशत	८५	९०	९५	९५	१००
खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सुविधा उपलब्ध विद्यालय	प्रतिशत	८५	९०	९५	९५	१००
अपांगमैत्री विद्यालयहरू	प्रतिशत	५०	६०	६५	७०	८०
पेशागत प्रशिक्षण प्राप्त शिक्षक	प्रतिशत	८०	८५	९०	१००	१००

४.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा शिक्षा उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहाय अनुसार प्रस्तुत छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	२०९७२९	४१९४६	१६७७८३	०	१९२८३	१८७१२७	३३१८	०
२०८०/८१	२३०६८९	४६१३८	१८४५५२	०	२२३४२	२०४८६३	३४८४	०
२०८१/८२	२५३७५८	५०७५२	२०३००७	०	२५७६६	२२४३३४	३६५९	०

४.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम /आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर सुदृढिकरण कार्यक्रम	३२ वटा विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर सुदृढिकरण गर्नु	सालबसाली	१३२००	३२ वटा विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर सुदृढिकरण भएको हुनेछ ।
२	सामुदायिक विद्यालयहरुको भौतिक पूर्वाधार मर्मत तथा सुधार अनुदान कार्यक्रम	बिद्यालयको भौतिक पूर्वाधारमा सुधार गर्नु	सालबसाली	३३१००	३२ वटा विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारमा सुधार आई शैक्षिक गुणस्तर सुदृढिकरण भएको हुनेछ ।

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम /आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
३	शिक्षा सम्बन्धी अन्य बार्षिक कार्यक्रम	प्रभावकारी रुपमा शैक्षिक सेवा प्रवाह गर्नु	सालबसाली	६४७८७६	शैक्षिक पहुच र गुणस्तरमा हालको अवस्थाबाट कम्तिमा १० प्रतिशतले वृद्धि हुनेछ।

४.१.९ अनुमान तथा जोखिम

सङ्घीय शिक्षा ऐन तथा नियमावली समयानुकूल परिमार्जन भई जारी भएको हुनेछ। शैक्षिक क्षेत्रमा नविनतम सिकाइ विधि तथा प्रविधिको उपयोग भएको हुनेछ। शैक्षिक क्षेत्रमा पर्याप्त पूर्वाधार विकास, आवश्यक शिक्षक जनशक्तिको व्यवस्था, क्षमता विकासका अवसर, नवीनतम प्रविधिको उपयोग, अन्तर सरकार सहयोग र सहकार्य र सरोकारवाला बीचका् समन्वय, सहकार्य र साझेदारीको विकास जस्ता पक्षमा ध्यान दिन सकेमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुने देखिन्छ। समयमा नै स्रोत व्यवस्थापन हुन नसकेमा अपेक्षित नतिजा प्राप्त गर्न जोखिम रहेको छ।

४.२ स्वास्थ्य तथा पोषण

४.२.१ पृष्ठभूमि

संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने एवम् स्वास्थ्य सेवामा समान पहुँचको विषयलाई मौलिकहकको रूपमा प्रत्याभूत गरेको छ। नागरिकलाई स्वस्थ बनाउन राज्यले स्वास्थ्य क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धि गर्ने एवम् गुणस्तरीय, सहज, सुलभ स्वास्थ्य सेवामा समान पहुँच सुनिश्चित गर्दै सबैको स्वस्थ जीवन प्रत्याभूत गरी दिगो विकास सुनिश्चित गर्नु पर्ने दायित्व पनि संविधानबाटै निर्देशित छ। विगतमा स्वास्थ्य क्षेत्रमा देखिएको दक्ष प्राविधिक जनशक्तिको कमीलाई पुरा गरी आधारभूत स्वास्थ्यसेवा र सुविधामा पहुँचमा वृद्धि हुँदै गरेको अवस्था। वडास्तरमा रहेका स्वास्थ्य चौकीहरूबाट रोग लाग्न नदिने गरी प्रतिकारात्मक तथा सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन हुदै आएको छ। लमही नगरपालिकामा हाल एउटा अस्पताल, २ वटा स्वास्थ्य चौकी, ७ वटा नगर स्वास्थ्य केन्द्र र ४ वटा वर्थिङ सेन्टर सञ्चालनमा छन्।

४.२.२.समस्या तथा चुनौती

सवै वडामा स्वास्थ्य सुविधाको न्यायोचित वितरण गर्नु नसक्नु, स्वास्थ्य सम्बन्धि सूचकमा सुधार ल्याउनु नसक्नु, नगरपालिकामा प्राथमिकस्तरका स्वास्थ्यसेवा सुविधा प्राप्त स्वास्थ्य केन्द्रहरु मात्र हुनु, स्वास्थ्यसेवामा नियमित अनुगमनको कमी, स्वास्थ्यसेवालाई सुलभ बनाउन आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन प्रमुख समस्याको रुपमा रहेका छन्। अत्याधुनिक स्वास्थ्य उपचार तथा उपकरणहरुको कमी, दक्ष र बिषयगत स्वास्थ्यकर्मीहरुको कमी तथा व्यवस्थापन यस नगरपालिकामा प्रमुख चुनौतीको रुपमा रहेको छ।

४.२.३ सोच

"नगरबासीको स्वास्थ्य जीवन तथा आरोग्यता, गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा प्रतिवद्धता"

४.२.४ उद्देश्य

१. सबै वडाहरूमा निःशुल्क आधारभूत स्वास्थ्यसेवा र तोकिएका संस्थाहरूबाट आकस्मिक स्वास्थ्यसेवा प्रवाहको व्यवस्था गर्नु।
२. नगरपालिकामा सञ्चालित स्वास्थ्य संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि गरी स्वास्थ्य सुविधाको पहुँचलाई सहज बनाउनु।
३. तथ्य र अनुसन्धानमा आधारित स्वास्थ्यसेवाको व्यवस्थापनका लागि निजीक्षेत्रका सरोकारवालासँग साझेदारी र समुदायसँगको सहकार्य तथा समन्वयलाई सुदृढीकरण गर्नु।

४.२.५ रणनीति

१. गुणस्तरीय स्वास्थ्यसेवा प्रवाह गर्न आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन तथा सेवाप्रदायकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
२. स्वास्थ्य सँस्थाहरुमा भौतिक पूर्वाधारको विकास गरी गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्ने ।
३. स्वास्थ्य संस्थाहरूमा मापदण्डअनुसारका भौतिक पूर्वाधार तथा औजार उपकरणहरूको व्यवस्थापन तथा सुदृढीकरण गर्ने ।
४. आयुर्वेदिक र प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्रको स्थापना गर्ने ।
५. अनुसन्धान र प्रमाणमा आधारित स्वास्थ्य सेवा प्रवाहका लागि निर्णय प्रक्रियालाई तथ्यमा आधारित बनाउँदै लैजाने ।

४.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार जनस्वास्थ्य तथ पोषण उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाई	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
मातृ मृत्युदर (प्रति एक लाख जीवित जन्म)	जना	१	१	०	०	०
दक्ष प्रसुतीकर्मीको सहयोगमा अनुपात	प्रतिशत	४७	७०	७५	८५	९०
नवजात मृत्यु संख्या	जना	१	१	०	०	०
क्षयरोग लाग्ने दर (प्रति लाख)	जना	१०५	१०३	१०१	९९	९७
क्षयरोग उपचार सफलता दर (प्रति लाख)	जना	९३	९३.५	९५	९६	९५
वार्षिक रुपमा आत्महत्याबाट हुने मृत्युदर (एक लाख जनसंख्यामा)	जना	२४	२३	२१	२०	१८
प्रजनन उमेर (१५-४९ वर्ष) का परिवार नियोजनका साधन प्रयोग गर्ने महिला	प्रतिशत	८	९	११	१३	१५
प्रोटोकल अनुसार चार पटक पर्भवती जाँच गराउने गर्भवती महिला	प्रतिशत	३५	४२	४५	४९	५२
हेपाटाइटिस बी खोपको तीन डोज प्राप्त गर्ने शिशु	प्रतिशत	८२	८५	९०	९२	९५
घरवाट स्वास्थ्य सँस्थामा पुग्न ३० मिनेट वा सोभन्दा कम समय लाग्ने घरपरिवार	प्रतिशत	३५	३०	३०	३०	२५
स्वास्थ्य विमामा आवद्ध परिवार	संख्या	६४३	७५०	८६५	९१०	१२००
वार्षिक सेवा प्राप्त गर्ने बिपन्न नागरिक	संख्या	५७	६५	१००	१५०	२००
५ वर्ष मुनिका वालवालिकाको मृत्यु (प्रति हजारमा)	संख्या	४	४	४	३	३
राष्ट्रिय कार्यक्रममा समावेश सबै खोप प्राप्त गर्ने लक्षित जनसंख्याको अनुपात	प्रतिशत	९९	९९	९९	९९	९९
जन्मिने बितिकै नाभि मलम लगाएका शिशु	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००
कुल बजेटमा स्वास्थ्य क्षेत्रको बजेट	प्रतिशत	९	८	८	९	१०

४.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा स्वास्थ्य तथा पोषण उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	१११८५५	२२३७१	८९४८४	०	१९२८३	८७५९५	४९७८	०
२०८०/८१	१३८४१४	२७६८३	११०७३१	०	२२३४२	११०८४५	५२२७	०
२०८१/८२	१६९१७२	३३८३४	१३५३३८	०	२५७६६	१३७९१८	५४८८	०

४.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	उप-क्षेत्र/कार्यक्रम /आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति) आ.व.	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र स्थापना, वडा नम्बर ८	स्वास्थ्य चौकीलाई प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रमा स्तरोन्नती गरी गुणस्तरीय स्वास्थ्यसेवा प्रदान गर्नु	२०७९/८० देखि २०८१/८२	१९०००	६०० जना संख्या भन्दा बढी प्रत्यक्ष रुपमा लाभाम्वित हुनेछन् ।
२	५० वेडको अस्पताल स्तरोन्नती आयोजना वडा नं ५	वडा नं ५ को अस्पलातलाई ५० वेडमा स्तरोन्नती गर्नु	२०७९/८० देखि २०८१/८२	३७५००	१५००० जनसंख्या भन्दा बढी प्रत्यक्ष रुपमा लाभाम्वित हुनेछन् ।
३	स्वास्थ्य चौकिमा मेडिकल अधिकृत र ल्याव व्यवस्थापन	गुणस्तरीय स्वास्थ्यसेवामा वृद्धि गर्नु	२०७९/८० देखि २०८१/८२	९५००	२५००० जनसंख्या भन्दा बढी प्रत्यक्ष रुपमा लाभाम्वित हुनेछन् ।
४	खोप क्लिनिक व्यवस्थापन, वडा नं १ देखि वडा नं ९	खोप क्लिनीकलाई व्यवस्थित गरी सर्वसुलभ बनाउनु	२०७९/८० देखि २०८१/८२	१२५००	२५००० जनसंख्या भन्दा बढी प्रत्यक्ष रुपमा लाभाम्वित हुनेछन् ।
५	नगर स्वास्थ्य केन्द्र भवन निर्माण ५	गुणस्तरीय स्वास्थ्यसेवा प्रदान गर्नु	२०७९/८० देखि २०८१/८२	७०००	८००० जनसंख्या भन्दा बढी प्रत्यक्ष रुपमा लाभाम्वित हुनेछन् ।
६	अन्य आधारभूत स्वास्थ्य सालबसाली कार्यक्रम	नागरिकको आधारभुत स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउनु	सालवसाली	३३३९४१	३५००० जनसंख्या भन्दा बढी प्रत्यक्ष रुपमा लाभाम्वित हुनेछन् ।

४.२.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

संस्थागत सुदृढीकरण, पर्याप्त स्रोत विनियोजन, स्वास्थ्य सामाग्रीको उपलब्धता, जनशक्ति व्यवस्थापन, अन्तर सरकार र सरोकारवाला बीच समन्वय हुनेछ । यस किसिमको समन्वय र सहकार्य तथा बजेटको व्यवस्था नभएमा आधारभुत स्वस्थ्य सेवामा स्थानीय बासिको पहुँच सुनिश्चित गर्न कठीनाइ हुने देखिन्छ ।

४.३ खानेपानी तथा सरसरफाई

४.३.१ पृष्ठभूमि

खानेपानी तथा सरसफाई सेवा आधारभूत मानव अधिकारको रूपमा स्थापित छ । खानेपानीको पहुँचलाई नेपालको संविधानमा मौलिकहकको रूपमा नै व्याख्या भएबाट यस क्षेत्रमा थप जोड दिनु आवश्यक भएको छ । आधारभूत खानेपानी तथा सरसफाइको सुविधा सबै नागरिकलाई सनिश्चित गर्नु राज्यको मौलिक जिम्मेवारी हो । लमही नगरपालिकामा खानेपानी तथा सरसफाईको अवस्था सुधारोन्मुख छ । यस नगरपालिकामा ट्यूवेल वा हातेपम्पको पानी पिउने घरधुरी ४३.२ प्रतिशत र धारा/पाइप मार्फत आपूर्ति गरिएको पानी पिउने २२ प्रतिशत घरधुरी रहेका छन । यसैगरी १४.२ प्रतिशत घर परिवारहरूले ढाकिएको ईनारबाट पानीको आपूर्ति गरेका छन् भने २१ प्रतिशत घर परिवारहरूले खुला इनारबाट पिउने गरेका छन् । खुला ईनार, खुला कुवा,

मूलको पानी वा नदी वा खोला जस्ता तुलनात्मक रुपले वढी असुरक्षित श्रोतको पानी खाने परिवार करिव एक चौथाई रहेकोछ ।

४.३.२ समस्या तथा चूनौति

स्वास्थ्य चौकी, विद्यालय, सरकारी कार्यालयहरुमा समेत खानेपानी तथा सरसफाईको अवस्था सन्तोषजनक नहुनु, पर्याप्त मात्रामा खानेपानी ट्याङकी पाइपलाइन, धाराहरु उपलब्ध गराउन नसक्नु, खानेपानी वितरणमा समानता नहुनु, सुरक्षित खानेपानी सुनिश्चित गर्न नसक्नु, बढ्दो जनसंख्याको मागलाई धान्न चूनौतीपूर्ण हुनु र पानीको स्रोत पहिचानका काममा चासो नहुन, तथा ढल व्यवस्थापनको भरपर्दो विधि अपनाउन नसक्नु खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्रका मुख्य समस्या रहेको छ । दिगो विकास लक्ष्य नम्बर ६.१ र ६.२ ले सबैका लागि खानेपानी तथा सरसफाईको उपलब्धता र दिगो व्यवस्थापनको प्रत्याभूति गर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ तर यस नगरपालिकामा खानेपानीको अवस्थालाई हेर्दा पानीको शुद्धिकरण र रासायनिक तथा जैविक जाँच गरी प्रारम्भिक स्वच्छताको सुनिश्चितता गर्न नसक्नु समस्याको रुपमा रहेको छ । गुणस्तरीयता खानेपानी निरन्तर आपूर्ति गर्न नसक्नु यस उपक्षेत्रका चुनौति रहेको छ ।

४.३.३ सोच

"सफा, सुरक्षित खानेपानी र स्वच्छ वातावरण स्थापना"

४.३.४ उद्देश्य

१. नगरपालिकामा स्वच्छ खानेपानीमा सहज पहुँच वृद्धि र सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धन गर्नु ।
२. नगरपालिकाको एकीकृत ढल निकास प्रणाली र ढल प्रशोधन केन्द्रको मास्टर प्लान तथा विस्तृत योजना प्रतिवेदन तयार गरी कार्यान्वयन गर्नु ।

४.३.५ रणनीति

१. सुरक्षित खानेपानीका लागि एक घर एक धारा सुनिश्चित गर्नुका साथै सार्वजनिक स्थलहरूमा समेत सर्वसुलभ खानेपानीको व्यवस्था गर्ने,
२. सुरक्षित खानेपानीको समानुपातिक वितरण तथा पुर्ण सरसफाई कायम गर्दै स्वस्थ जिवनयापनको प्रत्याभूति गर्ने,
३. गरिबीको रेखामुनि रहेका र अस्थायी शौचालय प्रयोग गरेका घरपरिवारका लागि पक्की शौचालय निर्माण गर्न र सार्वजनिक स्थानहरूमा शौचालयको प्रबन्धका लागि विशेष व्यवस्था गर्ने,
४. नगरपालिकाको एकीकृत ढल निकास प्रणाली र ढल प्रशोधन केन्द्र निर्माणका लागि अन्य सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वयमा काम गर्ने ।

४.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाई	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
आधारभूत खानेपानी सुविधा उपलब्ध घरपरिवार	प्रतिशत	९७	९८	९८	९८	९८
शौचालय भएका परिवार	प्रतिशत	८५	९०	९५	९८	९९
सुचारु खानेपानी आयोजना	संख्या	१३	१५	१६	१६	१७
निर्माणाधिन खानेपानी आयोजना	संख्या	५	७	९	९	१०
एक घर एक धारा भएका घरपरिवार	संख्या	१०५००	११६००	११७००	११८५०	११९७०

सूचक	एकाई	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
सुरक्षित खानेपानी घरपरिवार	संख्या	११४१६	११६००	११७००	११८५०	११९७०
सार्वजनिक शौचालय	संख्या	५	६	८	१०	१५
शौचालय भएका परिवार	संख्या	१०४८३	११६००	११७००	११८५०	१२२७०
शौचालय नभएका परिवार	संख्या	८३३	८५०	७००	६५०	२००
नगरपालिकाबाट नियमित फोहर संकलन हुने घरपरिवार	संख्या	९५००	९६५०	९७००	९९५०	९९००
खानेपानी सुद्धता परीक्षण भएका आयोजना	संख्या	१८	२२	२५	२५	२७

४.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा खानेपानी सरसफाई उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	१३९८२	२७९६	१११८६	०	६४२८	७५५४	०	०
२०८०/८१	१५३७९	३०७६	१२३०३	०	७४४७	७९३२	०	०
२०८१/८२	१६९१७	३३८३	१३५३४	०	८५८९	८३२९	०	०

४.३.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	राप्ती लिफ्टिङ्ग, खानेपानी आयोजना, वडा नम्बर ९	लिफ्टिङ्ग प्रविधिद्धारा वडा नं ९ नागरिकलाई खानेपानी उपलब्ध गराउनु	२०७९/०८० देखि २०८१/०८२	२५००	१२० घरघुरीले खानेपानी प्राप्त गर्नेछन्।
२	वसन्तपुर खानेपानी आयोजना, वडा नम्बर १	वडा नम्बर १ का नागरिकलाई खानेपानी उपलब्ध गराउनु	२०७९/०८० देखि २०८१/०८२	१४०००	३२० घरघुरीले खानेपानी प्राप्त गर्नेछन्।
३	सित्लापुर खानेपानी आयोजना, वडा नम्बर ७	वडा नम्बर ७ नागरिकलाई खानेपानी उपलब्ध गराउनु	२०७९/०८० देखि २०८१/०८२	१०२५८	५४० घरघुरीले खानेपानी प्राप्त गर्नेछन् ।
४	खानेपानी तथा सरसफाई अन्य सालबसाली कार्यक्रम	खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा तथा सुविधा उपलब्ध गराउनु	सालवसाली	१९५२०	१२०० घरपरिवारमा घारा जडान हुनेछ ।

४.३.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

मध्यमकालीन खर्च संरचनामा प्रस्ताव गरे अनुसार बजेट सुनिश्चितता भई आयोजना संचालन तथा मर्मत संभार र स्तरोन्नति भएमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने देखिन्छ। जलवायु परिवर्तनबाट खानेपानीको स्रोतमा नकारात्मक प्रभाव, आयोजना निर्माणमा ढिलासुस्ती र उचित व्यवस्थापन, व्यवस्थित बसोबास, तरल तथा फोहारमैलाको उचित व्यवस्थापन, प्रदूषण आदिलाई खानेपानी तथा ससरफाई सम्बन्धी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्ने जोखिम पक्षको रुपमा आँकलन गरिएको छ।

४.४ महिला, बालबालिका, सामाजिक संरक्षण र समावेशीकरण

४.४.१ पृष्ठभूमि

महिला बालबालिका तथा समाजमा पछाडी परेका वर्ग तथा समुदायको आर्थिक, सामाजिक विकास र सशक्तीकरणका लागि संविधानमा महिला, बालबालिका, दलित, पिछडिएको र विपन्न वर्गको हक तथा अधिकार प्रत्याभूत गरिएको छ। नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३ अर्न्तगत मौलिक हकको व्यवस्था गरी समानता, जातीय छुवाछुत तथा भेदभाव विरुद्धको हक, शोषण विरुद्धको हक, महिलाको हक, बालबालिकाको हक, दलितको हक, जेष्ठ नागरिकको हक, सामाजिक न्यायको हक र सामाजिक सुरक्षाको हकका लागि राज्यले विशेष व्यवस्था गर्ने प्रतिवद्धता उल्लेख गरिएको छ। त्यसैगरी संविधानको भाग ४ मा उल्लेखित राज्यको निर्देशक सिद्धान्तहरु अर्न्तगत सामाजिक न्याय र समावेशिकरण सम्बन्धि नीतिले असहाय अवस्थामा रहेका नागरिक, जोखिममा परेका, सामाजिक र पारिवारिक बहिष्करणमा परेका तथा हिंसा पीडित महिलाको पुनर्स्थापना, संरक्षण गर्ने कुरालाई जोड दिएको पाईन्छ। समाजमा रहेका उत्पीडीत वर्ग र समुदायको हितको निम्ति सुरक्षा र संरक्षण प्रदान गरेर स्वच्छ, सुन्दर र शान्तिपूर्ण समाजको स्थापना गर्ने परिकल्पना साकार गर्न जरुरी देखिन्छ। लमही नगरपालिकामा ६० वर्ष भन्दा माथिका जेष्ठनागरिक ६.२ प्रतिशत रहेका छन भने पुरुष र महिलाको संख्या लगभग वरावर रहेको छ भने अपाङ्गता भएका व्यक्ति २.०९ प्रतिशत रहेका छन। त्यसै गरी थारु समुदायका बाहुल्यता (५९.८८ प्रतिशत) भएको नगरपालिकामा अल्पसंख्यक दलित समुदायहरु पनि छन। निर्णय प्रक्रियामा अल्पसंख्यक समुदाय, महिला तथा लक्षित वर्गका अर्थपुर्ण सहभागिताका लागि नगरपालिकाले पहल गरिरहेको अवस्था छ।

४.४.२ समस्या तथा चूनौति

महिला माथि हुने घरेलु र वाह्य व्यवहारगत विभेद हट्न नसक्नु, आर्थिक, समाजिक,सांस्कृतिक र राजनैतिक क्षेत्रमा महिलाको सहभागिता कम हुनु, महिला सशक्तिकरणका कार्यक्रम नियमित रुपमा सञ्चालन नहुनु र गरीव र उत्पीडित वर्ग र समुदायका महिलाहरुलाई संवोधन गर्ने प्रभावकारी कार्यक्रम संचालन नहुनु, वर्गिय, जातिय, लैङ्गिक र पेशागत भेदभाव हुनु, अशिक्षाको अभावले पिछडिएका वर्गमा चेतना र बुझाइको कमि हुनु, गरिबीको कारण सबै ठाउँमा पँहुचको कमी, मानसिक रुपमा विक्षिप्त महिला, वृद्ध, र सडक बालबालिकाको समयमा उद्धार, पुर्नस्थापना तथा व्यवस्थापन हुन नसक्नु, बालबालिकाको स्वास्थ्य, पोषण, शिक्षा, मनोरञ्जन लगायतका सुविधा पर्याप्त मात्रमा उपलब्ध नहुनु, किशोर किशोरीहरुको मनोभाव बुझेर व्यवहार नगर्नु र उनिहरुलाई समाजमा घुलमिल हुने वातावरण सृजना नहुनु, अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई अपाङ्गता नभएका व्यक्ति सरह समाजमा प्रतिस्थापन गराउने वातावरण सिर्जना नहुनु, द्वन्द्व पीडित व्यक्तिहरुलाई समाजमा सहज ढङ्गले पुर्नस्थापित गराउन प्रभावकारी कार्यक्रम संचालन नहुनु, उत्पीडित तथा पिछडीएको वर्गको हितमा अपेक्षित कार्यक्रम संचालन नहुनु आदि यस क्षेत्रका समस्याहरु हुन्। समाजमा व्याप्त महिला हिंसा अत्य गर्न सामाजिक विभेद र असमानता हटाई महिला सशक्तिकरण गराउने, जेष्ठ नागरिकको हेरचाह, खानपिन, स्वास्थ्य उपचार, मनोरञ्जन र आश्रय स्थलको निर्माण गरी उनीहरुलाई सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण प्रदान गर्ने, अपाङगताको पहिचान गर्ने, तालिम र प्रशिक्षण प्रदान गर्ने र सपाङगता सरह समाजमा जीउनको लागि रोजगारी र व्यवसाय संचालन गर्ने वातावरण तयार गर्न,उत्पीडित तथा पिछडिएको वर्गको हितमा प्रभावकारी कार्यक्रम संचालन गराउन जस्ता चुनौतीहरु रहेका छन्।

४.४.३ सोच

"असमानता, विभेद, उत्पीडिन र भेदभाव रहित समाज, लमहीको आवाज"

४.४.४ उद्देश्य

१. पिछडिएका समुदाय, महिला, दलित, आदिवासी जनजाती, बृद्धबृद्धा, बालबालिका लगायत सम्पूर्ण समुदायको नगरपालिकाबाट प्राप्त हुने सम्पूर्ण सेवा तथा सुविधामा अर्थपुर्ण सहभागिताको प्रत्याभूति गर्नु ।

२. महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक एवम् अपांगता भएका व्यक्तिहरूको आर्थिक तथा जीवनोपयोगी अधिकार सुनिश्चित गर्दै सम्मानित जीवनको आधारशिला तयार गर्नु ।

३. विभेद, हिंसा तथा कुप्रथा अन्त्य गर्न नीतिगत सुधार र व्यावहारिक प्रयत्न प्रभावकारी गर्नु ।

४.४.५ रणनीति

१. लक्षित समुहलाई सामाजिक सुरक्षा र पहिचानको प्रत्याभूति गराउने ।

२. अब निर्माण हुने सबै प्रकारका सार्वजनिक तथा ठूला व्यापारिक भवन तथा सार्वजनिक स्थलहरू महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, तथा अपांगतामैत्री सुनिश्चित हुने गरी नीति निर्माण गरिने ।

३. लक्षित वर्गको आर्थिक अवस्थामा सुधार गर्न सशक्तीकरणका कार्यक्रम सञ्चालन गरिने ।

४. महिला, अपांगता भएका, दलित, लोपोन्मुख, आदिवासीहरूका लागि गुणस्तरीय, व्यावसायिक सिपमूलक र जीवनपयोगी तालिमको सुनिश्चितता गर्ने ।

४.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाई	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
वार्षिक रूपमा घरेलु हिंसाअन्तर्गत दर्ता भएका प्रहरी मुद्दा	संख्या	३४	४५	४५	४३	४०
नगरभित्र रहेका सडक बालबालिका	संख्या	२३	२३	२०	२०	२०
नगरभित्र सञ्चालनमा रहेका बालगृह	संख्या	१	१	१	१	२
यौनहिंसामा परेका १५ वर्ष र माथिका महिला, किशोरी र बालबालिका	जना	१९	१९	१८	१७	१५
घरेलु हिंसा अनुभव गरेका १५ देखि ४९ वर्षसम्मका महिला	जना	२७	२७	२६	२३	२०
वालविवाह भएका १८ वर्ष मुनिका वालवालिका	जना	३	३	२	२	२
बेचविखनमा परेका महिला, किशोरी तथा बालिका	संख्या	२	३	०	०	०
नगरसभामा महिला सहभागिता	प्रतिशत	४२	४३	४५	४५	४५
कार्यपालिकामा महिला सहभागिता	प्रतिशत	४२	४३	४५	४५	४५
व्यवस्थापकीय पदहरूमा महिलाको अनुपात	अनुपात	१३	१८	२०	२५	२२
नगर स्तरीय संघ/संघमा महिला सहभागिता	प्रतिशत	३३	३३	३३	३३	३३
सहकारीको नेतृत्वमा महिला सहभागिता	प्रतिशत	३३	३३	३३	३३	३३
जमिनमाथिको सम्पत्तिमा महिलाको स्वामित्व भएका घरपरिवार	प्रतिशत	३५	४५	५०	५०	६०

४.४.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा महिला, बालबालिका तथा समावेशीकरण उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	२७९६४	५५९३	२२३७१	०	३२१४	२३०९१	१६५९	०
२०८०/८१	३०७५९	६१५२	२४६०७	०	३७२४	२५२९३	१७४२	०
२०८१/८२	३३८३४	६७६७	२७०६८	०	४२९४	२७७११	१८२९	०

४.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	महिला विकास कार्यक्रम	महिलाहरुको आर्थिक र सामाजिक ससक्तिकरणमा सहयोग पुऱ्याउनु	सालवसाली	७३४३२	वार्षिक ४००० जना महिला लाभान्वित हुनेछन् र महिलाले प्रवर्द्धन गरेका ३० ओटा महिला विकास सहकारी संस्थाको संस्थागत विकास हुनेछ ।
२	संघ तथा प्रदेश सरकारबाट हस्तान्तरित अन्य बार्षिक कार्यक्रम	शहरी शासन, विकास तथा सेवा प्रवाह प्रक्रियामा महिला बालबालिका र पिछडिएको वर्गको सहभागिता र अपनत्व वृद्धि गर्नु	सालवसाली	६७५०	शहरी शासन प्रक्रियामा महिला, बालबालिका तथा पिछडिएको वर्गको सहभागितामा २० प्रतिशतले वृद्धि हुनेछ ।
३	अपांगता भएका व्यक्ति कोसेली घर कार्यक्रम	रोजगारी सिर्जना गरी जिवन - स्तर सुधार गर्नु	सालवसाली	३०००	शहरी शासन प्रक्रियामा महिला, बालबालिका तथा पिछडिएको वर्गको सहभागितामा २०० जना लाभान्वितत हुनेछन् ।
४	सामाजिक संरक्षण तथा समावेशीकरण	सामाजिक संरक्षण र सामावेशीकरण सेवा सुचारु गर्नु	सालवसाली	९३७५	सामाजिक सेवा तथा सुविधामा बढोत्तरी हुनेछ ।

४.४.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

पर्याप्त बजेटको व्यवस्था, जनचेतनामुलक कार्यक्रमको संचालन र महिला सहभागिताका लागि उनीहरुलाई सशक्तिकरण जस्ता कार्यक्रम संचालन हुनेछन् । यससँग सम्बन्धित कार्यक्रममा प्राथमिकताका साथ बजेट विनियोजन, व्यवहारिक कार्यक्रम तथा नीतिगत परिवर्तन, यस क्षेत्रसँग सम्बन्धित निकाय तथा संरचनाको क्षमता विकास तथा क्रियाशिलता नभएमा अपेक्षित नतिजा प्राप्त नहुने जोखिम रहन सक्दछ ।

४.५ युवा तथा खेलकुद

४.५.१ पृष्ठभूमि

लमही नगरपालिकामा आर्थिक अवस्था सुदृढ गर्नको लागि आवश्यक युवा वर्गको विदेश पलायन हुने संख्या बढ्दो देखिन्छ । यसका साथै युवालाई सिपमुलक तालिम, शिक्षा र रोजगारीको अवसर प्रदान गरी अघि बढाउन जरुरी छ । त्यसैगरी खेलकुदमा स्थानीय सरकारले प्रतियोगिताहरुको आयोजना गर्ने, खेल मैदान बनाउनको लागि लगानी गरेतापनी खेलाडीको क्षमता विकासका योजनाहरु निर्माण गर्न सकिएको छैन । लगभग ६० प्रतिशत जति आर्थिक रुपमा सकृय जनसंख्या भएको लमही नगरपालिकामा युवा बर्गको उल्लेख्य हिस्सा - करिब २० प्रतिशत) वैदेशिक रोजगारमा गएको देखिन्छ । नगरपालिकामा संचालन हुने योजनाले युवाहरुलाई समेट्ने र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने खालको योजना हुनु पर्दछ । त्यसैगरी खेलकुदमा स्थानीय तहले विभिन्न

प्रतियोगिताहरुको आयोजना गर्ने, पर्याप्त खेल क्षेत्रका भौतिक पूर्वाधारमा लगानी गर्ने र युवाहरुलाई सकारात्मक रुपमा अगाडी बढाउने खालका योजनाहरुको सञ्चालन हुँदै आएको छ ।

४.५.२ समस्या तथा चूनौति

युवा, युवतीलाई सिर्जनशील कार्यमा संग्लग्न गराउन नसकनु, सामाजिक गतिविधिमा युवाहरुको संलग्नता नहुनु, खेलकुद पूर्वाधार विकास पर्याप्त नहुनु, खेल मैदान पर्याप्त नहुनु, खेलाडीलाई प्रशिक्षणको अभाव, युवा दुर्व्यसनी, स्थानीय स्तरमा रोजगारीका अवसरहरुको कमी हुनु, कृषि तथा पशुपालन व्यवसायमा युवाको आकर्षण कम हुनु तथा प्राविधिक रुपमा दक्ष युवाको संख्या कम हुनु युवा तथा खेलकुद क्षेत्रका प्रमुख समस्या हुन । युवा लक्षित कार्यक्रम नहुँदा युवाहरु विदेश जानुपर्ने, युवा वर्गलाई आकर्षण गर्न सक्ने रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना गर्नु, सक्रिय उमेर समुहका युवालाई दक्ष जनशक्तिको रुपमा रुपान्तरण गर्नु, युवामा व्यवसायिकताको संस्कार भर्नु, खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्नु तथा युवा वर्गलाई खेल प्रति आकर्षण गर्नु युवा तथा खेलकुद क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

४.५.३ सोच

"सक्षम, सबल र दक्ष युवा जनशक्ति"

४.५.४ उद्देश्य

१. शिप, दक्षता र क्षमताको विकास गरी युवा जनशक्ति परिचालन गर्ने र खेलकुद क्षेत्रको विकासका लागि युवा वर्गलाई आकर्षित गर्नु ।

४.५.५ रणनीति

१. खेलकुदका पूर्वाधारको विकास गरी राष्ट्रिय स्तरका खेलाडीको उत्पादन गर्ने ।

२. युवाहरूलाई विश्वस्तरमा भइरहेका नविनतम र सिर्जनात्मक गतिविधिहरूमा अद्यावधिक बनाई राख्ने।

३. युवावर्गलाई उद्यमशिलतातर्फ आकर्षण गर्ने र रोजगारमूलक तालिमबाट युवा वर्गको क्षमता विकास गर्ने ।

४. खेल गतिविधिहरूको वार्षिक क्यालेन्डर बनाएर नियमित रूपमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।

५. खेलकुदलाई लमहीको पर्यटन उद्योगसँग जोडेर विकास र प्रवर्द्धन गर्ने ।

६. प्रतिभावान खेलाडीको पहिचान, क्षमता विकास तथा प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने ।

४.५.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाई	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
रोजगारीमा नरहेका १५ देखि २४ उमेर समूहका युवाको अनुपात	प्रतिशत	१८	२०	२३	२५	३५
प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिम प्राप्त युवा तथा वयस्य (वार्षिक)	संख्या	१३०	१५०	१७०	१९०	२१०
सक्रिय युवा परिषद तथा युवा सञ्जाल	संख्या	२४	२८	३२	३५	४५
कभर्ड हल र स्तरीय खेलकुद मैदान	संख्या	२	३	३	३	३
खेल प्रशिक्षणमा सहभागी युवा	संख्या	२००	२५०	२७०	३००	३५०
बार्षिक आयोजना हुने खेलकुद प्रतियोगिता	पटक	२	२	२	२	२

४.५.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा युवा तथा खेलकुद उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	६९९१	१३९८	५५९३	०	३२१४	४५९	३३१८	०
२०८०/८१	७६९०	१५३८	६१५२	०	३७२४	४८२	३४८४	०
२०८१/८२	८४५९	१६९२	६७६७	०	४२९४	५०६	३६५९	०

४.५.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहाय अन'सार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु. हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	खेलकुद विकास तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	खेल प्रतिभाको विकास गरी स्वस्थ मानव संशाधन विकास गर्नु	सालबसाली	२३१३९	३०० युवाहरुमा खेलकुद प्रतिभाको विकास हुनेछ।

४.५.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

युवा तथा खेलकुद सम्बन्धी कार्यक्रमका लागि बजेटको यथोचित व्यवस्था, यससँग सम्बन्धित निकायको संस्थागत विकास, जनशक्ति व्यवस्थापन र खेलाडीलाई प्रोत्साहन नभएमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल नहुने जोखिम रहन सक्नेछ।

परिच्छेद पाँच : पूर्वाधार क्षेत्र

यस क्षेत्र अन्तर्गत आवास, भवन तथा शहरी विकास, सडक, पुल तथा यातायात, विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा, सूचना, सञ्चार, विद्युतीय सुशासन लगायतका उप-क्षेत्रहरुको पृष्ठभूमि, समस्या तथा चूनौति, लक्ष्य, रणनीति, नतिजा खाका, त्रिबर्षीय खर्च तथा स्रोत अनुमान, आयोजना तथा कार्यक्रम र पूर्वानुमान तथा जोखिम पक्षहरु समावेश गरिएको छ ।

५.१ आवास, भवन तथा शहरी विकास

५.१.१ पृष्ठभूमि

नगरपालिका क्षेत्रका सवै ९ वटै वडामा करिव ९० जातजातीका मानवबस्तीहरु रहेका छन् । राजमार्ग वरिपरिका केही बस्तीहरु बाहेक अन्य वस्तीहरु ग्रामिण ईलाकामा रहेका छन् । नगर क्षेत्रमा रहेका कुल ९,४३२ घरपरिवार मध्ये ९१.२२ प्रतिशत अर्थात ८,६०४ परिवार आफ्नै स्वामित्वको घरमा बसेका छन् भने करिव ८ प्रतिशत परिवार भाडाका र नगन्य मात्रामा संस्थागत वा अन्य प्रकारको घरको स्वामित्व अन्तर्गत वसोवास गरेका छन् । नगरपालिकामा ४८ प्रतिशत परिवारको घर जग माटोको जोडाइ भएको, २८ प्रतिशत परिवार बस्ने घर काठको खम्बाले गाडेको र ११ प्रतिशतको पक्की घर रहेका छन् ।

५.१.२ समस्या तथा चूनौति

व्यवस्थित बस्ति निर्माणमा वडाबासी सहमत नहुनु जसले अव्यवस्थित रुपमा बस्ती विकास र शहरीकरण हुनु, निर्माणको लागि आवश्यक प्राविधिक तथा दक्ष जनशक्तिको अभाव हुनु, अधिकांश घर निर्माणमा भूकम्प प्रतिरोधी मापदण्ड पालना नगर्नु, घरनक्शा पास गर्नु पर्ने प्रावधानको पालना नगर्नु, भवन आचासंहिताको पालना हुन नसक्नु, जमिनको अनियन्त्रित खण्डीकरण तथा प्लटिङ हुनु आवास तथा वस्ती विकासका प्रमुख समस्या हुन ।बस्ती विकास गर्दा नगरवासीहरु बसिरहेको स्थानबाट अन्यत्र सर्न नमान्ने, सरकारी र सामुदायिक भवन बनाउन असहज, लालपूर्जा नभएको जग्गाहरु धेरै संख्यामा रहेको, राष्ट्रिय भवन निर्माण आचार संहिता अनुरुप भवन निर्माण मापदण्ड तयार गरी कार्यन्वयन गर्न कठिनाइ, सुरक्षित, स्वास्थ्यकर, सुविधायुक्त, कम खचिलो, भु-कम्प प्रतिरोधी, वातावरण मैत्री भवन निर्माण गर्न दक्ष कामदार, प्राविधिक र गुणस्तरीय निर्माण सामाग्रीको अभाव, जोखिमयुक्त र छरिएका बस्तीहरुलाई स्थानान्तरण गराई एकीकृत बस्ती निर्माण गर्नु जस्ता चुनौतीहरु छन् ।

५.१.३ सोच

"सुरक्षित आवास, दिगो वस्ती विकास, समृद्ध जिवन"

५.१.४ उद्देश्य

१. विद्यमान भवन निर्माण मापदण्डलाई समयसापेक्ष परिमार्जन तथा त्यसको कार्यान्वयन गरी भवन निर्माण र बस्ती विकासलाई व्यवस्थित तथा सुरक्षित गर्नु ।
२. राष्ट्रिय भवन संहिता र स्थानीय भवन मापदण्ड पालना गरी भुकम्प प्रतिरोधी, सुरक्षित, वातावरणमैत्री र व्यवस्थित आवास क्षेत्रको निर्माण गर्नु ।

५.१.५ रणनीति

१. जोखिम संवेदनशिलता समेतलाई दृष्टिगत गरी भू-उपयोग नीति तथा योजनाको कार्यान्वयन गर्ने ।
२. नयाँ बसोबास क्षेत्र विकासमा शहर सौन्दर्यीकरण, गुणस्तर सेवा र सुविधाको न्यूनतम मापदण्ड कायम गर्ने ।

३. व्यावसायिक तथा आवासीय भौतिक संरचना र शहरी पूर्वाधार निर्माणमा विपद् जोखिम प्रतिरोधात्मक उपाय अवलम्बन प्रोत्साहन गर्ने ।
४. आवास तथा भूमि व्यवस्थापन सम्वन्धी योजना बनाइ कार्यान्वयन गर्ने ।

५.१.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाइ	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
मापदण्ड र भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि अनुसार बनेका आवासीय भवन	प्रतिशत	४५	५०	५०	५५	६०
गरिब बस्तीहरू र अवैध जमिनमा बसोबास गर्ने जनसंख्या	संख्या	१५४४	१५४४	१५००	१४००	१३००
सुरक्षित घरहरूमा बसोबास गर्ने घरपरिवार	परिवार	२६००	२६४०	२७००	२७८०	२९००
सुरक्षित सार्वजनिक यातायातको उपलब्धता	प्रतिशत	८५	९०	९५	९८	१००
घरवाट ३० मिनेटको पैदलयात्रामा पक्की सडकको पहुँच	प्रतिशत	७५	७५	७५	८०	९०
सिमसार व्यवस्थापन योजना तयार गरी लागु भएका तालहरूको संख्या		१	२	२	२	२
मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका कार्यालय, विद्यालय तथा स्वास्थ्य भवन	प्रतिशत	८०	८२	८५	९०	९२

५.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा आवास तथा भवन उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	१५३८०१	१५३८०	१३८४२१	०	१२८५५	१३५९६८	४९७८	०
२०८०/८१	१६९१७२	१६९१७	१५२२५५	०	१४८९५	१४९०५१	५२२७	०
२०८१/८२	२०३००७	२०३०१	१८२७०६	०	१७१७७	१८०३४२	५४८८	०

५.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअन'सार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	आश्रय घर निर्माण वडा नं ९	विपन्न तथा असहाय नागरिकका लागि आश्रय घर निर्माण गर्नु	२०७९/८० देखी २०८०/८१ सम्म	२५०००	२५० जना लाभाम्वित हुनेछन् ।

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
२	वडा कार्यालय भवन निर्माण वडा न ५	व्डमबाट प्रदान गर्ने सेवालाई प्रभावकारी बनाउनु	२०७९/८० देखी २०८०/८१ सम्म	२३०००	८००० जना प्रत्यक्ष रुपमा लाभाम्बित हुनेछन् ।
३	आवास, भवन तथा अन्य सार्वजनिक पूर्वाधार निर्माण तथा सुधार कार्यक्रम	आवास, भवन, बस्ती विकास, सार्वजनिक शौचालय, शवदाह स्थल, चौतारा र मठमन्दिरको निर्माण, मर्मत र जिर्णोद्धार तथा संरक्षण गर्नु	सालबसाली	४७७९८०	५ कि.मि. सडकको ट्र्याक खोल्ने १० कि. मि. सडकको पिच गने र ५ वटा कलभर्ट निर्माण हुनेछ ।

५.१.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

सडक तथा भवनको मापदण्ड तयार हुनेछ । भूउपयोग, आवास, बस्ती विकास तथा भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्डको परिपालनामा अभिवृद्धि हुनेछ । भूस्वरुपमा परिवर्तन हुने, शहरीकरणका कारण फोहोरमैलाको विसर्जन र वातावरणीय ह्रासमा वृद्धि भई नगर क्षेत्रको सुन्तरता, हरियाली र स्वच्छतामा ह्रास आउने जोखिम रहेको छ ।

५.२ सडक, पुल तथा यातायात

५.२.१ पृष्ठभूमि

पूर्व पश्चिम महेन्द्र राजमार्गको करिव ५२ किलोमिटर क्षेत्र लमही नगरपालिका भित्र पर्दछ । पूर्व पश्चिम राजमार्ग बाहेक यस नगरपालिकामा मात्र १० किलोमिटर कालोपत्रे सडकहरु रहेका छन् । राजमार्ग वरपर क्षेत्रका केही सडकहरु कालोपत्रे भए पनि अधिकांस सहकहरु ग्राभेल र धुले छन् । नगरपालिकामा लगभग ७८.४ कि.मि सडक ग्राभेल अवस्थामा रहेका छन् । नगरका लगभग सवै गाउँहरुमा कच्चि सडक सुविधा पुगेको छ । नगरक्षेत्र भित्र करिव ५०० मिटरमा ३ वटा झोलुङ्गे पुल र २८ स्थानमा साधारण काठेपुल रहेका छन् यसले स्थानीय वासिन्दालाई आवत जावत गर्न सहज भएको छ । त्यस्तै नगरपालिकाको अर्जुनखोला देखि अमिलियासम्म राजमार्ग क्षेत्रमा २० वटा पक्की पुलहरु रहेका छन् । नगरपालिकाले पूर्वाधारको विकासमा ध्यान दिएको भएपनि धेरै जस्ता बाटोहरु ग्रावेल अवस्थामै रहेका छन् । जसले गर्दा वर्षा र गर्मी दुवै समयमा जनताले हिलो र धूलोको सामना गर्नुपरेको अवस्था छ । यसले एकातिर जनस्वास्थ्यमा गम्भिर असर पार्ने देखिन्छ भने अर्कातिर जनताले स्वच्छ वातावरणमा जिउन पाउने मौलिक हकको उल्लंघन भएको देखिन्छ ।

५.२.२ समस्या तथा चूनौति

राजमार्ग वरिपरिका क्षेत्रको भौतिक पूर्वाधारको अवस्था सन्तोषजनकै भएपनि ग्रामिण तथा पहाडी क्षेत्रमा निर्माण भएका साँघुरा र कच्चि सडकका कारण उक्त क्षेत्रका वासिन्दाले यसको प्रयोग गर्न नपाउनु, सडक तथा पुल निर्माणमा देखिएका चुनौती हुन । साथै सडकको गुणस्तरीयतामा कमी हुनु, सबै वडालाई पक्की सडकको रुपमा विकास नगर्नु, झोलुङ्गे पुलको निर्माण, वडाहरुमा यातयातका साधनको आवतजावतको पर्याप्तता, सडक मापदण्ड सम्वन्धि ठोस नीतिको तर्जुमा सडक तथा पुल क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन । कृषि सडकको अभावले गर्दा कृषि तथा पशुपालनलाई बजारीकरण तथा वितरणमा समस्या परेको छ । त्यसैगरि कमजोर पूर्वाधारको अवस्थाले गर्दा शिक्षा, स्वास्थ्य लगायतका विकासका आधारमा पनि असर पुगेको छ ।गोरेटो, कच्ची र ग्रावेल सडकको पहुँचमा भएका घरधुरीलाई पक्की सडकको पहुँचमा ल्याउने, ग्रामिण क्षेत्रमा हुने आर्थिक गतिविधिलाई पालिकाको मुल प्रवाहमा जोड्ने, ग्रमिण क्षेत्रमा विकासका अवसरहरु फराकिलो बनाउने तथा नगरपालिकाको समग्र विकास प्रकृयालाई अगाडि वढाउने अवसर नगरपालिकाले प्राप्त गर्ने छ।

५.२.३ सोच

"गुणस्तरीय वातावरणमैत्री सडक पूर्वाधार, दिगो विकासको मूल आधार"

५.२.४ उद्देश्य

१. विद्यमान सडकहरुको स्तर-उन्नती र दिगो, गुणस्तरीय पुलहरु निर्माण गरी सम्पूर्ण नगरपालिका बासीहरुमा यातायातको सुविधा सहज गराउनु ।
२. एकीकृत शहरी विकास तथा नगर यातायात पूर्वाधार निर्माण गर्नु ।
३. उपभोक्तामैत्री समावेशी गुणस्तरीय सडक पूर्वाधार निर्माण गर्नु ।

५.२.५ रणनीति

१. राष्ट्रिय मापदण्डमा आधारित गुणस्तरीय, दिगो, सुरक्षित र वातावरणमैत्री सडक सञ्जाल तथा पुलको निर्माण गर्ने ।
२. पूर्वाधार निर्माणमा सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारसँग सहकार्य गर्ने ।
३. छिमेकी स्थानीय सरकारहरूसँग सहकार्य गरी सडक यातायत बिस्तार गर्ने ।

५.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाइ	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
१२ महिना सञ्चालन हुने सडकको २ किमि वरपर बसोबास गर्ने जनसंख्याको अनुपात	प्रतिशत	६५	६७	७०	७५	८०
कंक्रिट सडक	कि.मि.	३.२	५.२	८.५	१०	१३
कालोपत्रे सडक	कि.मि.	२०	२५	३०	३५	४०
ग्राभेल सडक	कि.मि.	५	५	१०	१०	१०
मिश्रित सडक	कि.मि.	८	१०	१५	२०	२०
धुले सडक	कि.मि.	८	१२	१५	२०	२५
कल्भर्ट निर्माण	संख्या	९	१५	१७	२०	२५

५.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा सडक, पुल तथा यातायात उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	३६३५३०	१८१७६	३४५३५३	०	९०८८२	१८१७६५	९०८८२	०
२०८०/८१	३९९८६२	१९९९३	३७९८६९	०	९९९६५	१९९९३१	९९९६५	०
२०८१/८२	४३९८४८	२१९९२	४१७८५६	०	१०९९६२	१७८५१३	१५१३७३	०

५.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहाय अन'सार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र. सं.	आयोजना/कार्यक्रम वा उपक्षेत्र	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	बगही सोतामा पक्की पुल निर्माण आयोजना	स्थानीय उत्पादन बजार सम्म पुऱ्याउने र आवत जावत सहज बनाउनु	२०७९/८० देखि २०८१/८२	४५७००	१ पक्की पुल निर्माण भई आवतजावत सहज हुनेछ ।
२	स्यानो नदीमा पक्की पुल निर्माण आयोजना	स्थानीय उत्पादन बजार सम्म पुऱ्याउने र आवत जावत सहज बनाउनु	२०७९/८० देखि २०८१/८२	२९७००	१ पक्की पुल निर्माण भई आवतजावत सहज हुनेछ ।
३	बघधैलामा पक्की पुल निर्माण आयोजना	स्थानीय उत्पादन बजार सम्म पुऱ्याउने र आवत जावत सहज बनाउनु	२०७९/८० देखि २०८१/८२	२९०००	१ पक्की पुल निर्माण भई आवतजावत सहज हुनेछ ।
४	गोदामघर देखि लङ्गडी सडक निर्माण आयोजना	स्थानीय उत्पादन बजार सम्म पुऱ्याउने र आवत जावत सहज बनाउनु	२०७९/८० देखि २०८१/८२	१४२६९८	१२ कि.मि. सडक स्तरोन्नति हुनेछ ।
५	हाइवे देखि फचकपुर सडक निर्माण आयोजना	स्थानीय उत्पादन बजार सम्म पुऱ्याउने र आवत जावत सहज बनाउन	२०७९/८० देखि २०८१/८२	८६३००	९ कि.मि. सडक स्तरोन्नति हुनेछ ।
६	रिहार कोलतारा सडक निर्माण आयोजना	स्थानीय उत्पादन बजार सम्म पुऱ्याउने र आवत जावत सहज बनाउनु	२०७९/८० देखि २०८१/८२	१२८१००	१० कि.मि. सडक स्तरोन्नति हुनेछ ।
७	टेङ्नैया सडक निर्माण आयोजना	स्थानीय उत्पादन बजार सम्म पुऱ्याउने र आवत जावत सहज बनाउनु	२०७९/८० देखि २०८१/८२	२१३०००	१५ कि.मि. सडक स्तरोन्नति हुनेछ ।
८	सडक तथा पुल निर्माण र मर्मतसंभार अन्य कार्यक्रम	यातायात सुविधा व्यवस्थित र सहज बनाउनु	सालबसाली	५२८७४२	६५ कि.मि. सडक तथा १५ वटा पुल/कल्भर्ट निर्माण हुनेछन् ।

५.२.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

सङ्घीय शासन प्रणाली अनुसार तीनै तहका सरकारका नीति, कार्यक्रम बीच सामाञ्जस्यता, समन्वय र सहकार्यमा आयोजना कार्यक्रम छनौट र कार्यान्वयन हुनेछ । नगर गौरव, रुपान्तरणकारी, विस्तृत आयोजना प्रस्ताव तयार भएका, क्रमागत, वहुबर्षीय, कार्यान्वयनका लागि तयार भएका आयोजना तथा कार्यक्रम प्रस्तावित भए अनुसार बजेट विनियोजन भई खरिद प्रक्रिया अनुसार आयोजना कार्यक्रम कार्यान्वयन हुनेछन् । संभाव्यता तथा वातावरणीय अध्ययन भएका आयोजना तथा कार्यक्रमलाई प्राथमिकता, उपभोक्ता तथा सरोकारवालाको सहभागितामा आयोजना व्यवस्थापन गर्न नसकिएमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुने जोखिम रहन्छ ।

५.३ जलस्रोत, विद्युत तथा उर्जा

५.३.१ पृष्ठभूमि

नगरको आधुनिकीकरण, पूर्वाधार विकास तथा उद्यम व्यवसायको विस्तारमा ऊर्जाको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यसमा ऊर्जाका सम्भाव्य विभिन्न स्रोतहरू जस्तै-बायो ग्यास, सौर्य ऊर्जा, लघु जल बिद्युत् तथा राष्ट्रिय प्रशारण प्रणाली रहेका छन् । नगरमा विद्युत्/ऊर्जाको आपूर्तिद्वारा उद्योग व्यापार, व्यवसाय प्रवर्द्धनका साथै दैनिक जनजिवनलाई सहज बनाउन सहयोग पुग्दछ । ऊर्जाको सहज उपलब्धता तथा प्रयोगले दाउरा र ग्यासको बचत हुन गई वातावरणीय संरक्षण योगदान पुऱ्याउनुका साथै आयात प्रतिस्थापन गर्न समेत मद्दत पुग्ने हुन्छ । नगरपालिकाका कूल घरधुरीहरू मध्ये ७८ प्रतिशत परिवारले वत्ती बाल्न बिजुली प्रयोग गरेका छन् भने बाँकी करिव २३ प्रतिशत परिवारमा बिजुलीको पहुँच नपुगेको अवस्था रहेको छ । बिजुलीको पहुँच नपुगेका परिवार मध्ये १३.५ प्रतिशतले मट्टितेल, २.७ प्रतिशतले सोलार र बाँकीले अन्य प्रकारको माध्यम

प्रयोग गरेका छन् । त्यसैगरी जम्मा ९,४३२ परिवार मध्ये करिव तीन चौथाई परिवारले खाना पकाउन दाउरा प्रयोग गर्ने गरेका छन् । खाना पकाउन एल.पी.ग्याँस प्रयोग गन परिवार १२.६ प्रतिशत रहेको छ भने गोवरग्याँस बाल्ने परिवार ११.१ प्रतिशत र गुईठाको प्रयोग गर्ने परिवार ०.३ प्रतिशत रहेको छ ।

५.३.२ समस्या तथा चूनौति

ग्रामीण पहाडी क्षेत्रमा विद्युतको पहुँच नहुनु, विद्युतका पोलहरु कमजोर तथा अव्यवस्थित हुनु, पुरानो तथा कम क्षमताको ट्रान्सफर्मरको कारणले विद्युत अवरुद्ध हुनु, विद्युतीय सञ्चार माध्यमहरु द्धारा गरिने कृयाकलाप हुन नसकिनु, बाढी पहिरो जस्ता प्राकृतिक जोखिमले विद्युत संरचनामा क्षती पुऱ्याउनु विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जाका समस्या रहको छ ।

५.३.३ सोच

"गुणस्तरीय विद्युत सेवाको पहुँच, समृद्ध विकासको आधार"

५.३.४ उद्देश्य

१. सत प्रतिशत विद्युत सेवा सुनिश्चित गरी वैकल्पिक उर्जाको विकाससँगै कृषि तथा औद्योगिक अभ्यासहरुलाई प्रविधिमैत्री तथा मितव्ययी बनाउनु ।
२. संघ तथा प्रदेश सरकारसँगको सहकार्यमा वितरण प्रणाली सुदृढीकरण गर्दै विद्युत् खपत बढाउने र खनिज इन्धन माथिको निर्भरता कम गर्नु ।

५.३.५ रणनीति

१. विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जालाई नगरपालिकाको आर्थिक समृद्धिको आधारका रुपमा विकास गर्ने ।
२. जलस्रोत र जलाधारहरूको समुचित विकास तथा संरक्षणमा निजी क्षेत्र र समुदायसँग अर्थपूर्ण साझेदारी गर्ने ।
३. जलविद्युत् उत्पादन र वितरण सुदृढिकरण गर्दै हरित र स्वच्छ ऊर्जा (विद्युत्) खपत बढाउने तथा खनिज इन्धन माथिको निर्भरता कमी गर्ने ।

५.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाइ	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
विद्युतमा पहुँच भएका जनसंख्या	प्रतिशत	९५	९६	९७	९८	१००
खाना पकाउन ऊर्जाको प्राथमिक स्रोतका रूपमा दाउरा प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	३०	३०	३०	२८	२७
खाना पकाउन र पानी तताउन एलपी ग्यास प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	६०	६०	५८	५७	५५
खाना पकाउन र पानी तताउन विद्युत प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	१०	१५	२०	२५	३०
विद्युतबाट चल्ने सवारी साधन	प्रतिशत	०.१	०.१	१	१	२

५.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा विद्युत तथा उर्जा उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहाय अनुसार रहेको छ ।

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	६९९१	६९९	६२९२	०	६९९१		०	०
२०८०/८१	७६९०	७६९	६९२१	०	७४४७	२४२	०	०
२०८१/८२	८४५९	८४६	७६१३	०	८४५९	०	०	०

५.३.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु. हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	विद्युतीकरण कार्यक्रम	सबै नगरबासिमा विद्युत सेवा पहुँच पुऱ्याउनु	सालवसाली	१७१४०	१५ वटा विद्युत पोल, ट्रान्समिटर विद्युत लाइन विस्तार हुनेछ।
२	वैकल्पिक तथा स्वच्छ उर्जा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	स्वच्छ तथा किफायती वैकल्पिक उर्जामा पहुँच वृद्धि गर्नु	सालबसाली	६०००	१२० वायोग्यास, ३०० सुधारिएको चुल्हो र १५० सोलार प्यानल जडान हुनेछन्

६.३.९ जोखिम पक्ष तथा अनूमान

जलवायु परिवर्तनको असर, वातावरणीय प्रभाव र जग्गा व्यवस्थापन लगायत स्थानीय सरोकारका विषयलाई सम्बोधन गर्न नसक्दा यसबाट अपेक्षित हासिल गर्न नसकिने अवस्था समेत रहेको छ। उपलब्ध प्रविधिको उपयोग, जग्गा प्राप्ती, बजेटको सुनिश्चिता, नदीजन्य निर्माण सामग्रीको सहज उपलब्धता, मानव संशाधन उपलब्ध भएमा र विपद तथा अन्य विवादका कारण आयोजनाका लागत बढ्न नगएमा उल्लिखित उपलब्धि हासिल हुनेछ। सो हुन नसकेमा योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त नहुने जोखिम रहन सक्छ।

५.४ सूचना तथा सञ्चार

५.४.१ पृष्ठभूमि

एक्काईसौं शताब्दीको भूमण्डलीकृत समाज सूचना र सञ्चारको युगमा छ। सूचना र सञ्चारको क्षेत्रमा आएको क्रान्तिलाई नेपालको शहरी क्षेत्रले लगभग आत्मसाथ गरिसकेको भए पनि ग्रामीण क्षेत्रमा टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, ईन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल र कुरियर सेवा विस्तार हुन बाँकी छ। नेपालको संविधानले जनताको सूचनाको हकलाई मौलिक हकको रुपमा परिभाषित गरेको छ। लमही नगरपालिका क्षेत्रमा आधुनिक संचार माध्यमको रुपमा ल्याण्डलाईन टेलिफोन, मोवाईल फोन र ईन्टरनेट सेवाको प्रयोग दिनप्रतिदिन वढिरहेको छ। नगरपालिकाका कुल ९,४३२ परिवार मध्ये ६,७५३ परिवारमा कम्तीमा कुनै एक सदस्यसंग मोवाईल फोन रहेको छ। ५,२८४ परिवारसंग रेडियो रहेको पनि देखिएको छ। त्यसैगरी २,२२३ परिवारमा टि. भि. तथा ४४५ परिवारमा कम्प्यूटर रहेको तथ्यांक रहेको छ।

५.४.२ समस्या तथा चूनौती

सञ्चार र प्रविधिका माध्यमहरूको पूर्णरुपले विकास गरी ग्रामीण जनतालाई सूचना र सञ्चारको दुनियाँमा प्रवेश गराउनु चुनौतिपूर्ण रहेको छ। गुणस्तरिय संचार सेवा पर्याप्त नहुनु, नगरपालिकाका सवै वडामा इन्टरनेट तथा टेलिफोनको सहज पहुँच हुन नसक्नु, सुचना तथा तथ्याङ्कलाई कम्पुटरकृत गर्ने परिपाटी विकास भइ नसक्नु, विषयगत क्षेत्र तथा उपक्षेत्रका सुचनाहरुलाई व्यवस्थापन गर्ने प्रणालीको विकास नभएको, सेवा ग्राहीलाई सुचना प्रविधिको पूर्ण ज्ञान नभएको, सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सुचना प्रविधिको प्रयोग पूर्ण रुपमा

हुन नसक्नु,सुचना तथा सञ्चार प्रविधिका समस्या हुन । इन्टरनेट सेवा प्रदायक संस्थाहरुको संख्या वृद्धि हुदै जादाँ सुचना प्रविधिको विकास र साइबर सुरक्षाको लागी पर्याप्त व्यवस्थाको कमि हुनु, सुचना संचार तथा प्रविधि विकास सम्बन्धी तालीम प्राप्त व्यक्तिको अभाव, परम्परागत हुलाक सेवालाई विविधिकरण गर्न नसकेको, सामाजिक संञ्जालको प्रयोग बढेसँगै यस्को दुरुपयोग बढ्दै जानु, सेवा प्रवाहको लागी बस्ती छरिएर रहनु, सूचना तथा संचार सम्बन्धी नीति नियम निर्माणमा प्रदेश र सङ्घीय सरकार क्रियाशील नहुनु, दुरसञ्चार सेवामा सबै नागरिकको पँहुच पुग्न नसकेको, विद्यालय, स्वास्थ्य चौकी, सार्वजनिक कार्यालय जस्ता ठाँउहरुमा फोन, नगरपालिका भित्र संचालित कार्यक्रमहरुलाई रेडियो, एफ .एम लगायत अन्य संचार माध्यमद्धारा प्रचार प्रसार गराउन जस्ता चुनौतीहरु छन् ।

५४.३ सोच

"सूचना तथा सञ्चार, प्रविधीमैत्री लमहीको विकासको आधार"

५.४.४ उद्देश्य

१. आमसञ्चार माध्यमलाई व्यावसायिक र जवाफदेही बनाउँदै नगरपालिकाभर पहुँच वृद्धि गर्नु ।
२. नगरवासिमा सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँचलाई सहज र सरल बनाउनु ।

५.४.५ रणनीति

१. नगरपालिकालाई प्रविधिमैत्री पालिकाको रुपमा विकास गर्ने ।
२. नगरपालिकाको आर्थिक गतिविधि र बोलपत्र आह्वानमा आधुनिक सञ्चार प्रविधि प्रयोग गरी सहज पार्दै लैजाने ।
३. लमही बजारलाई सूचना प्रविधि सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान र व्यावसायिक केन्द्र (साइबर सिटी) का रूपमा विकास गर्ने ।

५.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाइ	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
इन्टरनेट सेवा उपलब्ध घर परिवार	प्रतिशत	४०	४२	४५	५५	६५
नगरपालिकामा सञ्चालित सफ्टवेयर र सुचना व्यवस्थापन प्रणाली	संख्या	९	९	१०	१०	१०
इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध वडा कार्यालय, स्वास्थ्य संस्था र विद्यालय	प्रतिशत	९०	९५	१००	१००	१००

५.४.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा सूचना तथा सञ्चार उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	६९९१	२७९६	४१९५	०	६४२८	५६३	०	०
२०८०/८१	७६९०	३०७६	४६१४	०	७४४७	२४२	०	०
२०८१/८२	८४५९	३३८३	५०७५	०	८४५९	०	०	०

५.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमैत्रि शासन प्रवर्द्धन कार्यक्रम	विद्युतीय सुशासन प्रवर्द्धन गर्नु	सालबसाली	२३१४०	कार्यपालिका कार्यालय, ७ विषयगत शाखा/शाखा र ९ वडा कार्यालयमा विद्युतीय सुशासनको अभ्यास सुचारु हुनेछ।

५.४.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान

उपलब्ध प्रविधिको उपयोग, बजेटको सुनिश्चिता, दक्ष मानव संशाधन उपलब्ध भएमा र महामारी तथा अन्य अवस्था नभएमा उल्लिखित उपलब्धि हासिल हुनेछ। सो हुन नसकेमा योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त नहुने जोखिम रहन सक्नेछ।

परिच्छेद ६ : वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन

यस परिच्छेद अन्तर्गत वन तथा भूसंरक्षण, वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन र विपद् जोखिम व्यवस्थापन लगायतका उप-क्षेत्रहरुको पृष्ठभूमि, समस्या तथा चूनौति, लक्ष्य, रणनीति, नतिजा खाका, त्रिबर्षीय खर्च तथा स्रोत अनुमान, आयोजना तथा कार्यक्रम र पूर्वानुमान तथा जोखिम पक्षहरु समावेश गरिएको छ ।

६.१ वन, भुसरक्ष्ण तथा जैविक विविधता

६.१.१ पृष्ठभूमि

नगरपालिकाको कुल ३२६.६६ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफल मध्ये करिब १२८.७६ वर्ग किमि बन क्षेत्रले ओगटेको छ । करिब ४३ वटा सामुदायिक बन उपभोक्ता समिति रहेको यस नगरपालिकाको भू–क्षेत्र तराई र चुरेक्षेत्रहरु मिलेर बनेको छ । यस प्रकारको भूबनौटको फलस्वरुप यस क्षेत्रमा प्राकृतिक स्रोतको आधारमा ठूलो बिविधता पाईन्छ । नगर क्षेत्रमा बनजंगल प्रचुर मात्रमा उपलव्ध छ । विविध प्रकारका बनस्पती तथा बन्यजन्तु पाईने यी बनजंगलहरु घाँस, दाउरा र काठका मुख्य स्रोतहरु हुन । बनस्पतीका बिविध प्रजातिहरु यी बन जंगलमा पाईन्छन । साल, साज, सिसौ खयर, जामुन, रोईनी, धौति आदि विभिन्न प्रजातिका काठजन्य बनस्पती यस क्षेत्रका वनजंगलहरुमा प्रशस्तै पाईन्छन् । विभिन्न किसिमका गैह्र काष्ठ बन पैदावार, औषधिय जडिबुटी तथा फलफूल समेत यी जंगलमा भेटिन्छन् । प्राय : सबै वडाहरुलाई सामुदायिक वनहरुले छोएका छन् भने सरकारी वन तथा धार्मिक बनहरु पनि यस क्षेत्रमा रहेका छन् । करिब ८२२१ घरपरिवारहरु सामुदायिक वनहरुबाट लाभान्वित छन् ।

६.१.२ समस्या तथा चूनौति

वन, हरियाली र जैविक बिविधताको संरक्षण र दिगो व्यवस्थापनमा यथोचित ध्यान पुग्न सकेको छैन । वातवरणीय स्वच्छता, प्राकृतिक स्रोत र साधनको समुचित उपयोग र संरक्षण हुन सकेको छैन । शहरीकरण तथा अतिक्रमणका कारण बन क्षेत्रको संरक्षणमा चुनौति थपिएको छ । सामुदायिक बनहरूको संरक्षण र व्यावसायिक उपयोगका लागि कानुनी अड्चनहरू रहेको छ । जलवायु परिवर्तनका कारण केही कमजोर क्षेत्रमा पहिरो जस्ता प्राकृतिक प्रकोपको प्रतिकूल असर परेको छ ।

६.१.३ सोच

"बन, वन्यजन्तु, जलाधार तथा वातावरण संरक्षण, सम्बर्द्धन र दिगो विकास"

६.१.४ उद्देश्य

१. बन तथा जैविक विविधतालाई आम्दानीको दिगो स्रोतका रुपमा विकास गर्नु ।
२. जलाधार क्षेत्रको संरक्षण र दिगो उपयोग गर्दै जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी न्यूनीकरणका उपायहरु अवलम्बन गरी जीविकोपार्जनका अवसरहरु वृद्धि गर्नु ।
३. वातावरणीय स्वच्छता कायम राख्नु ।
४. प्राकृतिक बिपतबाट हुने जोखिम तथा क्षति न्यूनीकरणका लागि बिपत व्यवस्थापन योजना निर्माण गरि समुदायस्तरमा कार्यन्वयन गर्नु ।

६.१.५ रणनीति

१. बनलाई संरक्षणमुखी व्यवस्थापनबाट उत्पादनमुखी व्यवस्थापनमा रुपान्तरण गरी वन तथा जैविक विविधताको दिगो उपयोग गर्ने ।
२. सिमसार तथा जलाधारको संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्ने ।
३. वातावरणीय स्वच्छतालाई दिगो रुपमा व्यवस्थापन गर्न समुदायसँगको सहकार्यलाई जोड दिने ।

४. नगरपालिका स्तरीय बिपद व्यवस्थापनको योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने ।

६.१.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाइ	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
सामुदायिक बन	संख्या	४९	४९	४९	४९	४९
पार्क तथा उद्यान	संख्या	६	७	७	७	८
संरक्षित तालतलैया	संख्या	४	४	४	४	४
बृक्षरोपण गरिएको क्षेत्र	हेक्टर	२	३	४	५	६
नगरपालिका भित्रको बन क्षेत्र	हेक्टर	२३६७८	२३६७८	२३६७८	२३६७८	२३६७८
नदी नियन्त्रणका लागि गरिएको बाँध तथा स्परको लम्बाई	रनिङ्ग मिटर	५६०	७००	८६०	१०००	१२५०

६.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा वन तथा भूसंरक्षण उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	६९९१	२७९६	४१९५	०	६४२८	५६३	०	०
२०८०/८१	७६९०	३०७६	४६१४	०	७४४७	२४२	०	०
२०८१/८२	८४५९	३३८३	५०७५	०	३०००	५४५९	०	०

६.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	वोटानिकल पार्क निर्माण	वोटानिकल पार्क निर्माण भई लमही नगरपालिकाकाको छुटै किसिमको पहिचान स्थापित गर्नु	२०७९/८० देखि २०८०/८१	४५००	वोटानिकल पार्क निर्माण भई लमही नगरपालिकाकाको छुटै किसिमको पहिचान स्थापित गरिनेछ तथा वार्षिक १०००० पर्यटकको आगमन हुनेछ ।
२	बृक्षरोपण कार्यक्रम	सडकका दाँया वाँया बृक्षारोपण कार्यक्रम गरी हरियाली बिस्तथार गर्नु	सालबसाली	४५००	१५००० बिरुवा बृक्षारोपण गरी हरीयाली वातावरणमा सुधार आउनेछ ।
३	बन तथा हरियाली प्रवर्द्धन कार्यक्रम	हरियाली क्षेत्र विस्तार तथा बनको दिगो व्यवस्थापन गर्नु	सालबसाली	१४१४०	सामुदायिक बनमा सञ्चालन हुने आयआर्जन तथा जिविकोपार्जनका कार्यहरुमा २० प्रतिशतले वृद्धि हुनेछ ।

६.१.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान

सङ्घीय संरचना अनुसारको नीतिगत, कानूनी र संरचनागत व्यवस्था, समुदाय तथा सरोकारवालाको सहभागिता, यस क्षेत्रमा स्रोत साधनको लगानीमा प्राथमिकता प्राप्त भएमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने अनुमान गरिएको छ। जलवायु परिवर्तनको असर, कोभिड १९ लगायतका महामारी र अन्य विपद जोखिममा वृद्धि, स्रोतको अनियन्त्रित दोहन र उत्खनन तथा अनियन्त्रित निर्माण जस्ता जोखिम पक्षहरु रहेका छन् । उल्लिखित जोखिम पक्षको सम्बोधन नभएमा अपेक्षित नतिजा हासिल नहुन सक्छ।

६.२ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन

६.२.१ पृष्ठभूमि

नगरपालिकाले नगरक्षेत्रका प्रमुख बजार केन्द्रहरुबाट उत्पन्न हुने कुल १.५ टन फोहेरमैला संकलन तथा व्यवस्थापन गर्ने कार्यलाई अगाडि बढाएको छ। नगरपालिकामा व्यवस्थित रुपमा फोहर व्यववस्थापनका लागि ल्याडफिल्ड साइटको व्यवस्था नभएकोले अस्थाइ रुपमा व्यवस्थापन गरी आइएको छ। नगरपालिकाले प्राकृतिक स्रोत संरक्षण ऐन तर्जुमा, वातावरणीय अध्ययन कार्यविधि स्वीकृति गरी सो अनुसार नगरक्षेत्रमाा कार्यान्वयन हुने आयोजना तथा कार्यक्रममा वातावरणीय अध्ययन गरी सञ्चालन गर्दै आएको छ। यसैगरी प्राकृतिक स्रोत संरक्षण, प्लाष्टिक नियन्त्रण, फोहोर जलाउने कार्यलाई निरुत्साहन गरी प्रदूषण नियन्त्रण तथा वातावरण संरक्षणका प्रयासहरु अगाडि बढाएको छ।

६.२.२ समस्या तथा चुनौति

नगरक्षेत्र फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि संकलन, ढुवानी र सुरक्षित विसर्जनको उचित व्यवस्थापन गर्न सकिएको छैन । नगर क्षेत्रमा जथाभावी फोहोर फ्याक्ने, प्लाष्टिकको अत्याधिक प्रयोग गर्ने, ढल तथा प्रशोधन केन्दको व्यवस्था नहुँदा तरल फोहोरको उचित व्यवस्थापन नहुने, नगरक्षेत्र भित्र वायु, जल तथा ध्वनी प्रदूषण जस्ता वातावरणीय समस्याहरू वृद्धि भईरहेका छन् । नगरको प्रमुख समस्यामा फोहोर व्यवस्थापनका लागि ल्याण्डफिल्ड साइटको निर्माण तथा दोश्रो समस्याको रुपमा जल प्रदूषण रहेका छन् ।

६.२.३ सोच

"स्वच्छ, सन्तुलित र मनोरम पर्यावरण"

६.२.४ उद्देश्य

१. पर्यावरणीय स्वच्छता, सुन्दरता र वातावरणीय सरसफाइमा अभिवृद्धि गर्नु,
२. वातावरण अनुकूलित विकास, स्वच्छ उर्जा, प्रविधि तथा हरियाली अभिवृद्धि गर्नु ।

६.२.५ रणनीति

१. वातावरण अनुकूलित विकास, स्वच्छ उर्जा तथा प्रविधि र हरियाली अभिवृद्धि र बिस्तार गर्ने ।
२. नागरिक सचेतना तथा पूर्ण सरसफाईको माध्यमबाट दिगो स्वच्छता तथा सरसफाइ कायम गर्ने ।
३. सचेतना र व्यक्तिगत व्यवहार परिवर्तनको माध्यमबाट वातावरणीय स्वच्छता अभिवृद्धि गर्ने ।

६.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाइ	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
निर्माण र सुचारु ल्याण्डफिल्ड साइट	संख्या	१	१	१	१	१

सूचक	एकाइ	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
फोहोर संकलन साधन	संख्या	४	५	५	५	५
आधुनिक सरसफाइ सुविधा प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	४५	५५	६५	७५	८५
शौचालय प्रयोग गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	८५	८८	९०	९५	९८
स्रोतमा नै फोहर वर्गीकरण तथा व्यवस्थापन गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	८	१०	१५	२०	२०
ल्याण्डफिल साइटको क्षेत्रफल	रोपनी	१८	१८	१८	१८	१८

६.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा सूचना तथा सञ्चार उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)		
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार
२०७९/८०	६९९१	४८९४	२०९७	०	६४२८	५६३	०
२०८०/८१	७६९०	५३८३	२३०७	०	७४४७	२४२	०
२०८१/८२	८४५९	५९२१	२५३८	०	८४५९	०	०

६.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	दीसाजन्य लेदो फोहोर व्यवस्थापन प्रशोधन केन्द्र, वडा नं. ९	दीसाजन्य लेदो व्यवस्थापन गरी वातावरणमा स्वच्छता ल्याउनु	२०७९/०८० देखि २०८०/०८१ सम्म	५०००	१८००० जना प्रत्यक्ष रुपमा लाभाम्बित हुनेछन् ।
२	ल्याण्डफिल साइट मर्मत तथा सुधार कार्यक्रम	ल्याण्डफिल साइटको समुचित व्यवस्थापन गर्नु	सालबसाली	२५००	वातावरण संरक्षण र प्रदुषण न्यूनीकरण १८ प्रतिशतले वृद्धि हुनेछ ।
३	फोहोरमैला व्यवस्थापन कार्यक्रम	वातावरणीय स्वच्छता कायम गर्नु	सालबसाली	१५६४०	दैनिक २ टन फोहोर मैलाको वर्गीकरण, प्रशोधन, परिचालन व्यवस्थित हुनेछ।

६.२.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान

उपलब्ध प्रविधिको उपयोग, बजेटको सुनिश्चिता, दक्ष मानव संशाधन उपलब्ध भएमा र महामारी तथा अन्य अवस्था नभएमा उल्लिखित उपलब्धि हासिल हुनेछ। सो हुन नसकेमा योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त नहुने जोखिम रहन सक्नेछ ।

६.३ विपद जोखिम व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तन अनुकुलन

६.३.१ पृष्ठभूमि

संवैधानिक र प्रचतिल कानून बमोजिम नगरपालिकाले विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यहरु गर्दै आएको छ । यस सम्बन्धी कार्यलाई व्यवस्थित गर्न प्राकृतिक स्रोत तथा वातावरण संरक्षण ऐन

लगायत नीतिगत, कानूनी र प्रक्रियागत व्यवस्था गरेको छ । जलवायु परिवर्तनको कारणले हुन सक्ने जोखिम न्यूनीकरण गर्न जोखिमक्षेत्रको पहिचान, नक्शाङ्कन र रोकथाम, पूर्व तयारी तथा जोखिम व्यवस्थापन कार्यहरु सञ्चालन गरेको छ । जलवायु परिवर्तनको कारण जलसतह घट्दै गएको हुँदा सो समस्या समाधानको लागि पानीको पुर्नर्भरण पोखरी, भएका तालतलैया तथा सीमसार क्षेत्रको संरक्षण गर्ने नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिरहेको छ । बाढी तथा नदी कटान रोकथाम गर्न तटबन्धन कार्यलाई प्राथमिकता दिई सञ्चालन गरिदै आएको छ । त्यसैगरी वायोइन्जिनियरिङ प्रविधिको प्रयोग गरी पहिरो रोकथामका कामलाई पनि प्राथमिकतामा राखि विपद् व्यवस्थापनका काम गरी आएको छ । नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र संघ/संस्थासँग समन्वय र सहकार्य गरी नगरपालिकाले कोभिड १९ लगायतका महामारी नियन्त्रण, राहत, परीक्षण, उपचार तथा खोप कार्यक्रम सञ्चालनमा सहयोग र सहजीकरण समेत गरिरहेको छ । यस नगरपालिकामा विशेष गरी आगलागि, नदि कटान, डुवान, महामारी जस्ता प्रकोपका घटना भइरहने र सोको न्यूनीकरणका लागि समन्वयत्मक रुपमा कार्यक्रम संचालन हुने गरेको छ ।

६.३.२ समस्या तथा चूनौति

नगरक्षेत्रमा वर्षातको समयमा अर्जुनखोला क्षेत्रमा राप्ती नदी लगायतका नदीमा आउने बाढी तथा नदी कटानले गर्दा नगर तथा आसपासका क्षेत्रहरू डुवानमा पर्ने समस्या रहेको छ । यसैगरी नगरक्षेत्रको प्रमुख प्रकोपहरुमा बाढी, आगलागी, डुवान तथा हुरीवतास आदि रहेका छन् । बिशेष गरी बर्षायाममा नदीहरुमा पानीको बहाव बढ्न नगरबासीहरूले डुवानको समस्या भोग्दै आई रहेका छन् भने गर्मीयाममा हुरी बतास तथा आगलागिको समस्या हुने गरेको छ । यस्ता प्रकोप तथा यसबाट हुने बिपद्वाट कसरी बाँच्न र बचाउन सकिन्छ भन्ने जानकारी नगरबासीहरू नहुनु अर्को समस्याको रुपमा रहेको छ ।

६.३.३ सोच

"प्रकोप व्यवस्थापनमा सक्षम, सुरक्षित र उत्थानशील नगरपालिका"

६.३.४ उद्देश्य

१. प्राकृतिक र गैर प्राकृतिक विपद्बाट हुनसक्ने मानवीय, आर्थिक, सामाजिक क्षति-नोक्सानीको न्यूनीकरण गर्नु ।
२. विपद् पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्यलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउनु ।
३. स्थानीय परिवेश सुहाउँदो जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका उपाय तथा अभ्यासको प्रवर्द्धन गर्नु ।

६.३.५ रणनीति

१. प्रकोप नक्सांकन, जोखिम आँकलन तथा पूर्व तयारी गर्ने ।
२. जलवायु परिवर्तन अनुकूलनलाई बिपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनसँग एकीकृत गरी स्थानीय विकास प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण गर्ने ।
३. नगरपालिकामा बिपद् तथा जलवायुजन्य जोखिम न्यूनीकरण तथा बिपद् व्यवस्थापनका लागि संस्थागत व्यवस्था एवम् समुदाय र सरोकारवालासँग साझेदारी तथा सहकार्य अभिवृद्धि गर्ने ।

६.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाइ	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
विपद्बाट भएको मानवीय क्षति (विगत ३ वर्षको) घाइते समेत	संख्या	२	२	२	२	०
तालिम प्राप्त स्थानीय खोज, उद्दार र प्राथमिक उपचार कार्यकर्ता	संख्या	२४	४८	७३	९६	१२०
विपद्बाट वार्षिक क्षती (जग्गा, बाली नाली, संरचना, पशु र अन्य सम्पत्ती)	रु. करोड	३	२	१	०.५	.२५
नगर आपतकालिन संचालन केन्द्र	संख्या	१	१	१	१	१
सुरक्षित खुल्ला स्थान र आपत्कालीन सामुहिक आश्रयस्थल	संख्या	१	१	१	१	१
विपद् व्यवस्थापन कोष रकम	रु. हजार	१६०००	१६०००	२००००	२००००	२००००
कोभिड १९ विरुद्धको दुई मात्रा खोप प्राप्त गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	९५	९९	१००	१००	१००

६.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा बिपद जोखिम व्यवस्थापन उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)		
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार
२०७९/८०	६९९१	५२४३	१७४८	०	२०१३	०	४९७८
२०८०/८१	७६९०	५७६७	१९२२	०	५९४७	०	१७४२
२०८१/८२	८४५९	६३४४	२११५	०	५०००	१६२९	१८२९

६.३.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.स	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	विपद् जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन कार्यक्रम	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र उत्थानशीलता अभिवृद्धि गर्नु	सालबसाली	२३१४०	विपदबाट हुने क्षतिमा वार्षिक २० प्रतिशत कमी आउनेछ ।

६.३.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

सङ्घीय संरचना अनुसारको नीतिगत, कानूनी र संरचनागत व्यवस्था, कर्मचारीको पदपूर्ती, समुदाय तथा सरोकारवालाको सहभागिता, उपकरण र श्रोत साधनको लगानी भएमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने अनुमान गरिएको छ । जलवायु परिवर्तनको असर, विभिन्न समयमा आउने महामारी र अन्य बिपद जोखिममा वृद्धि, स्रोतको अनियन्त्रित दोहन र उत्खनन तथा अनियन्त्रित निर्माण जस्ता जोखिम पक्षहरु रहेका छन् ।

परिच्छेद ७ : संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र

यस क्षेत्रमा नीति, कानून, न्याय तथा सुशासन, मानज संशाधन तथा क्षमता विकास, स्रोत सुदृढीकरण तथा परिचालन, तथ्याङ्क तथा योजना व्यवस्थापन जस्ता उप-क्षेत्रहरुको पृष्ठभूमि, समस्या तथा चूनौति, लक्ष्य, रणनीति, नतिजा खाका, त्रिबर्षीय खर्च तथा स्रोत अनुमान, आयोजना तथा कार्यक्रम र पूर्वानुमान तथा जोखिम पक्षहरु समावेश गरिएको छ ।

७.१ नीति, कानून, न्याय तथा सुशासन

७.१.१ पृष्ठभूमि

लमही नगरपालिकाको शासकिय संरचना क्रमिक रुपमा व्यवस्थित हुदै गईरहेका अवस्था छ । नगरपालिकाले संवैधानिक रुपमा एकल अधिकार भित्र रहेका क्षेत्रहरुलाई सम्वोधन गर्ने गरी ४ वटा विषयमा नीति, १३ वटा विषयमा ऐन, ३ वटा विषयमा नियम/विनियम, २६ वटा कार्यविधी ६ वटा निर्देशिका र मार्गदर्शन तयार पारेको छ । नगरपालिका मातहत १६ वटा नीतिगत समितिहरु क्रियाशिल छन् । जवाफदेहिता तथा पारदर्शितालाई कार्यान्वयन गर्न नगरपालिकाले बार्षिक रुपमा १० वटा नागरिक वडा पत्र अध्यावधिक गरी कार्यालय परिसरमा प्रदर्शन गरेको छ भने बार्षिक २ पटक सार्वजनिक सुनुवाई र दुई पटक सामाजिक परीक्षण हुने गरेको छ । नगरपालिकाको वार्षिक योजनामा आर्थिक विकास तथा आयमुलक क्षेत्रमा लगानी अनुपात ३.३६ प्रतिशत, कुल आयोजना मध्ये टोल विकास संस्थाबाट कार्यान्वयन भएका आयोजनाको अनुपात ६० प्रतिशत, १० प्रतिशत उपभोक्ता समितिबाट तथा ३० प्रतिशत ठेक्का प्रक्रिया बाट, समयमा सम्पन्न आयोजनाको अनुपात ८५ प्रतिशत रहेको छ । अर्को तर्फ हाल २०६ जना कर्मचारी नगरपालिकामा कार्यरत छन भने ती मध्ये १ जना विषय विज्ञ कानून सल्लाहकार कर्मचारी छन् । नगरपालिकाले आवश्यकता अनुसार व्यवस्थापिकाको हैसियतमा कानुन तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने अवसर उपलब्ध रहेको छ ।

७.१.२ समस्या तथा चूनौति

नगरपालिकाले गरेका काम कारवाहीको पारदर्शिता, जवाफदेहिता तथा उत्तरदायित्व अभिबृद्धि गर्न सार्वजनिक सुनुवाई तथा परीक्षण हुने गरेको भएपनि सेवा प्रवाहमा त्यस्को प्रभाव कम देखिनु, नगरपालिकामा विकास कार्य तथा सेवा प्रवाहको सुपरिवेक्षण, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने प्रभावकारी संयन्त्र नहुनु, व्यवस्थित र प्रभावकारी सुचना प्रणाली नहुनु, जवाफदेहिता तथा पारदर्शितासँग जोडिएका समस्या हुन् ।

७.१.३ सोच

"पारदर्शी, प्रविधिमैत्री, जवाफदेही, परिणाममुखी, नागरिकमैत्री शहररी शासन, सेवा प्रवाह र विकास"

७.१.४ उद्देश्य

१. शहरी शासन, विकास नीति तथा कार्य प्रणालीलाई सरल, स्पष्ट र पारदर्शी बनाउनु ।
२. नगरपालिकाको संगठन क्षमता, मानव संशाधन, कार्य दक्षतामा अभिवृद्धि गर्नु ।

७.१.५ रणनीति

१. स्थानीय शासन प्रणाली तथा नीति, कानून, निर्णय, कार्यसम्पादन र सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, जवाफदेही र प्रभावकारी बनाउने ।
२. नगरपालिकाको नीति, कानून तथा निर्णय प्रक्रियामा लक्षित समुदाय र आम नागरिकको संलग्नता र अपनत्व वृद्धि गर्ने ।

७.१.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना र कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नीति, कानून तथा सुशासन उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहाय अनुसार रहेको छ:

सूचक	एकाइ	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
स्वीकृत नीति, कानून र कार्यविधि	विषय	५६	५८	७९	९९	११७
▪ नीति	विषय	३	३	५	८	१०
▪ नियमावली	विषय	३	३	५	८	१०
▪ ऐन	विषय	१३	१५	१८	२०	२२
▪ नियम तथा विनियम	विषय	३	३	६	८	१०
▪ कार्यविधि	विषय	२६	२६	३०	३५	४०
▪ मापदण्ड	विषय	२	२	५	८	१०
▪ निर्देशिका	विषय	६	६	१०	१२	१५
क्रियाशिल नीतिगत समिति र संयन्त्र	संख्या	१६	१६	२०	२२	२५

७.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा नीति, कानून तथा सुशासन उपक्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	६९९१	५२४३	१७४८	०	२०१३	०	४९७८	०
२०८०/८१	७६९०	५७६७	१९२२	०	५९४७	०	१७४२	०
२०८१/८२	८४५९	६३४४	२११५	०	५०००	१६२९	१८२९	०

७.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१.	नीति, कानुन, न्याय तथा सुशासन प्रवर्द्धन कार्यक्रम	शहरी शासन, सेवा प्रवाह तथा विकास नीति र कार्य सञ्चालन प्रणाली एवम् प्रक्रिया सरल, स्पष्ट र पारदर्शी बनाउनु	सालबसाली	२३१४०	नीति, कानून तथा कार्यविधि परिपालनामा ४० प्रतिशतले वृद्धि हुनेछ।

७.१.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान

संविधान, सङ्घीय , प्रदेश र स्थानीय नीति र कानून बमोजिम शासन सञ्चालन, सेवा प्रवाह र विकास कार्य सम्पादन हुन सकेमा अपेक्षित नतिजा प्राप्त हुनेछ। उपरोक्त व्यवस्था हुन नसकेमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुन नसक्ने जोखिम रहेको छ।

७.२ संगठन, मानव संशाधन र सेवा प्रवाह

७.२.१ पृष्ठभूमि

लमही नगरपालिकाको मुख्य कार्यालय आफनै भवनमा सञ्चालनमा रहेको छ। लिफ्ट सहितको सुविधा सम्पन्न आधुनिक प्रविधियुक्त तरिकाले बि.स. २०७६ सालमा निर्माण भएको यस भवनबाट नगरपालिकाका सेवाहरु सहज र सरल रुपमा संचालन हुदै आएको छ। यसका अतिरिक्त नगरका ९ वटा वडा कार्यालय आफ्नै भवनमा सञ्चालन भई सेवा प्रवाहलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउने प्रयास भइरहेको छ। एकीकृत सेवा सहितको नगर कार्यपालिका, सबै वडाको केन्द्रमा आधारभूत सुविधासहित वडा कार्यालय, स्वास्थ्य संस्थाबाट सेवा प्रवाह भइरहेको र उपरोक्त कार्यालयको स्तरोन्नतिका लागि प्रयास भइरहेको छ। नगरपालिकाको कार्यसम्पादनमा सहजताका लागि कम्प्युटर र सफ्टवेयर प्रणालीहरू स्थापना गरी वडामा समेत प्रयोगमा ल्याइएको छ। नगरपालिकाको कार्यलाई व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन गर्न संगठन तथा व्यवस्थापन सर्भेक्षण स्वीकृत गरी सो बमोजिमको शाखाहरूको व्यवस्था, विद्यमान कर्मचारीहरूको मिलान तथा थप कर्मचारी प्राप्ति गर्ने प्रक्रिया कार्यान्वयनमा रहेको छ। सङ्घीय संरचना अनुसार कर्मचारीको समायोजन प्रक्रियासँगै हाल नगरपालिकामा विषय क्षेत्रगत समेत जम्मा २०६ कर्मचारी मध्ये स्थायी ६४ जना तथा करारमा १४२ कर्मचारी कार्यरत रहेका छन्।

७.२.२ समस्या तथा चूनौति

संस्थागत संरचना, मानव संशाधन विकास योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिमा निरन्तर सुधार आएपनि अझ प्रभावकारी बनाउनुपर्ने पक्षहरु प्रसस्तै देखिन्छन। नगरपालिकाको सेवा प्रवाहमा समेत थप प्रभावकारी बनाउने क्षेत्रहरु रहेका छन्। जनशक्तिको परिचालन तथा नगरको सेवा र सुविधा गुणस्तरीय र कार्य सम्पादन नतिजामुखी मार्गमा भएता पनी उत्कृष्ठ सेवा प्रभावका लागि थप योजना आवश्यक देखिन्छ। नगरपालिका तथा वडा कार्यालयहरुबाट समेत सेवा प्रवाहका दृष्टिले जनमैत्री बनाउन, कर्मचारीको दक्षता तथा विषय विज्ञ कर्मचारी परिचालन गर्नु, जनप्रतिनिधिमा पर्याप्त कानूनी तथा प्राविधिक आदान प्रदान गर्ने कुरामा थप सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु देखिएका छन्। नगरपालिकाले योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा परिवर्तित राजनीतिक संरचनालाई पूर्ण रुपमा आत्मसाथ गर्न कर्मचारी प्रशासन र जनप्रतिनिधि बीचको बुझाईमा एकरुपता हुन नसक्नु संगठन तथा मानव संशाधनसँग सम्बन्धित समस्या प्रमुख समस्याको रुपमा रहेका छन्।

७.२.३ सोच

"सांगठनिक पुनसंरचना, दक्ष मानव संशाधन र कार्यसम्पादन तथा सेवा प्रवाहमा प्रभावकारिता"

७.२.४ उद्देश्य

१. प्रशासनिक संरचनालाई प्रविधिमैत्री, पारदर्शी र मितव्ययी वनाउनु।
२. निर्वाचित जनप्रतिनिधि, कर्मचारी तथा नागरिक समाजको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु।

७.२.५ रणनीति

१. स्थानीय सेवा प्रवाहलाई सरल, सहज, सूचना प्रविधिमा आधारित र सेवाग्राहीमैत्री बनाउने।
२. नगर कार्यपालिका कार्यालय तथा वडा कार्यालयको संगठन क्षमता सुदृढीकरण गर्ने।
३. प्रशासनिक संयन्त्र तथा कार्यविधि निर्माण गरी सेवा प्रवाह तथा कार्य सम्पादनलाई व्यवस्थित, पारदर्शी र जवाफदेही बनाउने।
४. "स्मार्ट कर्मचारी प्रशासन र सेवा प्रवाह"को लागि संरचनात्मक व्यवस्था र जनप्रतिनिधि र कर्मचारीको क्षमता वृद्धी गर्ने।

७.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार संगठन, मानव संशाधन र सेवा प्रवाह उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहाय अनुसार रहेको छ :

सूचक	एकाइ	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२
नगरपालिकामा कार्यरत मानव संशाधन	संख्या	२०६	२४८	२५८	२७८	३००
नगरपालिकामा कार्यरत प्राविधिक जनशक्ति	संख्या	२२	२८	३२	३५	४५
नगर र वडा तहमामा जवाफदेही, समावेशी र सहभागितामूलक निर्णय अभ्यास गर्ने संरचना	संख्या	२	३	४	४	४
मासिक रूपमा वडाको आम्दानी र खर्च सार्वजनिक गर्ने वडा	प्रतिशत	०	२५	१००	१००	१००
संस्थागत स्वमूल्याङ्कन स्कोर	प्रतिशत	८१.७५	८५	८८	९०	९०

७.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा संगठन, क्षमता विकास र सेवा प्रवाह उपक्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	३६००३४	३५२८३३	७२०१	०	१२८५५४	२३१४८०	०	०
२०८०/८१	३८०६३७	३७३०२४	७६१३	०	१४८९४७	२३१६९०	०	०
२०८१/८२	३८४८६७	३७७१७०	७६९७	०	१७१७७४	२१३०९३	०	०

७.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम /आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	संगठन, मानव संसाधन तथा क्षमता विकास कार्यक्रम	सेवा प्रवाह सुचारु तथा प्रभावकारी बनाउनु	सालवसाली	११२५५३८	सवै शाखाको संगठन संरचना दरवन्दी कार्य विवरण तयार भई कर्मचारीको पदपुर्ति तथा क्षमता विकास हुनेछ।

७.२.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान

संविधान, सङ्घीय , प्रदेश र स्थानीय नीति र कानून बमोजिम संगठन, दक्ष मानव संशाधन, सीप र दक्षतामा अभिबृद्धि भएमा अपेक्षित नतिजा हुनेछ। उपरोक्त व्यवस्था हुन नसकेमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुन नसक्ने जोखिम रहेकोछ।

७.३ राजस्व तथा स्रोत परिचालन

७.३.१ पृष्ठभूमि

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा तथा राजस्व परामर्श समितिको अध्ययन र सिफारिसका आधारमा कर तथा गैरकरको दर निर्धारण गरी आन्तरिक आय संकलन गरिएको छ। नगरपालिकाको वित्तीय स्रोत बढ्दै गएको र

संस्थागत सबलीकरण र क्षमता विकासमा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा विकास साझेदारहरूको सहयोग पनि क्रमशः बढ्दै गएको छ। हाल नगरपालिकाले कुल राजस्व ५५ करोड परिचालन गरेको र सो मध्ये आन्तरिक राजस्व ३५ करोड रहेको छ।

७.३.२ समस्या तथा चूनौति

नगरपालिकाको राजस्व संकलनको सम्भावना प्रचुरमात्रामा रहेता पनि आवश्यक सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी राजस्व संकलन व्यवस्था, कार्यविधि तथा मापदण्ड, कर्मचारीको अभाव जस्ता कारणले गर्दा न्यून राजस्व संकलन भइरहेको छ। विषय क्षेत्रगत रूपमा बजेट विनियोजन सन्तुलित नभई पूर्वाधार क्षेत्रमा अधिक हुने गरेको र रोजगार, उत्पादनमूलक, सामाजिक क्षेत्र तथा आयमूलक आयोजना तथा कार्यक्रममा लगानी अपेक्षाकृत रुपमा कमजोर रहेको छ।

७.३.३ सोच

"प्रभावकारी राजस्व तथा श्रोत परिचालन र समृद्ध लमही"

७.३.४ उद्देश्य

१. आन्तरिक राजश्व तथा सोत परिचालनलाई वैज्ञानिक र सूचना प्रविधिमैत्री बनाउनु।
२. आन्तरिक तथा वाह्य स्रोत परिचालन प्रणालीलाई व्यवस्थित बनाउनु।
३. दिगो र फराकिलो वित्तय स्रोत व्यवस्थापनका लागि नीतिगत आधार तयार गर्नु।

७.३.५ रणनीति

१. आन्तरिक राजश्व प्रणालीलाई पारदर्शी र सुदृढीकरण गर्दै सार्वजनिक, नीजि तथा स्थानीय समुदायको सहभागितामुलक प्रकृयाबाट स्रोत परिचालनको मोडालिटी बनाउने।
२. करदातामैत्री शिक्षा तथा अभिमुखिकरण मार्फत सकारात्मक सन्देश प्रवाह गर्ने।
३. सङ्घीय र प्रदेश सरकारसँग वृहत आयोजना सञ्चालनको लागि नेपाल सरकार र विकास साझेदारसँग अनुरोध तथा पैरवी गर्ने।
४. नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने समपुरक तथा विशेष अनुदानको वृद्धिका लागि आवश्यक पहल गर्ने।
५. गैसस तथा विकास साझेदारसँग थप साझेदारी र सहकार्य गर्ने।
६. निजी क्षेत्रको लगानी र साझेदारी अभिवृद्धि गर्ने।
७. उत्पादनमूलक तथा आयमूलक आयोजनाको लागि आन्तरिक ऋण परिचालन गर्ने।

७.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार राजस्व तथा स्रोत परिचालन उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहाय अनुसार रहेको छ :

सूचक	एकाइ	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
बार्षिक आन्तरिक आय रकम	रु.लाखमा	८४१५४	८८५५५	९०९५०	९५२५०	९९९५०
कुल बार्षिक बजेट	रु.लाखमा	११६२५०	३२४३५०	४३५०५०	६२५०६०	७५७०७०
बेरुजु रकम	लाखमा	१२	१६	२०	२५	३५
मासिक रूपमा वडाको आम्दानी र खर्च सार्वजनिक गर्ने वडाहरू	प्रतिशत	०	१००	१००	१००	१००

७.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा तयार राजस्व तथा स्रोत परिचालन उपक्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहाय अनुसार रहेको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	३४९५	३३२१	१७५	०	३४९५	०	०	०
२०८०/८१	३८४५	३६५३	१९२	०	३८४५	०	०	०
२०८१/८२	४२२९	४०१८	२११	०	४२२९	०	०	०

७.३.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको राजस्व तथा स्रोत परिचालन उपक्षेत्रको संक्षिप्त विवरण देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.स	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	राजश्व तथा स्रोत परिचालन कार्यक्रम	राजश्व सुधार तथा स्रोत परिचालनलाई व्यवस्थित बनाउनु	सालबसाली	११५७०	आन्तरिक रुपमा लमही नगरपालिकाको राजश्व १५ प्रतिशतले बृद्धि हुनेछ।

७.३.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान

संविधान, सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय नीति र कानून बमोजिम तिनै तहका सरकार, गैसस, समुदाय, सहकारी र नीजि क्षेत्र बीचको समन्वय, स्रोत साधन, प्रविधि र दक्ष मानव संशाधन परिचालन भएमा अपेक्षित नतिजा हुनेछ। उपरोक्त व्यवस्था नहुँदा अपेक्षित नतिजा हासिल नहुने जोखिम रहन्छ।

७.४ तथ्याङ्क, योजना तथा विकास व्यवस्थापन

७.४.१ पृष्ठभूमि

लमही नगरपालिकाको विकासलाई दिगो, समावेशी तथा उत्थानशील बनाउने मुख्य लक्ष्यकासाथ नगरपालिकाको समष्टिगत विकासलाई मार्गदर्शन गर्न आवधिक योजना तर्जुमा गरी सोको आधारमा आयोजना वैंक तयार गर्ने र मध्यमकालीन खर्च संरचना मार्फत प्राथमिकता क्षेत्र तथा आयोजना र कार्यक्रममा स्रोत सुनिश्चित गर्ने र मध्यमकालीन खर्च संरचना अनुसार बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन र नतिजामुखी विकास पद्धति कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। नगरसभाबाट न्यायिक समिति, विधायन समिति, लेखा समिति र कार्यपालिकाबाट योजना तर्जुमा, शिक्षा, स्थानीय विपद् व्यवस्थापन लगायत विषयगत समिति गठन भई तत्सम्बन्धी विषयमा क्रियाशील उन्मुख छन्। साथै सेवाग्राही तथा लक्षित समुदाय र नागरिक समाजको समेत सहभागितामा सहभागितामूलक योजना तर्जुमाको अभ्यास गरी नगरसभाबाट स्वीकृत नीति तथा बजेट र कार्यक्रमलाई बजेट पुस्तिका, वेवसाइट र सूचना पाटीमार्फत् सार्वजनिक गर्ने अभ्यास भइरहेको छ।

७.४.२ समस्या तथा चूनौति

योजना तथा बजेट तर्जुमा, वित्तीय व्यवस्थापन, लेखा परीक्षण र निर्णय प्रक्रियामा समावेशीता, सहभागिता र पारदर्शितामा सुधार गर्नुपर्ने प्रर्याप्त स्थान छन्। शासन सञ्चालन, योजनाबद्ध विकास तथा मापदण्ड अनुसार सेवा तथा सुविधा प्रवाह गर्न आवश्यक स्रोत परिचालन र दक्षतामा कमी रहेको छ। नगरपालिकाको दीर्घकालीन

सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, प्राथमिकता तथा रणनीति सहित आवधिक योजना, नगरपालिकाको विकासको अग्रणी क्षेत्रहरूको गुरुयोजना तर्जुमा हुन सकेको छैन । सेवा प्रवाह र कार्यसम्पादनमा अन्तर सरकार, निजीक्षेत्र, गैसस र समुदायमा आधारित संस्थासँग संयन्त्रको विकास गरी प्रभावकारी समन्वय, सहकार्य र साझेदारी हुन सकेको छैन । प्रचुर सम्भावनाका बाबजुद निजीक्षेत्र र गैर सरकारी क्षेत्रसँगको साझेदारीलाई अपेक्षाकृत परिचालन गर्न सकिएको छैन ।

७.४.३ सोच

"प्रमाण तथा नतिजामा आधारित विकास प्रशासन"

७.४.४ उद्देश्य

१. योजना तथा विकास प्रक्रियालाई तथ्यमा आधारित, समावेशी, सहभागितामूलक, व्यवस्थित तथा नतिजामूलक बनाउनु ।
२. प्रभावकारी, सहभागितामूलक तथा दिगो योजना बनाइ व्यवस्थापन गर्नु ।

७.४.५ रणनीति

१. योजना व्यवस्थापन प्रक्रियालाई सरल, नागरिकमैत्री र पारदर्शी बनाउने ।
२. योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन प्रणालीलाई सूचनामा आधारित, सहभागितामूलक र नतिजामूलक बनाउने ।
३. गैसस, निजी क्षेत्र, समुदायमा आधारित संस्थासँग समन्वय र साझेदारीमा अभिवृद्धि गर्ने ।
४. समावेशी तथा सहभागीतामुलक योजना तर्जुमा प्रक्रिया, सामाजिक उत्तरदायित्वका विधिहरुको कार्यान्वयनलाई संस्थागत गर्ने ।

७.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार योजना तथा विकास व्यवस्थापन उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार रहेको छ :

सूचक	एकाइ	०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
तर्जुमा भएका दीर्घकालीन, मध्यमकालीन रणनीतिक तथा गुरुयोजना	विषय	४	५	७	८	९
नगरपालिकामा क्रियाशिल र साझेदार गैसस, सहयोगी र नागरिक समाज संस्था	संख्या	२०	२५	२५	२५	२५
सबै तहमा जवाफदेही, सहभागितामूलक र प्रतिनिधिमूलक निर्णयको अभ्यास	प्रतिशत	२५	३०	३५	४०	४५
समयमा सम्पन्न आयोजना तथा कार्यक्रम	प्रतिशत	८०	८५	८५	९०	९०

७.४.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सिमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा योजना तथा विकास व्यवस्थापन उपक्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिबर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	१३९८२	१२५८४	१३९८	०	१३९८२	०	०	०

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०८०/८१	१५३७९	१३८४१	१५३८	०	१५३७९	०	०	०
२०८१/८२	१६९१७	१५२२६	१६९२	०	१६९१७	०	०	०

७.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको योजना तथा विकास व्यवस्थापन उपक्षेत्रको संक्षिप्त विवरण देहायअन'सार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१.	तथ्याङ्क तथा योजना व्यवस्थापन कार्यक्रम	योजना व्यवस्थापनलाई तथ्यमा आधारित सुचना प्रविधि मैत्री नतिजामूलक तथा प्रभावकारी बनाउनु	सालवसाली	४६२७८	आवधिक योजना निर्माण र सोको आधारमा विषय क्षेत्रगत गुरुयोजना, आयोजना बैंक मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा हुने र सो बमोजिम वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा हुनेछ ।

७.४.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान

संविधान, सङ्घीय , प्रदेश र स्थानीय नीति र कानून बमोजिम तिनै तहका सरकारका निकायहरु र गैसस, समुदाय, सहकारी र निजीक्षेत्र बीचको समन्वय, स्रोत साधन, प्रविधि र दक्ष मानव संशाधन सहज उपलब्ध भएमा अपेक्षित नतिजा हुनेछ । उपरोक्त व्यवस्था हुन नसकेको अवस्थामा अपेक्षित नतिजा हासिल हुन नसक्ने जोखिम रहन्छ ।

अनुसूची १ : मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा सम्बन्धी कार्यदल

क्र.सं.	समितिका पदाधिकारी	जिम्मेवारी
१.	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	- संयोजक
२.	प्रमुख, प्रशासन शाखा	- सदस्य
३.	प्रमुख, स्वास्थ्य शाखा	- सदस्य
४.	प्रमुख, आर्थिक विकास शाखा	- सदस्य
५.	प्रमुख, सामाजिक विकास शाखा,	- सदस्य
६.	प्रमुख, प्रशासन शाखा,	- सदस्य
७.	प्रमुख, सहरी विकास, पर्यटन तथा वातावरण शाखा	- सदस्य
८.	प्रमुख, पूर्वाधार विकास शाखा	- सदस्य
९.	प्रमुख, योजना तथा अनुगमन शाखा	- सदस्य सचिव

अनुसूची २ : मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा आगामी आर्थिक वर्षको बजेट तर्जुमा सम्बन्धी मार्गदर्शन

पृष्ठभुमि

समस्या र चुनौतिको चाङ बोकेर शुरु गरेको संङ्घीय शासन व्यवस्थाको यात्रामा अन्तर सरकार, नीजि क्षेत्र, सहकारी र समुदाय तथा नागरिक बीचको समन्वय, साझेदारी र सहकार्यको लहरले अवसरका ढोकाहरु खुल्दै गएको छ । यसबाट शासन सञ्चालन, सेवा प्रवाह र गुणस्तरीय विकास उपलब्धि हासिल गर्ने गति तिब्र बनाउँदै नागरिकका परिवर्तनको फराकिलो चाहाना सम्बोधन गर्ने वातावरण सिर्जना भएको छ । नागरिकको जीवनस्तरमा गुणस्तरीय परिवर्तन ल्याउन उनीहरुको घरदैलोमा विकासको मार्ग कोर्न आवश्यक छ । संङ्घीय संरचनामा आधारित संवैधानिक, नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्था अनुसार नागरिकको घरदैलोको सरकारको रुपमा स्थानीय सरकारहरुले स्थानीय धरातलिय विशिष्टता तथा नागरिकको वास्तविक आवश्यकता र चाहाना प्रतिबिम्बित हुने गरी आफ्ना प्रयासहरु अगाढी बढाउनु पर्दछ । यसका लागि स्थानीय सरकारले हालको राजनीतिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक र प्राविधिक परिस्थितिले सिर्जना गरेको अवसरहरुको पूर्ण सदुपयोग हुने गरी योजना तथा बजेट तर्जुमालाई योजनाबद्ध, व्यवस्थित र नतिजामूलक बनाउन आवश्यक देखिन्छ ।

उपरोक्त सन्दर्भलाई ह्रदयङगम गरी सरोकारवाला पक्ष समेतको सहभागितामा सहभागितामूलक तथा समावेशी विकासको अवधारणा बमोजिम योजना तथा बजेट तर्जुमा प्रक्रिया अबलम्बन गर्नु पर्दछ । यस प्रकार योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्दा आवधिक, विषयगत रणनीतिक/गुरुयोजनाले दिशानिर्देश गरे बमोजिमको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र प्राथमिकताको आधारमा गर्नुपर्नेछ । स्थानीय सरकारको योजना स्थानीय समस्याको सम्बोधन गर्ने, जनताको मनोभावना बुझ्न सक्ने र चाहाना सम्बोधन गर्ने खालको हुनुपर्छ । योजनाले उपलब्ध हुने सक्ने संभाव्य श्रोत साधन परिचालन गरी अनुमानित र विनियोजन बजेटको विचमा रहने खाडलको पूर्तिलाई सुनिश्चित गर्न सक्नु पर्दछ । यस अवस्थामा आम नागरिकले संङ्घीय लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्थाले सिर्जना गरेको परिवर्तनको प्रत्यक्ष अनुभुति गर्ने तथा कार्यान्वयन योग्य आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट तथा सोको लागि बजेट विनियोजन गर्नु जरुरी देखिन्छ ।

यसका साथै अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा (२१) को उपदफा (३) बमोजिम नगर कार्यपालिकाले प्रत्येक वर्षको असार १० गते भित्र आगामी आर्थिक वर्षको राजस्व र व्ययको अनुमान सम्बन्धित स्थानीय सभामा पेश गर्नु पर्ने व्यवस्था गरेको छ । यसै गरी उपदफा (५) ले राजस्व र व्यवको अनुमान नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड अनुसार हुनपर्ने व्यवस्था गरेको छ । तसर्थ नेपाल सरकारबाट स्वीकृत आय र व्ययका शीर्षकहरुको वर्गीकरण र एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४ अनुसार बजेट तर्जुमा गर्न अधिकतम प्रयास गर्ने समेत यस मार्गदर्शनको उद्देश्य रहेको छ । बजेट तर्जुमा गर्दा प्रचलित आय र व्ययका शीर्षकहरुको वर्गीकरणको सिद्धान्तको राम्रोसँग जानकारी हुनु आवश्यक पर्दछ । यस प्रकार खर्च वर्गीकरणका सिद्धान्त बमोजिम बजेट तर्जुमा गर्न सकिएमा बजेट कार्यान्वयन गर्दा रकमान्तर गर्नुपर्ने वा कार्यक्रम संशोधन गर्नु पर्ने अवस्था आउँदैन ।

यस प्रकार व्यवस्थित, प्रभावकारी र नतिजामूलक रुपमा आगामी आर्थिक वर्षको बजेट तथा कार्यक्रम समेत मध्यमकालीन खर्च खर्च संरचना तर्जुमा प्रक्रियामा स्थानीय कार्यपालिकाका पदाधिकारी, विषयगत शाखा, वडा समिति र स्थानीय सरोकारवालाई उपलब्ध गराउन यो मार्गदर्शन तयार गरिएको छ। कार्यपालिकाबाट संबन्धित शाखा/उपशाखा/एकाइ वा वडाको लागि उपलब्ध बजेट सिमा तथा प्राथमिकता निर्धारणको आधार तथा प्रक्रियाको आधारमा यस मार्गदर्शन अनुसार आगामी आर्थिक वर्षको लागि आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट तथा बजेट प्रस्ताव गर्नुपर्नेछ । आगामी आर्थिक वर्षको बजेट तथा कार्यक्रम समेत मध्यमकालीन खर्च संरचना प्रस्ताव तयार गर्दा आवधिक योजना, विषय क्षेत्रगत गुरु/रणनीतिक योजना, चालु मध्यमकालीन खर्च संरचना आ.व.को स्वीकृत नीति तथा कार्यक्रमको आधारमा गर्नुपर्नेछ ।

कार्यक्रम तथा उपलब्धिको संक्षिप्त समीक्षा

यस नगरपालिकाको चालु आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को वार्षिक नीति, बजेट तथा कार्यक्रम नगरपालिका, समुदाय तथा नागरिक समाज, नीजि क्षेत्र, प्रदेश तथा संङ्घीय सरकारसँग समन्वय, साझेदारी र सहकार्य गरी लक्ष्य अनुसार कार्यान्वयन तर्फ उन्मुख रहेको देखिन्छ । स्वीकृत भएका केही आयोजना तथा कार्यक्रमहरु सम्पन्न भएका छन् भने बाँकी सम्पन्न हुने अवस्थामा रहेका छन् । बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनको समयतालिका पालना, प्रक्रिया तथा नतिजा अनुगमन गरी कार्यतालिका र निर्धारित मापदण्ड र अपेक्षित नतिजा अनुसार कार्यान्वयनलाई व्यवस्थित गर्न कार्यानुभव, सीप तथा क्षमता र कार्यविधिको कमी महशुस गरिएको छ । आगामी वर्षको बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा देखी नै कार्यान्वयन कार्ययोजना र अनुगमन योजना बनाई यसलाई व्यवस्थित गर्नुपर्ने सिकाई समेत भएको छ । आवधिक योजनाको लक्ष्य तथा प्रगति र चालु आर्थिक वर्षको प्रमुख आयोजना तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयन अवस्था र हालसम्मको उपलब्धि समेत मध्यनजर गरी आगामी तीन आर्थिक वर्षको संभव भएसम्म आयोजना तथा कार्यक्रमगत रुपमा नभएमा उपक्षेगत रुपमा तर्जुमा गर्नुपर्नेछ ।

योजना तथा बजेट तर्जुमाका आधारहरु

संवैधानिक, नीतिगत र कानूनी व्यवस्था अनुसार आर्थिक सामाजिक विकासका लागि सरकारले एक आर्थिक वर्ष भित्र गर्ने खर्च र सोको व्यवस्थापनका लागि उपयोग गरिने आयका श्रोत उल्लेख भएको महत्वपूर्ण दस्तावेज नै बजेट हो । बजेट मार्फत स्थानीय सरकारले खर्चको प्राथमिकता निर्धारण गर्नुका साथै स्थानीय वित्त नीतिको घोषणा र कार्यान्वयनको खाँका प्रस्तुत गर्दछ । बजेटलाई आर्थिक स्थायित्व कायम गर्दै आर्थिक विकास र समृद्धी हासिल गर्ने प्रमुख औजारको रुपमा लिइन्छ । यसका साथै संविधान व्यवस्था गरेका मौलिक हक, राज्यको निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा स्थानीय तहको अधिकारका विषयहरुको कार्यान्वयन गर्नका निमित्त बजेटको उपयोग गरिन्छ । नेपालको संविधानले तिनै तहका सरकारले सरकारी कोषबाट वार्षिक बजेट अनुरुप बजेटको उपयोग गर्ने व्यवस्था गरेको छ । स्थानीय सरकारको सन्दर्भमा बजेट राजनीतिक, कानूनी र प्राविधिक विषय पनि हो । संङ्घीय शासन व्यवस्था संचालन र उपरोक्त सन्दर्भमा बजेट तर्जुमाको अभ्यास अत्यन्त गहन र महत्वपूर्ण विषय हो । तसर्थ बजेट तर्जुमाको अभ्यासमा संलग्न नगरपालिका निर्वाचित पदाधिकारी, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमासँग सम्बन्धित समिति तथा विषयगत निकाय/शाखा, कर्मचारी, संलग्न सरोकार पक्ष र व्यक्ति बजेट तर्जुमाको नीतिगत र कानूनी व्यवस्थाको बारेमा जानकार हुन जरुरी छ । मध्यमकालीन खर्च संरचनमा समेत आगामी आर्थिक वर्षको बजेट तर्जुमा गर्दा देहायअनुसारका सान्दर्भिक नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्थालाई आधार लिइनेछः

१. नेपालको संवधानका सान्दर्भिक धाराहरू (भाग ३: मौलिक हक र कर्तव्य, भाग ४: राज्यको निर्देशक सिद्धान्त, नीति र दायित्व, भाग ५: राज्यको संरचना र राज्यशक्तिको बाँडफाँड, भाग १७: धारा २१४ देखी २३०)

२. नगरपालिकाको कार्य सम्पादन तथा कार्य विभाजन नियमावली

३. प्राकृतिक श्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ का सान्दर्भिक दफाहरु (परिच्छेद ४: प्राकृतिक श्रोतको परिचालन, राजस्व बाँडफाँट र अनुदान)

४. स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को सान्दर्भिक दफाहरु (परिच्छेद ६: दफा २४ र २५, परिच्छेद ९: दफा ५४ देखी ६८ र परिच्छेद १०: दफा ६९ देखी ८०)

५. अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ का सान्दर्भिक दफाहरू (परिच्छेद २: राजस्वको अधिकार, परिच्छेद ३: राजस्वको बाँडफाँड, परिच्छेद ४: अनुदानको अवस्था, परिच्छेद: वैदेशिक सहायता र आन्तरिक ऋण, परिच्छेद ६: सार्वजनिक खर्च व्यवस्था, परिच्छेद ७: राजस्व र व्यवको अनुमान, परिच्छेद ८: वित्तिय अनुशासन)

६. आर्थिक कार्यविधि वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ तथा नियमावली, २०७७ का सान्दर्भिक दफा तथा नियमहरु (बजेट निर्माण, निकासा, खर्च, रकमान्तर र नियन्त्रण, बजेट र कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यक्रम स्वीकृती र संशोधन, प्रगति समीक्षा)

७. सावर्जनक खरिद ऐन, २०६३ र नियमावलीका सान्दर्भिक दफाहरू (ऐनको परिच्छेद २: खरिद कार्यको जिम्मेवारी र खरिद विधीसम्बन्धी व्यवस्था, नियमको परिच्छेद २: खरिद कारवाहीको तयारी, खरिद योजना र लागत अनुमान)

८. दिगो विकास लक्ष्य (लक्ष्य १, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९, १०, ११, १२, १३, १५, १६ तथा १७)

९. दीर्घकालीन सोच तथा पन्ध्रौ योजनाको सार्न्दभिक बुँदाहरु

१०. प्रथम आवधिक नगर विकास योजनाको लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा प्राथमिकता र विषयगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति र रणनीतिक कार्यक्रम तथा आयोजना

११. समपुरक तथा विशेष अनुदानसम्बन्धी कार्यविधि, २०७६

बजेट सिमा

आगामी आ.व. २०७९/८० समेत ३ आर्थिक वर्षको बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमाको लागि विषयगत उप-क्षेत्रगत रुपमा बजेट सिमा निर्धारण गरिएको छ। बजेट सिमा आयोजना तथा कार्यक्रम एवम् उप-क्षेत्रको कुल खर्च, चालु खर्च, पुँजीगत खर्च र वित्तिय व्यवस्था तथा सोको स्रोत समेत समावेश गरिएको गरिएको छ, जुन देहायअनुसार रहेको छ :

क्र. सं.	विषय क्षेत्र/उपक्षेत्र	आर्थिक वर्ष	बजेट सिमा (रु. हजारमा)				बजेटको सोत (रु. हजारमा)			
			कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत तथा राजस्व बाँडफाँट	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
		२०७९/८०	**९०८८३**	**१८१७७**	**७२७०६**	**०**	**३९८५२**	**४७२९७**	**३७३३**	**०**
क	**आर्थिक विकास**	**२०८०/८१**	**९९९६६**	**१९९९३**	**७९९७३**	**०**	**४६१७४**	**४९८७२**	**३९२०**	**०**
		२०८१/८२	**१०९९६२**	**२१९९२**	**८७९७०**	**०**	**५३१२०**	**५२७२६**	**४११६**	**०**
१	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	२०७९/८०	२७९६४	५५९३	२२३७१	०	१२८५५	११७९०	३३१८	०
		२०८०/८१	३०७५९	६१५२	२४६०७	०	१४८९५	१२३८०	३४८४	०
		२०८१/८२	३३८३४	६७६७	२७०६८	०	१७१७७	१२९९८	३६५९	०
२	सिंचाई	२०७९/८०	१३९८२	२७९६	१११८६	०	६४२८	७५५४	०	०
		२०८०/८१	१५३७९	३०७६	१२३०३	०	७४४७	७९३२	०	०
		२०८१/८२	१६९१७	३३८३	१३५३४	०	८५८९	८३२९	०	०
३	पशु सेवा	२०७९/८०	१३९८२	२७९६	१११८६	०	६४२८	७५५४	०	०
		२०८०/८१	१५३७९	३०७६	१२३०३	०	७४४७	७९३२	०	०
		२०८१/८२	१६९१७	३३८३	१३५३४	०	८५८९	८३२९	०	०
४	उद्योग, व्यापार तथा व्यावसाय	२०७९/८०	६९९१	१३९८	५५९३	०	६४२८	५६३	०	०
		२०८०/८१	७६९०	१५३८	६१५२	०	७४४७	२४२	०	०
		२०८१/८२	८४५९	१६९२	६७६७	०	८४५९	०	०	०
५	पर्यटन तथा संस्कृति	२०७९/८०	१३९८२	२७९६	१११८६	०	६४२८	७५५४	०	०
		२०८०/८१	१५३७९	३०७६	१२३०३	०	७४४७	७९३२	०	०
		२०८१/८२	१६९१७	३३८३	१३५३४	०	८५८९	८३२९	०	०
६	भूमि, सहकारी वित्तीय सेवा	२०७९/८०	६९९१	१३९८	५५९३	०	१२८६	५७०५	०	०
		२०८०/८१	७६९०	१५३८	६१५२	०	१४८९	६२००	०	०
		२०८१/८२	८४५९	१६९२	६७६७	०	१७१८	६७४१	०	०
७	श्रम, रोजगारी	२०७९/८०	३५००	७००	२८००	०	०	३०८५	४१५	०
		२०८०/८१	३५००	७००	२८००	०	०	३०६४	४३६	०
		२०८१/८२	३५००	७००	२८००	०	०	३०४३	४५७	०
८	गरिबी निवारण	२०७९/८०	३४९१	६९८	२७९३	०	०	३४९१	०	०
		२०८०/८१	४१९०	८३८	३३५२	०	०	४१९०	०	०
		२०८१/८२	४९५९	९९२	३९६७	०	०	४९५९	०	०

क्र. सं.	विषय क्षेत्र/उपक्षेत्र	आर्थिक वर्ष	बजेट सिमा (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
			कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत तथा राजस्व बाँडफाँट	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
ख	**सामाजिक विकास**	**२०७९/८०**	**३७०५२१**	**७४१०४**	**२९६४१७**	**०**	**५१४२२**	**३०५८२६**	**१३२७४**	**०**
		२०८०/८१	**४२२९३१**	**८४५८६**	**३३८३४४**	**०**	**५९५७९**	**३४९४१४**	**१३९३७**	**०**
		२०८१/८२	**४८२१४१**	**९६४२८**	**३८५७१३**	**०**	**६८७१०**	**३९८७९७**	**१४६३४**	**०**
९	शिक्षा, कला, भाषा साहित्य	२०७९/८०	२०९७२९	४१९४६	१६७७८३	०	१९२८३	१८७१२७	३३१८	०
		२०८०/८१	२३०६८९	४६१३८	१८४५५२	०	२२३४२	२०४८६३	३४८४	०
		२०८१/८२	२५३७५८	५०७५२	२०३००७	०	२५७६६	२२४३३४	३६५९	०
१०	स्वास्थ्य तथा पोषण	२०७९/८०	१११८५५	२२३७१	८९४८४	०	१९२८३	८७५९५	४९७८	०
		२०८०/८१	१३८४१४	२७६८३	११०७३१	०	२२३४२	११०८४५	५२२७	०
		२०८१/८२	१६९१७२	३३८३४	१३५३३८	०	२५७६६	१३७९१८	५४८८	०
११	खानेपानी तथा सरसफाइ	२०७९/८०	१३९८२	२७९६	१११८६	०	६४२८	७५५४	०	०
		२०८०/८१	१५३७९	३०७६	१२३०३	०	७४४७	७९३२	०	०
		२०८१/८२	१६९१७	३३८३	१३५३४	०	८५८९	८३२९	०	०
१२	महिला, बालिका, समावेशीकरण	२०७९/८०	२७९६४	५५९३	२२३७१	०	३२१४	२३०९१	१६५९	०
		२०८०/८१	३०७५९	६१५२	२४६०७	०	३७२४	२५२९३	१७४२	०
		२०८१/८२	३३८३४	६७६७	२७०६८	०	४२९४	२७७११	१८२९	०
१३	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन	२०७९/८०	६९९१	१३९८	५५९३	०	३२१४	४५९	३३१८	०
		२०८०/८१	७६९०	१५३८	६१५२	०	३७२४	४८२	३४८४	०
		२०८१/८२	८४५९	१६९२	६७६७	०	४२९४	५०६	३६५९	०
ग	**पूर्वाधार विकास क्षेत्र**	**२०७९/८०**	**५३१३१३**	**३७०५२**	**४९४२६१**	**०**	**११७१५७**	**३१८२९६**	**९५८६०**	**०**
		२०८०/८१	**५८४४१३**	**४०७५५**	**५४३६५८**	**०**	**१२९७५५**	**३४९४६६**	**१०५१९२**	**०**
		२०८१/८२	**६५९७७२**	**४६५२२**	**६१३२५०**	**०**	**१४४०५७**	**३५८८५४**	**१५६८६१**	**०**
१४	बस्ती विकास, आवास, भवन	२०७९/८०	१५३८०१	१५३८०	१३८४२१	०	१२८५५	१३५९६८	४९७८	०
		२०८०/८१	१६९१७२	१६९१७	१५२२५५	०	१४८९५	१४९०५१	५२२७	०
		२०८१/८२	२०३००७	२०३०१	१८२७०६	०	१७१७७	१८०३४२	५४८८	०
१५	सडक तथा यातायात	२०७९/८०	३६३५३०	१८१७६	३४५३५३	०	९०८८२	१८१७६५	९०८८२	०
		२०८०/८१	३९९८६२	१९९९३	३७९८६९	०	९९९६५	१९९९३१	९९९६५	०
		२०८१/८२	४३९८४८	२१९९२	४१७८५६	०	१०९९६२	१७८५१३	१५१३७३	०
१६	जलश्रोत, विद्युत् वैकल्पिक ऊर्जा	२०७९/८०	६९९१	६९९	६२९२	०	६९९१		०	०
		२०८०/८१	७६९०	७६९	६९२१	०	७४४७	२४२	०	०
		२०८१/८२	८४५९	८४६	७६१३	०	८४५९	०	०	०
१७	सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि	२०७९/८०	६९९१	२७९६	४१९५	०	६४२८	५६३	०	०
		२०८०/८१	७६९०	३०७६	४६१४	०	७४४७	२४२	०	०
		२०८१/८२	८४५९	३३८३	५०७५	०	८४५९	०	०	०
३	**वन तथा वातावरण क्षेत्र**	**२०७९/८०**	**२०९७३**	**१२९३३**	**८०४०**	**०**	**१४८६८**	**११२७**	**४९७८**	**०**
		२०८०/८१	**२३०६९**	**१४२२६**	**८८४३**	**०**	**२०८४२**	**४८५**	**१७४२**	**०**
		२०८१/८२	**२५३७६**	**१५६४८**	**९७२७**	**०**	**१६४५९**	**७०८८**	**१८२९**	**०**
१८	वन, भूसंरक्षण नदी नियन्त्रण	२०७९/८०	६९९१	२७९६	४१९५	०	६४२८	५६३	०	०
		२०८०/८१	७६९०	३०७६	४६१४	०	७४४७	२४२	०	०
		२०८१/८२	८४५९	३३८३	५०७५	०	३०००	५४५९	०	०
१९	वातावरण फोहोर मैला व्यवस्थापन	२०७९/८०	६९९१	४८९४	२०९७	०	६४२८	५६३	०	०
		२०८०/८१	७६९०	५३८३	२३०७	०	७४४७	२४२	०	०
		२०८१/८२	८४५९	५९२१	२५३८	०	८४५९	०	०	०
२०	विपद, जलवायु परिवर्तन	२०७९/८०	६९९१	५२४३	१७४८	०	२०१३	०	४९७८	०
		२०८०/८१	७६९०	५७६७	१९२२	०	५९४७	०	१७४२	०
		२०८१/८२	८४५९	६३४४	२११५	०	५०००	१६२९	१८२९	०
ङ	**संस्थागत विकास क्षेत्र**	**२०७९/८०**	**३८४५०२**	**३७५५८९**	**८९१३**	**०**	**१५३०२३**	**२३१४८०**	**०**	**०**
		२०८०/८१	**४०७५५१**	**३९८०५४**	**९४९७**	**०**	**१७५८६१**	**२३१६९०**	**०**	**०**
		२०८१/८२	**४१४४७२**	**४०४७०२**	**९७७०**	**०**	**२०१३७९**	**२१३०९३**	**०**	**०**
२१	नीति, कानून, न्याय सुशासन	२०७९/८०	६९९१	६८५१	१४०	०	६९९१	०	०	०
		२०८०/८१	७६९०	७५३६	१५४	०	७६९०	०	०	०
		२०८१/८२	८४५९	८२८९	१६९	०	८४५९	०	०	०
२२	संगठन, सेवा प्रवाह	२०७९/८०	३६००३४	३५२८३३	७२०१	०	१२८५५४	२३१४८०	०	०
		२०८०/८१	३८०६३७	३७३०२४	७६१३	०	१४८९४७	२३१६९०	०	०
		२०८१/८२	३८४८६७	३७७१७०	७६९७	०	१७१७७४	२१३०९३	०	०
२३	राजस्व परिचालन	२०७९/८०	३४९५	३३२१	१७५	०	३४९५	०	०	०
		२०८०/८१	३८४५	३६५३	१९२	०	३८४५	०	०	०

क्र. सं.	विषय क्षेत्र/उपक्षेत्र	आर्थिक वर्ष	बजेट सिमा (रु. हजारमा)				बजेटको स्रोत (रु. हजारमा)			
			कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत तथा राजस्व बाँडफाँट	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
		२०८१/८२	४२२९	४०१८	२११	०	४२२९	०	०	०
२४	तथ्याङ्क, योजना तथा विकास	२०७९/८०	१३९८२	१२५८४	१३९८	०	१३९८२	०	०	०
		२०८०/८१	१५३७९	१३८४१	१५३८	०	१५३७९	०	०	०
		२०८१/८२	१६९१७	१५२२६	१६९२	०	१६९१७	०	०	०
	जम्मा	**२०७९/८०**	**१३९८१९२**	**५१७८५५**	**८८०३३७**	**०**	**३७६३२१**	**९०४०२६**	**११७८४५**	**०**
		२०८०/८१	**१५३७९२९**	**५५७६१४**	**९८०३१५**	**०**	**४३२२११**	**९८०९२७**	**१२४७९१**	**०**
		२०८१/८२	**१६९१७२३**	**५८५२९४**	**११०६४३०**	**०**	**४८३७२५**	**१०३०५५८**	**१७७४४०**	**०**
	जम्मा		**४६२७८४४**	**१६६०७६३**	**२९६७०८१**	**०**	**१२९२२५७**	**२९१५५११**	**४२००७६**	**०**

बजेट तर्जुमा मार्गदर्शन

आगामी आर्थिक वर्ष र त्यपछिका दुई आर्थिक वर्षको लागि उपलब्ध बजेट सिमा भित्र रही प्रथम आवधिक नगर विकास योजना/एकीकृत विकास योजना, विषयगत क्षेत्र रणनीतिक तथा गुरुयोजना, आगामी वर्षको लागि प्रस्तुत नीति तथा कार्यक्रमको आधारमा देहायमा उल्लिखित विषयहरूलाई मध्यनजर गरी आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको छनौट, प्राथमिकता निर्धारण, बजेट अनुमान तथा साँकेतीकरण र आयोजना तथा कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण समेत तयार आ.व.२०७८/२०७९ को नगरसभा गरी मिति २०७८ फागुन १५ गते भित्र पेश गर्नु हुन अनुरोध छ :

१. नेपालको संविधानको मौलिक हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्व र अनुसुची ८ र ९ मा उल्लेखित अधिकारहरुसँग तालमेल हुने आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट गर्नुपर्नेछ ।

२. मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा सार्वजनिक खर्च विवरणमा उल्लिखित खर्चलाई ध्यान दिई आयोजना तथा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण र छनौट गर्नुपर्नेछ ।

३. आवधिक तथा विषयक्षेत्र रणनीतिक/ गुरुयोजनाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा प्राथमिकता, विषयगत लक्ष्य तथा उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति तथा प्रमुख कार्यक्रम अनुसार आयोजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्नुपर्नेछ ।

४. चालु आर्थिक वर्षमा संचालित स्थानीय गौरव, रुपान्तरणकारी, क्रमागत, बहुवर्षीय र अधुरा आयोजना तथा कार्यक्रमलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखी बजेट अनुमान गर्नुपर्नेछ ।

५. आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट गर्दा साना, टुक्रे र संख्यात्मक रुपमा धेरै आयोजना छनौट नगरी ठोस, उपलब्धिमूलक र कार्यान्वयन योग्य आयोजना तथा कार्यक्रमहरुको छनौट गर्नु पर्नेछ ।

६. नगरस्तरीय योजना छनौट गर्दा आयोजना वैंक तथा मध्यमकालीन खर्च संरचना समावेश भएका वा कानून अनुसार वातावरण प्रभाव अध्ययन लगायत संभाव्यता अध्ययन भई डिजाईन, लागत अनुमान तथा विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन तयार भएका आयोजना तथा कार्यक्रमलाई छनौट गर्नुपर्नेछ ।

७. आम नागरिकको आधारभूत स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसरफाई, सशक्तीकरण, रोजगारी र उद्यमशिलता विकास हुने कार्यक्रमलाई समावेश गर्नु पर्नेछ ।

८. स्थानीय तहमा राजस्व अभिबृद्धी गर्ने र आयमूलक आयोजना तथा कार्यक्रमलाई अनिवार्य रुपमा समावेश गर्नु पर्नेछ ।

९. कृषि, खाद्यान्न, पशुपंक्षी तथा पर्यटन उपजको उत्पादन, व्यवसायीकरण, विविधिकरण र औद्योगीकरणलाई सहयोग पुऱ्याउने कार्यक्रमहरु छनौट गर्नु पर्नेछ ।

१०. बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा स्थानीय तहको नीति तथा कानूनले निर्धारण गरेका दायित्वलाई अनिवार्य रुपमा समावेश गर्नु पर्नेछ ।

११. विज्ञान, प्रविधि तथा खेलकुद लगायत युवाको सिर्जनशिलता, नवप्रर्वतनशिलता र उद्यमशिलता विकासमा सघाउ पुग्ने आयोजना तथा कार्यक्रमहरु छनौट गर्नु पर्नेछ ।

१३. योग, ज्ञान तथा सीप विकास, अध्ययन, खोज, अनुसन्धान र नवप्रवर्तनसँग सम्बन्धित आयोजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी समावेश गर्नु पर्नेछ ।

१२. भूउपयोग योजना र क्षेत्र, वस्ती विकास तथा भौतिक विकास योजना तर्जुमा लगायत यस्ता योजनामा प्रस्तावित आयोजना तथा कार्यक्रममा कार्यान्वयन गर्ने योजना छनौट गर्नु पर्नेछ ।

१३. बालबालिकालाई केन्द्रविन्दुमा राखी उनीहरुको बचाउ, संरक्षण, विकास र सहभागिता सम्बन्धी आयोजना तथा कार्यक्रमलाई विशेष प्राथमिकता दिनु पर्नेछ ।

१४. बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समयसिमा र प्रक्रियासँग अनुकुल हुने गरी सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकुलन, विपद् व्यवस्थापन, लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीकरणजस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयहरूलाई ध्यान दिनु पर्नेछ।

१५. विकास निर्माण आयोजनाको हकमा ठोस तथा उपलब्धिमूलक आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट गर्नुपर्नेछ । महिला, विपडिएको वर्ग, विस्थापित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति लक्षित कार्यक्रम महत्व र प्राथमिकता साथ छनौट गर्नुपर्नेछ ।

१६. आयोजना तथ कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा वातावरणीय प्रभाव अध्ययन र संभाव्यता अध्ययन, सर्वेक्षण, ड्रइङ्ग तथा डिजाइन समेत लागत अनुमान तयार भएका प्राविधिक, वातावरणीय, सामाजिक र साँस्कृतिक रुपमा संभाव्य देखिएका आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट गर्नुपर्नेछ । आयोजना तथा कार्यक्रमको छनौट गर्दा बजेटको स्रोत समेत खुलाइ प्रस्ताव गर्नु पर्नेछ । यसबाट आयोजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा समयमा संचालन गर्न र बजेट अपुग हुन पाउँदैन ।

१७. बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा चालु आर्थिक वर्षको खरिद गुरुयोजनालाई समेत ध्यान दिनु पर्नेछ ।

१८. आयोजना तथा कार्यक्रम प्रस्ताव गर्नु अगावै सो आयोजना तथा कार्यक्रमबाट लाभान्वित तथा प्रभावित वर्ग तथा समुदाय, साझेदार तथा सहयोगी निकाय र संघ/राय परामर्श गरी सहमती भएको अवस्थामा मात्र आयोजना तथा कार्यक्रम प्रस्ताव तथा छनौट गर्नु पर्नेछ ।

१९. बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा उपलब्ध बजेट सिमा र मार्गदर्शन अनुसार आयोजना तथा कार्यक्रगत र विषयगत उप-क्षेत्रअनुसार छुट्टाछुट्टै रुपमा तर्जुमा गर्नु पर्नेछ ।

२०. उपभोक्ता समिति, नागरिक तथा सामुदायिक संस्था, गैससससँग साझेदारी गर्न र सो मार्फत कार्यान्वयन गर्न सकिने आयोजना तथा कार्यक्रमलाई विशेष प्राथमिकता दिनु पर्नेछ ।

२१. स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को व्यवस्था अनुसार बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको लक्ष्य, उद्देश्य, समयसिमा प्रक्रियासँग अनुकुल हुने गरी दिगो विकासका लक्ष्य लगायत वातावरण, सुशासन, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकुलन, विपद् जोखिम व्यवस्थापन, लैंगिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयलाई ध्यान दिनु पर्नेछ ।

२२. स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शनमा उल्लेखित ढाँचा तथा फाराममा आयोजना र कार्यक्रम विवरण तयार गर्नु पर्नेछ ।

२३. योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्दा नगरपालिकाको स्थिति पत्र (प्रोफाइल) ले लक्षित गरे अनुसारका क्षेत्र तथा सबाललाई सम्बोधन गर्नु पर्नेछ ।

अनुसूची ३ : तीन आर्थिक वर्षको खर्च तथा स्रोतको अनुमान, कार्यक्रम तथा आयोजनागत बजेट, प्राथमिकीकरण र सांकेतीकरण

क्र.सं.	कार्यक्रम आयोजना	आ.व. २०७९/८०			आ.व. २०८०/८१			आ.व. २०८१/८२			सांकेतीकरण				
		कुल	चालु	पुँजीगत	कुल	चालु	पुँजीगत	कुल	चालु	पुँजीगत	रणनीतिक स्तम्भ	प्राथमिकता	SDG	लैंगिक संकेत	जलवायु संकेत
क.	**कृषि तथा खाद्य सुरक्षा**	**२७९६४**	**५५९३**	**२२३७१**	**३०७५९**	**६१५२**	**२४६०७**	**३३८३४**	**६७६७**	**२७०६८**					
१	माटो परीक्षण मिनी ल्याव, वडा नं. २ र ४	१७५०	३५०	१४००	१५००	३००	१२००	०	०	०	2	P1	SDG2	GRB2	CC2
२	प्रधानमन्त्री कृषी आधुनिकीकरण परियोजना	५०००	१०००	४०००	५५००	११००	४४००	८२५०	१६५०	६६००	2	P1	SDG2	GRB2	CC2
३	कृषी विकास अन्य कार्यक्रम	२१२१४	४२४३	१६९७१	२३७५९	४७५२	१९००७	२५५८४	५११७	२०४६८	2	P1	SDG2	GRB2	CC2
ख.	**सिंचाई**	**१३९८२**	**१३९८**	**१२५८४**	**१५३७९**	**१५३८**	**१३८४१**	**१६९१७**	**१६९२**	**१५२२६**					
४	वोरिङ सिचाई आयोजना, वडा नं. ७	५०००	५००	४५००	४०००	४००	३६००	३०००	३००	२७००	2	P1	SDG12	GRB3	CC2
५	सिंचाई प्रणाली निर्माण मर्मत संभार कार्यक्रम	८९८२	८९८	८०८४	११३७९	११३८	१०२४१	१३९१७	१३९२	१२५२६	2	P1	SDG12	GRB3	CC3
ग	**पशुपंक्षी विकास**	**१३९८२**	**८३८९**	**५५९३**	**१५३७९**	**९२२८**	**६१५२**	**१६९१७**	**१०१५०**	**६७६७**					
६	व्यावसायिक पशुपंछी उत्पादन प्रवर्द्धन कार्यक्रम	१४००	८४०	५६०	१५००	९००	६००	१६००	९६०	६४०	2	P1	SDG2	GRB2	CC3
७	पशु विकास अन्य कार्यक्रम	१२५८२	७५४९	५०३३	१३८७९	८३२८	५५५२	१५३१७	९१९०	६१२७	2	P1	SDG2	GRB2	CC3
घ.	**उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय**	**६९९१**	**६२९२**	**६९९**	**७६९०**	**६९२१**	**७६९**	**८४५९**	**७६१३**	**८४६**					
८	लघु, घरेलु र साना उद्योग प्रवर्द्धन कार्यक्रम	२५००	२२५०	२५०	२७५०	२४७५	२७५	४१२५	३७१३	४१३	7	P1	SDG8	GRB1	CC1
९	व्यापार व्यवसाय प्रवर्दन कार्यक्रम	४४९१	४०४२	४४९	४९४०	४४४६	४९४	४३३४	३९००	४३३	7	P2	SDG8	GRB1	CC1
ङ	**पर्यटन तथा संस्कृति**	**१३९८२**	**२७९६**	**१११८६**	**१५३७९**	**३०७६**	**१२३०३**	**१६९१७**	**३३८३**	**१३५३४**					
१०	जखेरा ताल प्रवर्धन आयोजना	१००००	२०००	८०००	१००००	२०००	८०००	१००००	२०००	८०००	1	P1	SDG10	GRB1	CC1
११	पर्यटन प्रवर्द्धन अन्य कार्यक्रम	३९८२	७९६	३१८६	५३७९	१०७६	४३०३	६९१७	१३८३	५५३४	1	P2	SDG8	GRB2	CC1
च.	**भूमि व्यवस्था, सहकारी र वित्तीय सेवा**	**६९९१**	**५५९३**	**१३९८**	**७६९०**	**६१५२**	**१५३८**	**८४५९**	**६७६७**	**१६९२**					
१२	सहकारी प्रवर्द्धन र वित्तीय सेवा कार्यक्रम	६९९१	५५९३	१३९८	७६९०	६१५२	१५३८	८४५९	६७६७	१६९२	3	P2	SDG8	GRB3	CC3
छ.	**श्रम तथा रोजगार**	**३५००**	**१७५०**	**१७५०**	**३५००**	**१७५०**	**१७५०**	**३५००**	**१७५०**	**१७५०**					
१३	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम	१५००	७५०	७५०	१५००	७५०	७५०	१५००	७५०	७५०	7	P1	SDG1	GRB2	CC2
१४	रोजगार प्रवर्द्धन अन्य सालवसाली कार्यक्रम	२०००	१०००	१०००	२०००	१०००	१०००	२०००	१०००	१०००	7	P2	SDG1	GRB3	CC3
ज.	**गरिबी निवारण**	**३४९१**	**३४९१**	**०**	**४१९०**	**४१९०**	**०**	**४९५९**	**४९५९**	**०**					
१५	स्वरोजगार प्रवर्द्धन तथा गरिवी निवारण कार्यक्रम	३४९१	३४९१	०	४१९०	४१९०	०	४९५९	४९५९	०	7	P2	SDG1	GRB3	CC3
झ.	**शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य**	**२०९७२९**	**१०३४६५**	**१०६२६५**	**२३०६८९**	**११३८०५**	**११६८८५**	**२५३७५८**	**१२५१६९**	**१२८५८९**					
१६	विद्यालय शैक्षिक गुणस्तर सुधार कार्यक्रम	४०००	३६००	४००	४४००	३९६०	४४०	४८००	४३२०	४८०	4	P2	SDG4	GRB3	CC3
१७	सामुदायिक विद्यालय भौतिक निर्माण तथा सुधार कार्यक्रम	१००००	२०००	८०००	११०००	२२००	८८००	१२१००	२४२०	९६८०	4	P1	SDG4	GRB2	CC3
१८	शिक्षा क्षेत्र अन्य कार्यक्रम	१९५७२९	९७८६५	९७८६५	२१५२८९	१०७६४५	१०७६४५	२३६८५८	११८४२९	११८४२९	4	P1	SDG4	GRB2	CC3
ञ	**स्वास्थ्य तथा पोषण**	**१११८५५**	**६९४८४**	**४२३७१**	**१३८४१४**	**९५५३१**	**४२८८३**	**१६९१७२**	**१२२५८८**	**४६५८४**					
१९	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रमा स्तरोन्नती आयोजना, वडा नं. ८	६०००	१२००	४८००	६०००	१२००	४८००	७०००	१४००	५६००	5	P1	SDG3	GRB1	CC3

क्र.सं.	कार्यक्रम आयोजना	आ.व. २०७९/८०			आ.व. २०८०/८१			आ.व. २०८१/८२			सांकेतीकरण				
		कुल	चालु	पुँजीगत	कुल	चालु	पुँजीगत	कुल	चालु	पुँजीगत	रणनीतिक स्तम्भ	प्राथमिकता	SDG	लैंगिक संकेत	जलवायु संकेत
२०	५० वेडको अस्पताल स्तरोन्नती आयोजना, वडा नम्बर ५	१७५००	३५००	१४०००	१००००	२०००	८०००	१००००	२०००	८०००	5	P1	SDG3	GRB1	CC3
२१	मेडिकल अधिकृत, त्याव व्यवस्थापन कार्यक्रम, वडा नं ९	५०००	३५००	१५००	२०००	१४००	६००	२५००	१७५०	७५०	5	P1	SDG3	GRB1	CC3
२२	नगर स्वास्थ्य केन्द्रको भवन निर्माण व्यवस्थापन वडा १, ५	५०००	१०००	४०००	५०००	१०००	४०००	२५००	५००	२०००	5	P1	SDG3	GRB1	CC1
२३	आधारभूत स्वास्थ्य केन्द भवन निर्माण आयोजना, वडा ३	३०००	०	३०००	३०००	०	३०००	१०००	०	१०००	5	P1	SDG3	GRB1	CC3
२४	आधारभूत स्वास्थ्य अन्य कार्यक्रम	७५३५५	६०२८४	१५०७१	११२४१४	८९९३१	२२४८३	१४६१७२	११६९३८	२९२३४	5	P1	SDG3	GRB1	CC3
ट.	**खानेपानी तथा सरससफाई**	**१३९८२**	**३४६**	**१३६३६**	**१५३७९**	**०**	**१५३७९**	**१६९१७**	**०**	**१६९१७**					
२५	राप्ती लिफ्टिङ्ग खानेपानी आयोजना, वडा नं ९	१२५०	०	१२५०	१२५०	०	१२५०	०	०	०	6	P1	SDG6	GRB1	CC3
२६	वसन्तपुर खानेपानी आयोजना, वडा नं १	६०००	०	६०००	७०००	०	७०००	१०००	०	१०००	6	P1	SDG6	GRB1	CC3
२७	सित्लापुर खानेपानी आयोजना, वडा नं ७	५०००	०	५०००	४२५८	०	४२५८	१०००	०	१०००	6	P1	SDG6	GRB1	CC2
२८	खानेपानी तथा सरसफाई अन्य कार्यक्रम	१७३२	३४६	१३८६	२८७१	०	२८७१	१४९१७	०	१४९१७	6	P1	SDG6	GRB1	CC2
ठ.	**महिला, बालबालिका, सामाजिक संरक्षण तथा समाजेशीरण**	**२७९६४**	**२७९६४**	**०**	**३०७५९**	**३०७५९**	**०**	**३३८३४**	**३३८३४**	**०**					
२९	महिला विकास कार्यक्रम	२२८६४	२२८६४	०	२५१४९	२५१४९	०	२५४१९	२५४१९	०	8	P1	SDG5	GRB1	CC3
३०	सामाजिक संरक्षण कार्यक्रम	१८००	१८००	०	१९८०	१९८०	०	२९७०	२९७०	०	8	P1	SDG5	GRB3	CC2
३१	अपांगता भएका व्यक्ति कोसेली घर निर्माण	८००	८००	०	८८०	८८०	०	१३२०	१३२०	०	8	P2	SDG5	GRB3	CC3
३२	सामाजिक समावेशीकरण प्रवर्द्धन कार्यक्रम	२५००	२५००	०	२७५०	२७५०	०	४१२५	४१२५	०	8	P1	SDG3	GRB3	CC2
ड.	**युवा तथा खेलकुद**	**६९९१**	**६९९१**	**०**	**७६९०**	**७६९०**	**०**	**८४५९**	**८४५९**	**०**					
३३	युवा सृजनशीलता र खेलकुद प्रवर्द्धन कार्यक्रम	६९९१	६९९१	०	७६९०	७६९०	०	८४५९	८४५९	०	8	P1	SDG9	GRB3	CC3
ढ.	**आवास, भवन तथा शहरी विकास**	**१५३८०१**	**०**	**१५३८०१**	**१६९१७२**	**०**	**१६९१७२**	**२०३००७**	**०**	**२०३००७**					
३४	आश्रय घर निर्माण, वडा नं. ९	१००००	०	१००००	१००००	०	१००००	५०००	०	५०००	6	P2	SDG9	GRB3	CC3
३५	वडा कार्यालय भवन निर्माण, वडा नं ५	८०००	०	८०००	१००००	०	१००००	५०००	०	५०००	6	P2	SDG9	GRB3	CC3
३६	सार्वजनिक पूर्वाधार निर्माण तथा सुधार कार्यक्रम	१३५८०१	०	१३५८०१	१४९१७२	०	१४९१७२	१९३००७	०	१९३००७	6	P2	SDG11	GRB3	CC3
ण.	**सडक, पुल तथा यातायात**	**३६३५३०**	**०**	**३६३५३०**	**३९९८६२**	**०**	**३९९८६२**	**४३९८४८**	**०**	**४३९८४८**					
३७	बगही सोतामा पक्की पुल, वडा नं. ४	२५०००	०	२५०००	२०७००	०	२०७००	०	०	०	6	P1	SDG9	GRB3	CC3
३८	स्यानो नदीमा पक्की पुल वडा नं. २	९९००	०	९९००	९९००	०	९९००	९९००	०	९९००	6	P1	SDG9	GRB3	CC3
३९	बघधैलामा पक्की पुल, वडा नं. ३	९६६६	०	९६६६	९६६७	०	९६६७	९६६७	०	९६६७	6	P1	SDG9	GRB3	CC3
४०	गोदामघर देखि लङ्गडी सडक, वडा नं. ७	४७५६६	०	४७५६६	४७५६६	०	४७५६६	४७५६६	०	४७५६६	6	P1	SDG9	GRB3	CC3
४१	हाइवे देखि फचकपुर सडक, वडा नं. ८	४११००	०	४११००	४११००	०	४११००	४१००	०	४१००	6	P1	SDG9	GRB3	CC3
४२	रिहार कोलतारा सडक आयोजना, वडा नं. ९	४२७००	०	४२७००	४२७००	०	४२७००	४२७००	०	४२७००	6	P2	SDG9	GRB3	CC3
४३	टेङ्नैया सडक, वडा नम्बर ८	७१०००	०	७१०००	७१०००	०	७१०००	७१०००	०	७१०००	6	P2	SDG9	GRB3	CC3
४४	सडक तथा पुल निर्माण र मर्मतसंभार अन्य कार्यक्रम	११६५९८	०	११६५९८	१५७२२९	०	१५७२२९	२५४९१५	०	२५४९१५	6	P2	SDG11	GRB3	CC3

क्र.सं.	कार्यक्रम आयोजना	आ.व. २०७९/८०			आ.व. २०८०/८१			आ.व. २०८१/८२			सांकेतीकरण				
		कुल	चालु	पुँजीगत	कुल	चालु	पुँजीगत	कुल	चालु	पुँजीगत	रणनीतिक स्तम्भ	प्राथमिकता	SDG	लैंगिक संकेत	जलवायु संकेत
त	**विद्युत तथा स्वच्छ उर्जा**	**६९९१**	**१०००**	**५९९१**	**७६९०**	**१०००**	**६६९०**	**८४५९**	**१०००**	**७४५९**					
४५	विद्युतीकरण कार्यक्रम	४९९१	०	४९९१	५६९०	०	५६९०	६४५९	०	६४५९	6	P2	SDG7	GRB3	CC3
४६	वैकल्पिक उर्जा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	२०००	१०००	१०००	२०००	१०००	१०००	२०००	१०००	१०००	6	P2	SDG7	GRB3	CC3
थ.	**सूचना तथा सञ्चार प्रविधि**	**६९९१**	**३४९५**	**३४९५**	**७६९०**	**३८४५**	**३८४५**	**८४५९**	**४२२९**	**४२२९**					
४७	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रवर्द्धन कार्यक्रम	६९९१	३४९५	३४९५	७६९०	३८४५	३८४५	८४५९	४२२९	४२२९	6	P2	SDG13	GRB3	CC1
द.	**वन, भूसंरक्षण तथा जैविक विविधता**	**६९९१**	**५७४१**	**१२५०**	**७६९०**	**७१९०**	**५००**	**८४५९**	**७९५९**	**५००**					
४८	वोटानिकल पार्क निर्माण	२५००	१२५०	१२५०	१०००	५००	५००	१०००	५००	५००	7	P1	SDG15	GRB3	CC1
४९	बृक्षरोपण कार्यक्रम	१५००	१५००	०	१५००	१५००	०	१५००	१५००	०	7	P2	SDG15	GRB1	CC1
५०	वन तथा हरियाली प्रवर्द्धन कार्यक्रम	२९९१	२९९१	०	५१९०	५१९०	०	५९५९	५९५९	०	7	P2	SDG13	GRB1	CC1
ध.	**वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन**	**६९९१**	**३९९४**	**२९९७**	**७६९०**	**४४८३**	**३२०७**	**८४५९**	**५४७१**	**२९८८**					
५१	दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन प्रशोधन केन्द्र, वडा ९	२०००	८००	१२००	२०००	८००	१२००	१०००	४००	६००	7	P1	SDG13	GRB3	CC1
५२	ल्याण्डफिल साइट मर्मत र सुधार कार्यक्रम	१०००	४००	६००	१०००	४००	६००	५००	२००	३००	7	P1	SDG13	GRB3	CC1
५३	फोहोरमैला व्यवस्थापन अन्य कार्यक्रम	३९९१	२७९४	११९७	४६९०	३२८३	१४०७	६९५९	४८७१	२०८८	7	P2	SDG13	GRB3	CC1
न.	**विपद् जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन उत्थानशीलता**	**६९९१**	**४८९४**	**२०९७**	**७६९०**	**५३८३**	**२३०७**	**८४५९**	**५९२१**	**२५३८**					
५४	विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	६९९१	४८९४	२०९७	७६९०	५३८३	२३०७	८४५९	५९२१	२५३८	8	P2	SDG8	GRB3	CC3
प	**नीति, कानून, न्याय तथा सुशासन**	**६९९१**	**६९९१**	**०**	**७६९०**	**७६९०**	**०**	**८४५९**	**८४५९**	**०**					
५५	नीति, कानुन, न्याय र सुशासन प्रवर्द्धन कार्यक्रम	६९९१	६९९१	०	७६९०	७६९०	०	८४५९	८४५९	०	8	P2	SDG16	GRB3	CC3
फ	**संगठन, मानव संशाधन र क्षमता विकास**	**३६००३४**	**३६००३४**	**०**	**३८०६३७**	**३८०६३७**	**०**	**३८४८६७**	**३८४८६७**	**०**					
५६	संगठन, मानव संसाधन तथा क्षमता विकास कार्यक्रम	३६००३४	३६००३४	०	३८०६३७	३८०६३७	०	३८४८६७	३८४८६७	०	8	P2	SDG16	GRB3	CC3
ब.	**राजस्व तथा स्रोत परिचालन**	**३४९५**	**३४९५**	**०**	**३८४५**	**३८४५**	**०**	**४२२९**	**४२२९**	**०**					
५७	राजश्व सुदृढीकरण तथा स्रोत परिचालन कार्यक्रम	३४९५	३४९५	०	३८४५	३८४५	०	४२२९	४२२९	०	8	P2	SDG17	GRB3	CC3
भ.	**तथ्याङ्क, योजना तथा विकास व्यवस्थापन**	**१३९८२**	**१३९८२**	**०**	**१५३७९**	**१५३७९**	**०**	**१६९१७**	**१६९१७**	**०**					
५८	तथ्याङ्क, योजना विकास व्यवस्थापन कार्यक्रम	१३९८२	१३९८२	०	१५३७९	१५३७९	०	१६९१७	१६९१७	०	8	P1	SDG17	GRB3	CC3
	जम्मा कुल	**१३९८१९२**	**६४७१७८**	**७५१०१४**	**१५३७९२९**	**७१६२४०**	**८२१६८९**	**१६९१७२३**	**७७२१८३**	**९१९५४०**					

अनुसूची ४ : कार्यक्रमको उपस्थिति विवरण तथा तस्वीरहरु

प्रस्ताव नं. १ माथि छलफल गर्दा यस लमही नगरपालिकाको आगामी आ.व. २०७९।८० को योजना तथा कार्यक्रमहरु सिकित गर्दा मध्यमकालिन खर्च संरचना (MTEF) तयार गरि त्यसको प्रयोग गर्नका लागि तपसिल बमोजिम कार्यदल गठन गरि कार्य गर्ने ।

मध्यमकालिन खर्च संरचना (MTEF) कार्यदल

संयोजक - श्री गोविन्द बहादुर डांगी – प्र.प्र. अधिकृत
सदस्य - श्री रविन्द्र क्षेत्री - शिक्षा शाखा प्रमुख
" - श्री लालमणी सुवेदी - स्वास्थ्य शाखा प्रमुख
" - श्री शिवराज न्यौपाने - पशु सेवा शाखा प्रमुख
" - श्री मुहेश थापा छेत्री - प्रशासन शाखा प्रमुख
" - श्री सुभात बली - पूर्वाधार शाखा प्रमुख
" - श्री सुनिता पोखरेल - योजना शाखा प्र.
" - श्री शरद पुरी - रोजगार सेवा शाखा प्र.
" - श्री नारेन्द्र गुप्ता - सूचना प्रविधी शाखा प्र.
" - श्री यश बहादुर बली - आर्थिक प्रशासन शाखा
" - श्री लक्ष्मी सुवेदी - राजस्व शाखा प्रमुख
" - श्री गायत्री थापा - विपद व्यवस्थापन शाखा
" - श्री हरिराम रावत - सिंचाई शाखा प्रमुख
" - श्री गंगा चौधरी - कृषि शाखा प्रमुख
" - श्री हरताकुमारी क. - महिला बालबालिका शाखा
" - श्री आशिष चौधरी - पशुकरण शाखा
" - श्री रमेश चन्द्र ठकुरी - प्रशासन, लमही उपमहानगर

प्रस्ताव नं. २ माथि छलफल गर्दा, नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको मध्यमकालिन खर्च संरचना तयार गर्ने निति अनुरुप यस लमही नगरपालिकाले पनि आर्थिक वर्ष २०७९।८० देखि २०८०।८१ र २०८१।८२ सम्मको त्रिवर्षिय मध्यमकालिन खर्च संरचना तयार गर्नका लागि माथि उल्लेखित कार्यदलमा रहनु भएका –

UN
DP
दिगो विकास लक्ष्य

लमही नगरपालिका
दाङ
मध्यमकालीन खर्च संरचना प्रारम्भिक प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण
Om Prasad Subedi

आज मिति २०७९ साल असार १२ गते आइतबारका दिन दिनको १ बजे यस लमही नगरपालिकाका नगर प्रमुख श्री जोगराज चौधरी ज्यूको अध्यक्षतामा तपसिलका कार्यपालिकाका सदस्यहरुको उपस्थितिमा लमही नगरपालिकाको नगर कार्यपालिका बैठक बसी देहायका निर्णयहरु गरियो।

उपस्थितीः

क्र.सं.	नाम थर	पद	हस्ताक्षर
१	श्री जोगराज चौधरी	प्रमुख	
२	श्री लक्ष्मी योगी	उप-प्रमुख	
३	श्री दामोदर पौडेल	वडा अध्यक्ष, वडा नं. १	
४	श्री नेपालु चौधरी	वडा अध्यक्ष, वडा नं. २	
५	श्री मनोज कुमार चौधरी	वडा अध्यक्ष, वडा नं. ३	
६	श्री सुवास न्यौपाने	वडा अध्यक्ष, वडा नं. ४	
७	श्री ओम प्रसाद सुवेदी	वडा अध्यक्ष, वडा नं. ५	
८	श्री श्याम नारायण चौधरी	वडा अध्यक्ष, वडा नं. ६	
९	श्री मोहन गिरी	वडा अध्यक्ष, वडा नं. ७	
१०	श्री उमेश कुमार खड्का	वडा अध्यक्ष, वडा नं. ८	
११	श्री भेष बहादुर के.सी	वडा अध्यक्ष, वडा नं. ९	
१२	श्री सुनिता कुमारी चौधरी	कार्यपालिका सदस्य	
१३	श्री पार्वती विश्वकर्मा	कार्यपालिका सदस्य	
१४	श्री देवा परियार	कार्यपालिका सदस्य	
१५	श्री किरण चौधरी	कार्यपालिका सदस्य	
१६	श्री चन्द्रा चौधरी	कार्यपालिका सदस्य	
१७	श्री भविराज सुनुवार	कार्यपालिका सदस्य	
१८	श्री लाल बहादुर नेपाली	कार्यपालिका सदस्य	
१९	श्री तुलसी वि.क	कार्यपालिका सदस्य	
२०	श्री गेहेन्द्र बहादुर डाँगी	सचिव	

२४	श्री जीप नारायण चौधरी	९८७६४४५७४७	लमही न.पा. ६	प्रविणता प्रमाण-पत्र तह
२५	श्री लक्ष्मी बिश्वकर्मा	९८१०८३६१०१	लमही न.पा. ७	प्रविणता प्रमाण-पत्र तह
२६	श्री आरती योगी	९८६८६१२३२०	लमही न.पा. ७	स्नातक
२७	श्री दुर्गेश घर्तिमगर	९८०९८२९८०३	लमही न.पा. ७	प्रविणता प्रमाण-पत्र तह
२८	श्री रेनु चौधरी	९८०९८७३४०३	लमही न.पा. ८	स्नातक
२९	श्री प्रेमा चौधरी	९८१०८८७१९३	लमही न.पा. ८	एस.एल.सी.
३०	श्री सीता कुमारी चौधरी	९८२२९८०७४८	लमही न.पा. ८	प्रविणता प्रमाण-पत्र तह
३१	श्री सरिता योगी	९८६६५२६७०७	लमही न.पा. ९	स्नातक
३२	श्री श्रीराम चौधरी दहित	९८४८२६१५३०	लमही न.पा. ९	प्रविणता प्रमाण-पत्र तह

निर्णय नं. ८ : यस प्रस्ताव माथि आगामी बैठकमा छलफल गरी निर्णय लिने।

निर्णय नं. ९ : यस लमही नगरपालिका भित्र तपिशल बमोजिमको राप्ती नदी तथा अन्य बगर क्षेत्रबाट नदिजन्य पदार्थ उत्खनन् तथा संकलन् कार्यका लागि प्रारम्भीक वातावरणीय परीक्षण (IEE) प्रतिवेदन स्विकार गर्ने र उक्त प्रतिवेदन सहमतीको लागि राष्ट्रपति चुरे संरक्षण विकास समितिबाट सहमती लिनको लागि सिफारिस गरिदिनुहुन भने जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय, दाङमा अनुरोध गरी पठाउने। साथै उक्त घाटहरुको आई.ई.ई प्रतिवेदन तयार गर्ने माछांपुच्छ्रे इन्जिनियरिङ्ग कन्सल्टेन्सी प्रा.लि.लाई भ्याट बाहेक रकम रु १७,१९,२०३।५४ अक्षरुपी सत्र लाख उन्नाइस हजार दुइ सय तीन रुपैया चौउन्न पैसा मात्र भुक्तानी दिने।

तपशिलः

क स	घाटको नाम	ठेगना	कैफियत
१	रनियापुर घाट, राजपुर बठनियाघाट, छिंगटपुर घाट र केरुनियाघाट	लमही नगरपालिका वडा नं २	
२	कोलाही र ढिकपुर सिमानघाट	लमही नगरपालिका वडा नं ५	
३	बलरामपुरघाट	लमही नगरपालिका वडा नं ६	
४	हसनापुरघाट	लमही नगरपालिका वडा नं ७	
५	धनपुरुवाघाट	लमही नगरपालिका वडा नं ८	
६	तरुलियाघाट गौतलघाट र फिरिङसिरिङ खोलाघाट	लमही नगरपालिका वडा नं ९	

निर्णय नं. १० : यस लमही नगरपालिकाको मध्यकालिन खर्च संरचना (MTEF) आ.व. २०७९/८०-२०८१/८२ को अन्तिम प्रतिवेदन मस्यौदा स्विकृत गरि अनुमोदनको लागि नगरसभामा पेश गर्ने।

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत